magazin istoric

ANUL V Nr. 10 (55) oct. 1971

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 10 (55)
octombrie 1971

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

În numărul viitor:

• **Zece luni cu Lenin:** din amintirile publicistului american Albert Rhys Williams • **Mihail Gheorghiu-Bujor în relatări ale contemporanilor şi în însemnări autobiografice** • **Temeliile străvechi ale Ţării Româneşti — confirmări documentare** • **„Minutul lumii" la Waterloo** • **Milenii de istorie la Porţile de Fier** • **Noiembrie 1946: Cronică postelectorală** • **Louise Michel şi Jules Guesde înfruntă consiliul de război** • **Creanga pu-tredă:** Tudor Teodorescu-Braniște despre manevrele de culise care au însoţit revenirea lui Carol II la tron. • **Wilhelm de Orania împotriva lui Filip II** • **Şi totuşi Bălcescu a păşit în 1852 pe pământul ţării** • **Nabucodonosor şi cea de-a doua strălucire a Babilonului** •

COPERTELE NOASTRE

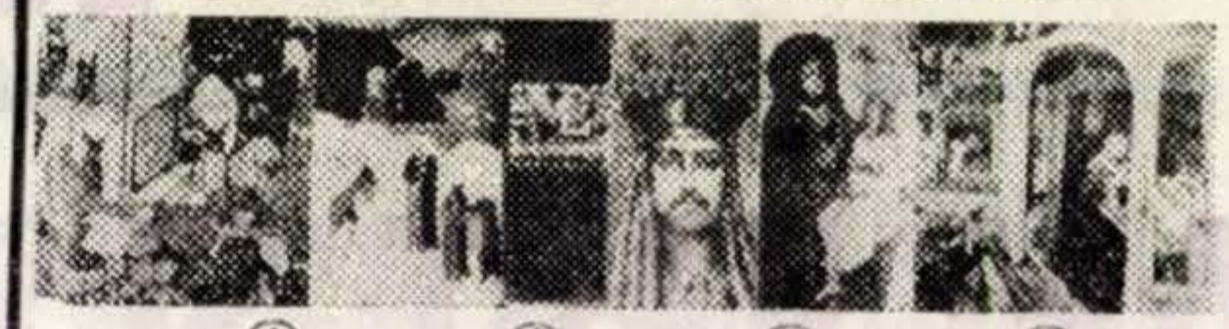

① ④ ② ③

① Celebrul poet şi astronom Omar Khayyam înfăţişează lucrările sale şahului Malik. Pictură pe lemn.

④ Poetul Saadi şi tăietorul de lemne. (**Din vremea lui Cyrus cel Mare, fiul lui Cambyses,** p. 38).

② Neagoe Basarab şi doamna Despina Miliţa cu fiul lor Teodosie. (**Neagoe Voievod — un autentic Basarab,** p. 7).

③ Naşterea lui Alexandru Macedon, aşa cum este reprezentată într-o miniatură din sec. XV. (**A fost asasinat Alexandru Macedon?** p. 88).

SUMAR

Am iubit şi admirat pe cel care se chema I. C. Frimu 2
Neagoe Voievod — un autentic Basarab: DAN PLEŞIA 7
Din amintirile unor medici români voluntari în China (1939-1945): IANCU DAVID şi BUCUR CLEJAN 12
Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar 20
Parlamentul englez se opune lui Carol I Stuart: MAURICE ASHLEY 26
Interviul nostru cu Jacques de Launay . 37

2 500 ANI DE LA ÎNTEMEIEREA STATULUI IRANIAN

• **Din vremea lui Cyrus cel Mare, fiul lui Cambyses:** MOHAMMAD REZA PAHLAVI ARYAMEHR, ŞAHINŞAHUL IRANULUI 38
• **Înţelepciunea — lecţie a istoriei:** AMIR ABBAS HOVEYDA, PREMIERUL IRANULUI 46
• **Pe firul relaţiilor româno-iraniene:** ARTHUR A. VAISMAN 48
• **Sărbătoarea celor două milenii şi jumătate:** RADU BUDEANU 52

Clandestin prin imperiu: VALERIU BRANIŞTE 54
Păşind alături spre visul înstelat: MARTA ANINEANU 62
Mihai Viteazul şi secuii: LOLA STERECHIRACU 68
Misiunea bombardierului ENOLA GAY: H. FLORIN 72
Din însemnările unui fost reporter parlamentar: ION CONSTANTINESCU . 77
A fost asasinat Alexandru Macedon?: ELENA RĂDULESCU 88
Opinii — controverse. Cititorii ne scriu . 92
Cărţi sosite la redacţie 96
Poşta redacţiei 98

1871 - 1971

AM IUBIT ŞI ADMIRAT

„A trezi conştiinţa de clasă în muncitori, a le trezi demnitatea de om, abrutizată de atîta robie şi împilare, a le deştepta simţul solidarităţii, fără de care nu vor putea face un pas spre progres, asta vrem“

I. C. Frimu („România muncitoare“, 23 octombrie 1905)

Patriot înflăcărat, dascăl al multor generaţii de luptători pentru triumful ideilor socialiste, I.C. Frimu a lăsat o amintire vie în mişcarea noastră muncitorească Proeminenta sa personalitate s-a reliefat puternic de-a lungul a aproape trei decenii de lupte (1891-1919), timp în care Frimu a îndeplinit, cu o exemplară dăruire revoluţionară, diverse munci, de la casier al unei societăţi de ajutor reciproc, propagandist, gazetar şi conferenţiar, pînă la cea de secretar general al Partidului Social-Democrat din România.*

În timpul activităţii revoluţionare a întîlnit-o pe aceea care avea să-i devină prietenă şi soţie, tovarăş devotat pînă-n ultima clipă a vieţii. Rozalia s-a născut în 1881, în comuna Sîn Mihai (Cluj), iar în 1884, după moartea tatălui ei, s-a stabilit în Bucureşti, unde şi-a făcut şcoala primară şi a intrat, ca ucenică, într-un atelier de croitorie. S-au cunoscut la societatea „Munca“ şi s-au căsătorit în anul 1901, creînd una din acele pilduitoare familii de revoluţionari.

Munca lor însufleţită, dăruirea şi credinţa neclintită în triumful idealului socialist, le-au atras dragostea şi preţuirea muncitorilor, a tovarăşilor lor de luptă.

Iată cîteva documente, mărturii emoţionante, despre o viaţă însufleţită de marile idei ale eliberării omului de orice exploatare.

* * *

După sîngeroasa reprimare a răscoalei din 1907, autorităţile au declanşat o cruntă campanie de persecuţii împotriva mişcării muncitoreşti. Acuzîndu-i ca principali vinovaţi de izbucnirea răscoalei, autorităţile au expulzat pe mulţi dintre militanţii socialişti. Printre aceştia se aflau şi fraţii Hoppe. Stabiliţi la Viena, ei au păstrat permanente legături cu mişcarea revoluţionară din ţară, urmărind îndeaproape evenimentele. Informaţiile le erau furnizate, printre alţii, şi de către soţii Frimu, după cum rezultă şi din documentele pe care le reproducem aici :

* Vezi „Magazin istoric“, nr. 2 (23) 1969, pp. 70-74.

PE CEL CARE SE CHEMA I.C. FRIMU

Rozalia Frimu
Calea Victoriei 91
București
România

[1908]

Tovarășe Rozica

Cu domiciliul, deocamdată, ne-am stabilit II B.Z. Adambergasse nr. 4/3/17, Wien ; deci, te rugăm să fii bună și trimite-ne ziarul R.M. [„România muncitoare"] și ce vei mai voi pe această adresă. Noi am găsit de lucru și am și început să lucrăm. Viena e un oraș admirabil ; e bine de acei ce au bani și iar bani. Deocamdată, numai atît. Cu toată dragostea,

24/7 septembrie, Iosif Gustav

Rozalia Frimu
Calea Victoriei 91
București
România

Tovarășe Rozica,

Tu ai fost întotdeauna bună, și ai și rămas bună. Credeam că ne vei uita, dar văd că nu. Îți mulțumim pentru Furnicile și Dreptatea [e vorba de revista „Furnica" și ziarul „Dreptatea"]. Cred că tot ce ne-ai mai trimis am primit. Duminică îți vom trimite ceva parale, căci știu că ți s-a epuizat mica ta economie. Dar îți scriu mai dinainte, să nu te aștepți la mult, că nu avem nici noi.

Te rog sărută pe Frimu în locul nostru, căci văd că are două articole. Bravo. Și tu primește îmbrățișările noastre.

15.X.1908

Gebrüder Hoppe, II B. Z.
Adambergasse 4/3/17, Viena

Rozalia Frimu
Calea Victoriei 91
București
România

Viena, 15/I 909

Tov. Rozalio !

Veți ști că am primit broșurile ce ne-ai trimis împreună cu 5 C.P. [cărți poștale] R.M. [„România muncitoare"] pînă la 100 buc. ; ne mai trebuie 95 de buc., deci te rugăm trimite-ne restul de 95 buc. ; noi avem să primim de la Tabagof *5 lei.* Te rugăm să iei suma aceasta și oprește ce-ți datorăm pentru o sută de C.P., iar restul pentru ce îți mai sîntem datori. Ziarul R.M. ne vei trimite 6 buc. în loc de 7 ; pe Tabagof să nu-l lăsați pînă nu se abonează la ziar.

Te mai rugăm să ne trimiți o notă cam ce datorie avem la tine, înaintea mandatului cu broșurile ce ne-ai trimis ; am mai trimis un mandat, în suma aceea era și cotizația noastră la C.R.M. [Cercul România Muncitoare]. Am voi să știm dacă nu ai întrebuințat acele cotizații la broșurile ce ne-ai trimis în prima comandă, nu de altceva [dar] să nu rămînem prea de în restanță. Cred că ne vei mai trimite și de aci înainte ce vei mai avea nou, ca și pînă acum.

Salutăm cu toată dragostea pe toți dragii tăi, iar pe tine ca întotdeauna,

G. și Iosif (Hoppe) *

---

* Intr-o altă scrisoare, din dec. 1909, ei solicitau Rozaliei, între altele : „Trimite îndată broșurile acestea : 10 Calendare pe 1910 și unul pe 1909 ; 2 b. 40 de ani fer. (broșura *Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine*, editată de Cercul „România Muncitoare" în 1906) ; 2 Femei din rev. rusă ; 2 discursuri mai agitatoare ; 2 Femeia muncii ; 2 Pușcăriașul ; 5 buc. cărți poștale cu tov. Racovski militar ; 10 cărți poșt. tot cu tov. Racovski civil ; 2 Flăcări înăbu-

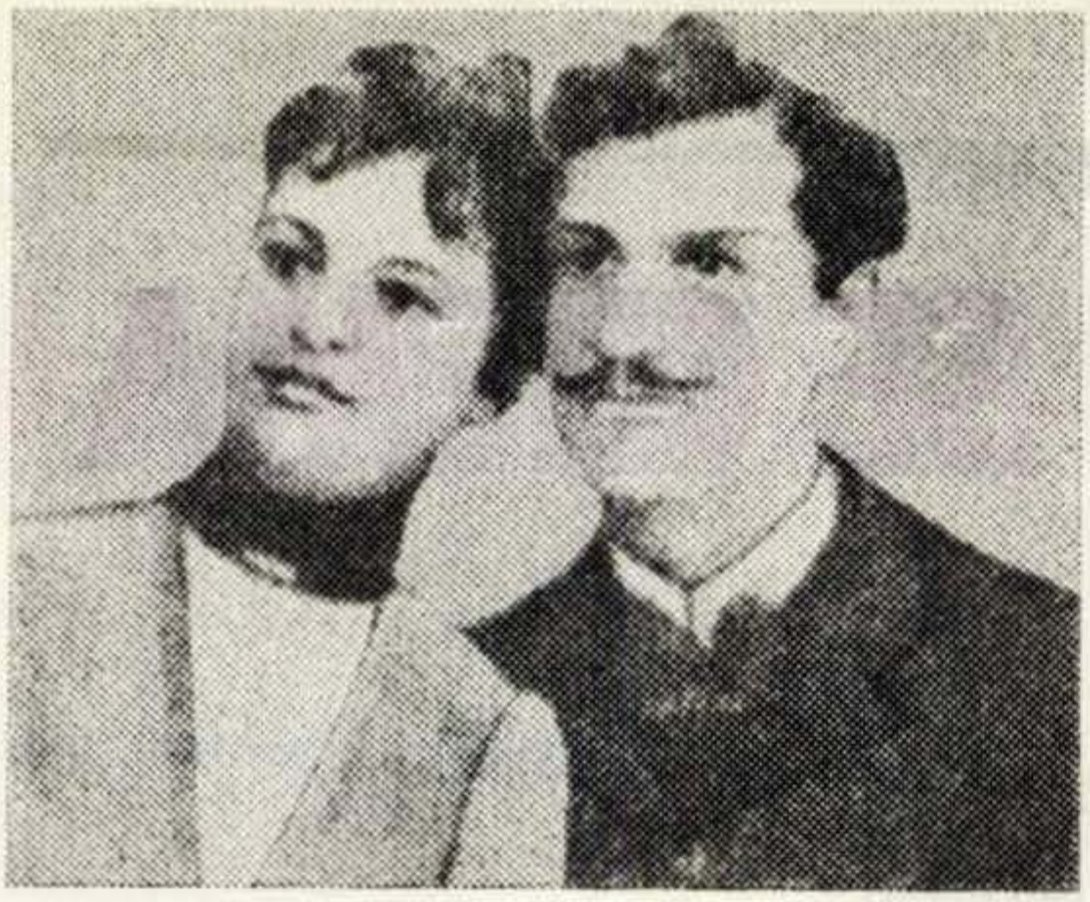

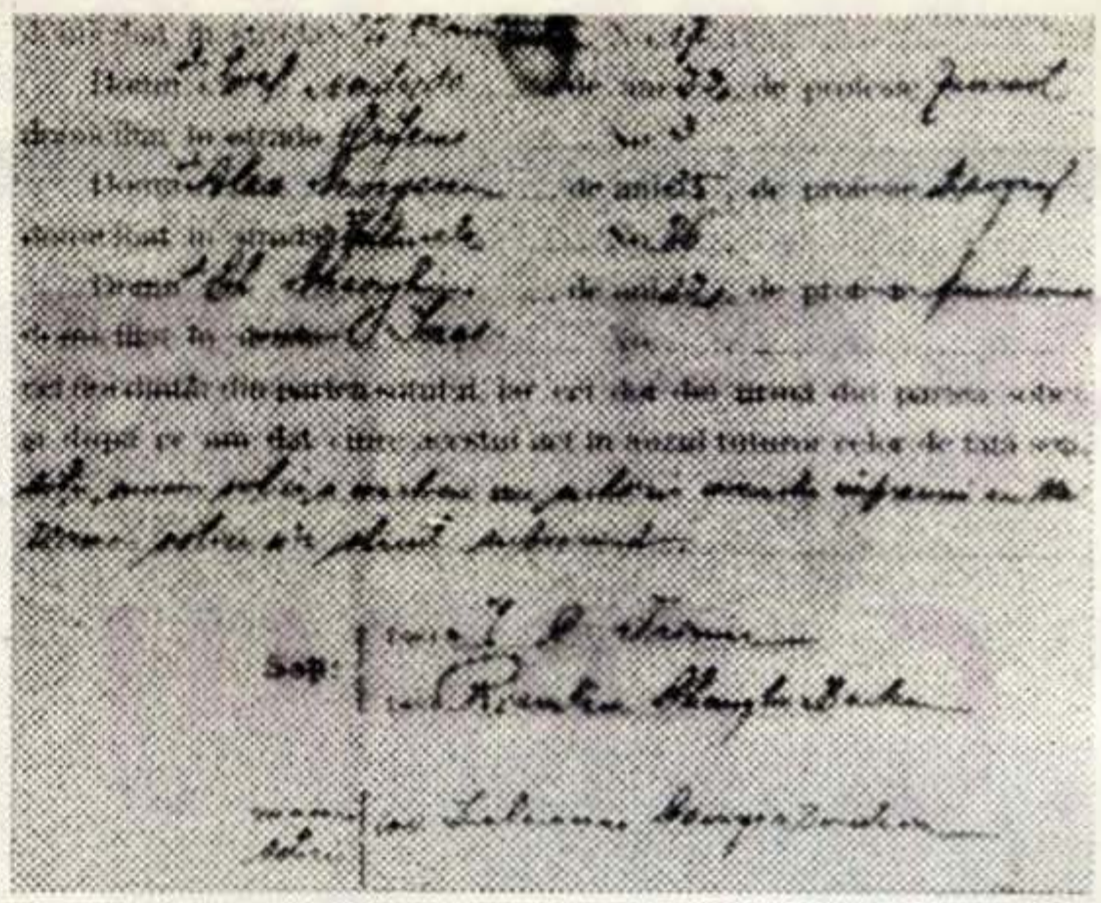

Căsătoria lui Frimu. Martori : Alex. Ionescu, Iosif Nădejde, Alex. Georgescu şi Gh. Gheorghiu

În fondul 28, mapa 11 din Arhiva C.C. al P.C.R. se află un impresionant document despre ultimele zile ale vieţii lui Frimu. El a fost redactat de către scriitorul A. de Herz, aflat pe atunci, în stare de arest, la Văcăreşti, şi, deci, martor ocular al tragicului sfîrşit.

Popularitatea şi preţuirea de care se bucura Frimu depăşiseră de-acum cadrul mişcării muncitoreşti, inspirînd respectul şi aprecierea unor mari personalităţi din viaţa politică şi culturală a ţării. Lucrul acesta reiese cu pregnanţă şi din însemnările inedite *pe care revista „Magazin istoric" le publică acum.*

În vremea asta [lui] Frimu [îi] era din ce în ce mai rău. Răposatul doctor Cristodulo îl căuta cu o merituoasă pricepere, implicată de lipsa totală a mijloacelor. În închisoarea aceasta cu peste o mie de deţinuţi nu exista o infirmerie, unde să poţi cere măcar o aspirină, nu exista o siringă pentru a face o injecţie [...] Mi-a făcut o profundă impresie, l-am cunoscut mai de-aproape în acele împrejurări cînd guvernul ne trimitea pe toţi să ispăşim într-o îndelungată prevenţie nişte păcate imaginare şi nu voi uita niciodată pe acest om trupeş [...] Bătut fără milă de zbirii poliţiei în noaptea care a urmat zilei de 13 Decembrie 1918, Frimu agoniza, cu rinichii şi ficaţii striviţi, în aşteptarea tifosului exantematic care urma să pună capăt vieţii unui om, ce se gîndea [...] să refacă viaţa mulţimei imense ce-şi prăpădeşte sănătatea în slujba marilor capitalişti [...]

Dar acum Frimu era în ajun de a-i părăsi. De cîteva zile nu se mai ridica din pat. Cînd intrai în odaia unde dormeau peste douăzeci şi patru de inşi, te izbea mirosul ce-l exalau atîtea trupuri supuse unor toalete sumare, resturile de mîncare păstrate zile întregi pînă să vină alta din oraş ; şi acum, de cînd cu boala lui Frimu (tifos exantematic — *n.r.*), era interzis să deschizi ferestrele. Intrînd la oamenii aceştia care urmăresc un acelaşi scop cu aceleaşi mijloace de luptă, care suferă împreună, se chinuiesc şi urăsc laolaltă, cîntînd cu toţii în ceasuri de restriştе „In-

---

şite ; 1 De dragul celor de jos ; 1 Democraţi şi soc. ; 2 Sîngele din (indescifrabil) ; 2 Psihologia zeflemelei ; 2 Omul ; 2 Ştiinţa şi cugetarea omenească. Nu îmi mai permite locul să-ţi scriu titlul cărţilor, iacă numărul cărţilor : 2 buc. din nr. 7 ; 2 din nr. 8 ; 2 din nr. 10 ; 1 din nr. 3 ; 2 din nr. 14 ; 1 din 15 ; 1 din 16 ; 2 din 18 ; 2 din 20 ; 2 din 21 ; 2 din 23 ; 2 din 24 ; 2 din 25 şi 2 din 26".

(Scrisorile se află în fondurile Muzeului de Istorie a Partidului Comunist, a Mişcării Revoluţionare şi Democratice din România).

ternaţionala", primind cu zîmbetul pe buze orice veste rea, ţi se pare că găseşti acolo sufletul atîtor sute de mii de muncitori risipiţi pe întinsul ţării, veniţi să stea la căpătîiul lui Frimu şi să mîngîie pe ceilalţi tovarăşi obosiţi. Sufletul fabricilor şi al uzinelor, unde femeile devin sterpe şi copiii nu cresc, unde bărbaţii se prăjesc la căldura imenselor cuptoare, trăia acolo în mijlocul Văcăreştilor unde li se părea celorlalţi, acelora care stăpînesc acuma, că vor putea înăbuşi cea mai frumoasă mişcare în secolul în care trăim.

E oribil să ştii că există oameni aproape (indescifrabil — *n.r.)* să moară, în vreme ce „hîrtia" care i-ar mai putea salva zace pe cine ştie ce birou sau în sertarul a cine ştie cărui birocrat. Ne interesam la fiecare ceas de soarta intervenţiilor, dar lipsa unui fir telefonic, care să lege închisoarea Văcăreşti cu autorităţile din oraş, ne punea în imposibilitate să putem afla ceva. În odăile noastre, sticlele cu gaz aşteptau ora culcării ca să ne ungem pentru a îndepărta păduchii aducători de boală şi, mai îngroziţi de soarta ce ne aşteaptă şi care putea fi identică cu a atîtor nenorociţi ce se prăpădeau zilnic sub ochii noştri, priveam veşnic spre poarta de fier păzită cu mitraliere, doar de-o veni cineva dintre ai noştri [...]

În sfîrşit, într-o dimineaţă, apăru în curtea personalului un automobil mic, deschis, cu două paturi. E una din maşinile sanitare care făcuse serviciu pe front. Lîngă şofer, doctorul Cristodulo, radios că poate, în sfîrşit, să-l ridice pe Frimu; ne spune că i-a sosit ordinul de transportare la spital. Frimu e pe jumătate mort. Întreb pe doctor dacă e vreo nădejde de scăpare; îmi răspunde că nu există, deoarece rinichii şi ficaţii bolnavului sînt prăpădiţi de pe urma bătăii. O condiţie esenţială pentru a scăpa de exantematic e să ai

I. C. Frimu, al doilea din dreapta, în mijlocul unui grup de muncitori

rinichii sănătoşi, iar Frimu îi avea bolnavi.

Pe cînd vorbeam, îl văd pe doctorul care tocmai intrase în sala unde era Frimu, ca să pregătească evacuarea, că se scarpină şi o roşeaţă uşoară îi apare sub ureche.

— Ce ai, îl întreb eu? Ei se pare că...

— Probabil, îmi răspunde doctorul. Ar avea haz să scap teafăr din război şi să mor aci.

Aşa a fost. Peste două săptămîni, bietul doctor Cristodulo a murit aci după ce scăpase de boală, pe front.

Acoperit bine, cu tot felul de ţoale, pe cap cu o căciulă ţuguiată, Frimu e ridicat

din pat și pus pe targa automobilului. Împrejurul lui tovarășii își iau rămas bun, căutînd fiecare să-i spună un cuvînt dătător de speranță. În clipa cînd l-au urcat și pînă să se pună mașina în mișcare, tovarășii lui Frimu cîntau „Internaționala". El zîmbea. Nu voi uita niciodată acel rictus al gurii și privirea pierdută din ochii de pe acum sticloși.

Piedicile care pînă acum întîrziau transportarea la spital trebuiau să continue. În afară de formalitățile „ieșirii" unui deținut din închisoare, avea neapărată nevoie să intre în automobil un soldat cu „baioneta la armă". Frimu trebuia păzit, altfel „bolșevicul" era în stare să fugă. Dorința familiei era să-l ducă la nu știu ce spital, dar ofițerul de gardă voia să-l trimită la alt spital, unde sînt toți, ca să nu-și risipească santinelele. După lungi parlamentări sosi și „baioneta". Frimu a ieșit din Văcărești în automobilul sanitar, păzit cu arma și s-a dus să moară, ca să ispășească „crima" unei manifestări [...] Peste două zile ni s-a adus vestea că a murit. În primul moment un fior de groază ne trecu pe toți. În ochii socialiștilor nu zăreai o lacrimă [...] au început din nou să cînte „Internaționala"... Cristescu mă trase deoparte și cu pumnii încleștați, cu ochii ce exprimau o nestăpînită ură, îmi spuse răspicat : „Încă o victimă a lor !"

„...Să ne fie o pildă..."

Documentul pe care-l publicăm în continuare se află în fondurile Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România.

Ileana Pralea, semnatara, este profesoara de matematici Alexandrina Alexandrescu. A fost colegă de școală cu Ștefania Dobrogeanu-Gherea și în prietenești relații cu I. L. Caragiale, dr. Ștefan Stîncă, dr. A. Ureche, Panait Cerna etc. A colaborat la publicațiile „Lupta" și „Viitorul social", apartamentul său din str. 13 Decembrie, București, fiind frecventat de personalități marcante ale mișcării socialiste, ale vieții politice și culturale din vremea aceea : Al. Dobrogeanu-Gherea, Ecaterina Arbore, dr. C. Racovski, C-tin Mille, Paul Bujor, C-tin Stere, Aurel Vlaicu, Paul Zarifopol etc.

Din 1913 a început să activeze în mișcarea muncitorească, iar puțin mai tîrziu s-a căsătorit cu dr. C. Racovski.

Scrisoarea pe care o publicăm exprimă prețuirea pentru fostul conducător al mișcării muncitorești, încrederea socialiștilor români în triumful idealului pentru care s-a jertfit I. C. Frimu. (Mulțumim tov. prof. univ. Radu Codreanu, fiul semnatarei scrisorii, pentru datele furnizate).

9/II. 919

Iubită tovarășe,

Cum să-ți scriu cînd lacrimile îmi împăienjenează vederea, ce să-ți spun cînd durerea îmi sugrumă glasul !

Ce cuvinte alese aș putea îmbina pentru ca din ele să-ți alcătuiesc un mănunchi din care să reiasă și valoarea celui ce ai pierdut și cu care să te și consolez ?

E oare cu putință ca în cuvinte frumos alcătuite să poți găsi consolarea ? Nu ! D-ta nu faci parte din mulțimea plăsmuită din deșertăciuni. Pe d-ta o înfăptuire numai te poate consola. Înfăptuirea idealului pentru care ai luptat aproape două decenii alături de valorosul, demnul și neobositul nostru și al d-tale tovarăș.

În aceste clipe de durere adîncă, ce ne leagă pe toți cei cari am cunoscut, am iubit și admirat pe cel care se chema I. Frimu, drept orice consolare îți doresc curaj, energie și sănătate pentru a putea împinge mai departe lupta care duce la singura d-tale consolare : înfăptuirea idealului lui și al nostru al tuturor !

Viața celui mai presus de toate scump d-tale și nouă, să ne fie o pildă, iar moartea lui îmbold mai mult la luptă.

Sînt în măsură să adaug că una din marile nădejdi ale tovarășului meu s-a stins o dată cu Frimu.

Cu salutări socialiste,
I. Pralea

(Grupaj realizat de Valeria STAN, Florian TĂNĂSESCU și Marian ȘTEFAN)

NEAGOE VOIEVOD

un autentic Basarab

S-au împlinit anul acesta, în luna septembrie, patru veacuri şi jumătate de la moartea marelui domn al Ţării Româneşti care a fost Neagoe Basarab (1512-1521). Asupra personalităţii şi epocii lui, în istoriografia noastră au persistat multă vreme puncte de vedere contradictorii, susţinute cu egală vehemenţă de specialiştii în problemele evului mediu românesc. Nu este locul acum să le înşirăm numele şi nici să prezentăm în amănunt confruntările de opinii care s-au ivit de-a lungul timpului. De ajuns să spunem că luările de poziţie şi discuţiile cele mai interesante au fost purtate în jurul operelor de cultură excepţionale pe care le-a lăsat moştenire această epocă de început a veacului XVI : tiparul **(1508-1512),** mănăstirea Argeşului **(1517) şi** Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie **(probabil 1519-1521). Toate trei au fost viguros contestate, fie din punct de vedere al locului apariţiei — este cazul** tiparului, **fie în privinţa paternităţii şi datării — situaţia** Învăţăturilor, **fie, în sfîrşit, din pricina aparentei neintegrări în curentul de dezvoltare al artei româneşti — problema arhitecturii bisericii** mănăstirii Argeşului.

La baza fiecărei discuţii luate în parte a stat însă, în fond, refuzul unora dintre reprezentanţii vechii istoriografii de a recunoaşte posibilă apariţia, în primele decenii ale sec. XVI, în Ţara Românească, a unor fenomene culturale atît de importante. Insuficienta studiere şi interpretare a datelor epocii a contribuit, de asemenea, mult ca fenomenele de istorie amintite să se transforme în probleme de dezbatere ştiinţifică spinoase, sau chiar aparent insolubile. Trebuie subliniat, pe de altă parte, că aceste trei fapte majore de cultură au fost mereu cercetate şi privite izolat, nu ca elemente componente ale unui proces. Simpla lor alăturare este însă de natură să le facă să-şi justifice ele însele, reciproc, geneza, documentînd — fără alte completări — o epocă de mare avînt cultural a Ţării Româneşti.

Firește, pentru a înţelege temeinic o înflorire culturală de asemenea dimensiuni, este necesară o analiză atentă a contextului politic, social şi economic din perioada respectivă. Din fericire, în ultimii ani au fost întocmite o serie de studii care au pus într-o nouă lumină întreaga epocă, vădind, într-un consens unanim, efervescenţa excepţională — pe toate planurile — a societăţii româneşti a timpului.

Magazinul istoric va fi în curînd în măsură să prezinte cititorilor săi documente scrise şi fotografice inedite **aflate peste hotare contribuind astfel la determinarea mai precisă şi complexă a operei strălucitului voievod al Ţării Româneşti.**

Şt. A.

A doua jumătate a veacului XV vedea dispariţia ultimelor state libere de la sudul Dunării. Toate sforţările din deceniile anterioare, culminînd prin victoriile lui Iancu de Hunedoara, nu putuseră opri deznodămîntul, reuşind cel mult să întîrzie cu cîţiva ani evoluţia evenimentelor. Constantinopolul a căzut în 1453 şi lovitura a fost dureros resimţită în mai toate ţările Europei, dintre care multe asistaseră nepăsătoare la lunga sa agonie, dacă nu se făcuseră chiar complice cotropitorilor. Pentru popoarele balcanice însă, căderea oraşului împărătesc şi împlîntarea semilunei pe turla bisericii Sfînta Sofia a fost o catastrofă de ale cărei consecinţe, noi, cei de astăzi, abia cu greu ne putem da seama. Chiar redus la proporţiile unei minuscule enclave pe malul Mării de Marmara, Bizanţul reprezenta mult mai mult decît capitala unui imperiu milenar. Alături de Roma, el era legatarul civilizaţiei şi culturii romano-eline, pentru apărarea cărora stătuse pavăză atîtea veacuri.

Influenţa sa spirituală se întindea peste jumătate din Europa şi peste întregul Orient Mijlociu. Împăraţii săi fuseseră stăpînii peninsulei Balcanice de la Adriatica la Marea Neagră şi, mai tîrziu, suzeranii crailor sîrbi şi ai ţarilor bulgari.

Acum totul se prăbuşise şi dispăruse în haos şi jaf. O nouă stăpînire se aşeza temeinic, impunînd o rînduire apăsătoare. Şi în vreme ce fugarii bizantini duceau spre Apus scîntei din flacăra civilizaţiei antice, contribuind la zămislirea Renaşterii, cuceririle turceşti desfiinţau rînd pe rînd ultimele state feudale sîrbeşti de la Dunăre şi Sava, punînd capăt pentru aproape patru veacuri oricărei entităţi statale în Balcani. Ţările române rămîneau astfel, în sud-estul Europei, singurele **state** care mai puteau oferi adăpost marilor tradiţii bizantine. Voievozilor lor le revenea acum rolul de conducători politici şi spirituali ai rezistenţei împotriva cuceritorilor, rol pe care nu o dată şi-l asumă deschis.

Domniile lui Vlad Călugărul (1482-1495) şi Radu cel Mare (1495-1508) au constituit perioade de pregătire şi consolidare a atitudinii Ţării Româneşti în noul context politic. Frămîntările care au urmat morţii lui Radu cel Mare au stînjenit vreme de cîţiva ani iniţiativele Ţării Româneşti, cărora însă înscăunarea lui Neagoe Basarab, în anul 1512, le-a deschis iarăşi calea afirmării.

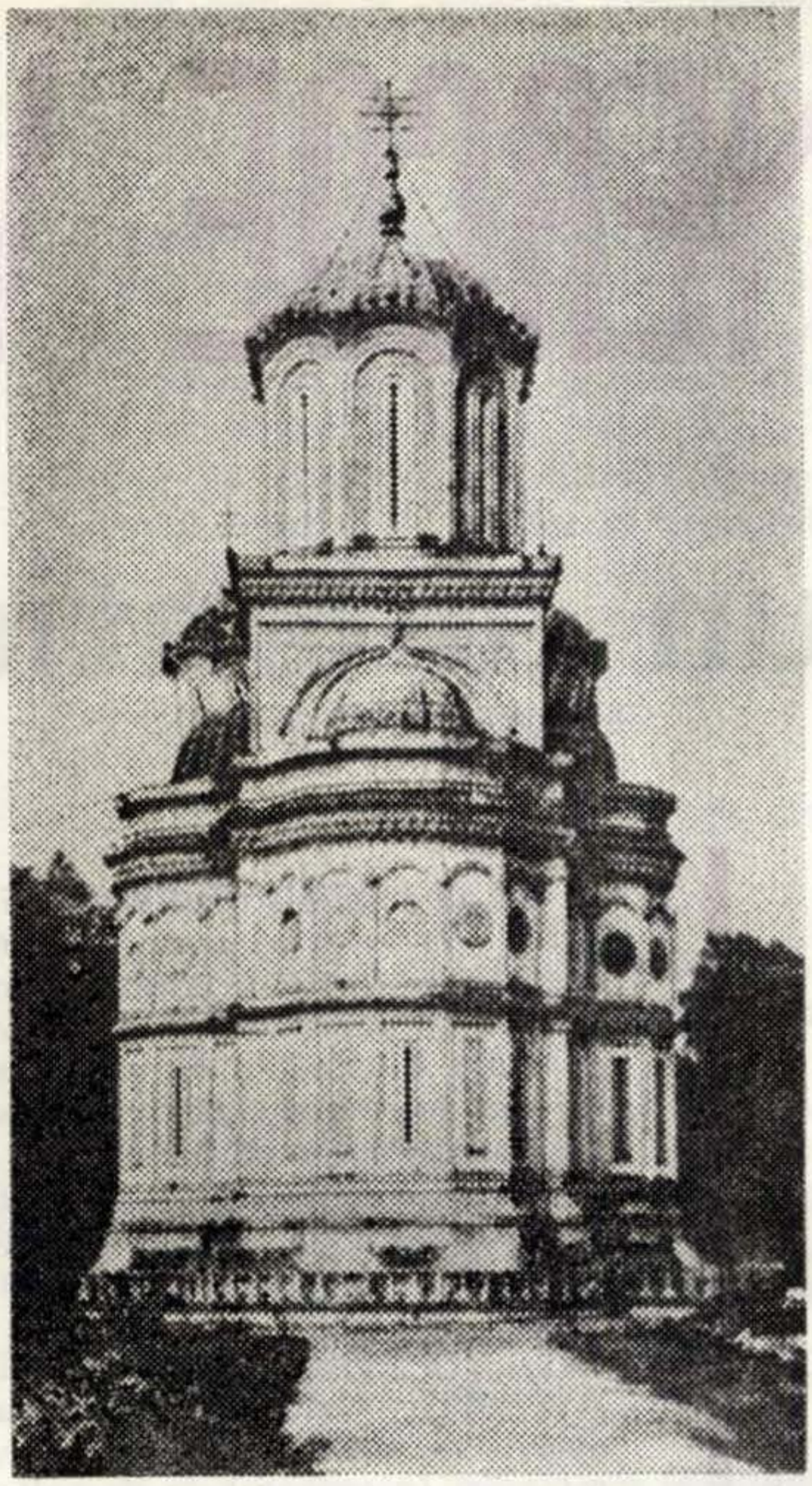

Mîndra ctitorie de la Curtea de Argeş a lui Neagoe Basarab este un simbol al înfloririi culturale din Ţara Românească la începutul veacului XVI

O falsă genealogie?

Io Basarab Voievod, fiul marelui Basarab Voievod! Aşa s-a intitulat Neagoe în multe din hrisoavele sale, după ce a ajuns domn. Dar avea el dreptul la această titulatură? A fost, într-adevăr, aşa cum o pretindea, fiul lui Basarab cel Tînăr (1477-1482) sau numai un uzurpator?

Alte izvoare îl arată ca fiu al lui Pîrvul vornicul, unul din membrii puternicei familii a boierilor Craioveşti. Astfel, un raport veneţian din 10 noiembrie 1521, referitor la greaua situaţie în care se afla în acel moment Teodosie voievod, fiul lui Neagoe, după moartea tatălui său, menţionează că, de fapt, în scaunul domnesc urmase **„un frate** al tatălui zisului Teo-

dosie, numit Preda" (Craiovescu). Acesta îl tutela pe minorul Teodosie.

Tot ca fiu al lui Pîrvul vornicul apare Neagoe și în cronica lui Radu Popescu, dar **Letopisețul Cantacuzinesc** îl numește doar „fecior de boier". Pe de altă parte, în veacul XVII, pentru domnii din familia Craioveștilor, care vor socoti pe Neagoe ca strămoș al lor, filiația sa din Pîrvul vornicul nu va fi pusă niciodată la îndoială.

Din cauza acestor surse contradictorii, au luat naștere trei puncte de vedere deosebite asupra filiației lui Neagoe. Unii istorici, întemeindu-se numai pe titulatura sa oficială, l-au considerat ca fiul legitim al lui Basarab cel Tînăr și al Neagăi, pe care — pentru a explica înrudirea imposibil de tăgăduit dintre Neagoe și Craiovești — o socoteau a fi fost soră cu cei patru frați Craiovești: Barbul, Pîrvul, Danciul și Radu. Această părere păcătuia însă din trei privințe: inventa un personaj inexistent, adică o soră a Craioveștilor numită Neaga; neglija complet izvoarele care atestau pe Neagoe ca fiu al lui Pîrvul Craiovescu; nu ținea seama de faptul îndeobște cunoscut că soția lui Basarab cel Tînăr a fost Maria, care mai trăia în 1481-1482, răstimpul în care, probabil, s-a născut viitorul domn Neagoe Basarab.

Împotriva acestei păreri insuficient documentate, s-a ridicat istoricul I.C. Filitti, ajungînd la concluzia că dacă Neagoe a fost într-adevăr fiul lui Basarab cel Tînăr, el nu putea fi decît un fiu natural, născut dintr-o legătură a acestuia cu doamna Neaga, despre care știm în mod sigur că a fost mama lui Neagoe Basarab. Era deci „DUPĂ LEGE, fiul lui Pîrvul vornicul și al Neagăi, iar **după fire,** fiul Neagăi cu Basarab cel Tînăr". Această părere, cu toate că și ea insuficient fundamentată documentar, împăca totuși titulatura domnească a lui Neagoe cu indicațiile izvoarelor care-l numeau fiu al lui Pîrvul vornicul.

În sfîrșit, un alt punct de vedere asupra originii lui Neagoe, neagă complet descendența lui din Basarab cel Tînăr, considerîndu-l numai fiul legitim al lui Pîrvul vornicul, deci Craiovesc curat. Titulatura sa a fost calificată de „uzurpare fără drept", el însuși fiind acuzat de „genealogie falsă", de „indelicateță față de amintirea părinților săi", toate acestea fiindu-i necesare „pentru a fi recunoscut ca stăpîn de către țară și boieri".

În elucidarea acestei controverse istorice, cu implicații neașteptate în interpretarea momentului politic reprezentat de domnia lui, trebuie ținut seamă de unele principii fundamentale ale instituției domniei în Țara Românească. În primul rînd, scaunul domnesc nu putea fi ocupat decît de un „os domnesc", legitim sau ilegitim. Acest principiu era atît de strict, încît s-a ținut seamă de el în Țara Românească foarte multă vreme, chiar și după stingerea dinastiei reale a lui Basarab Întemeietorul. Într-adevăr, cît era de respectat acest principiu în epoca de care ne ocupăm, reiese din tragicul episod întîmplat în anul 1532 — deci la numai 20 ani după înscăunarea lui Neagoe — cînd Drăghici Craiovescu, fiul lui Danciul comisul Gogoașă, a revendicat scaunul muntean, afirmînd că este „os domnesc". Delegația țării, trimisă la Poartă pentru a-i dejuca ambițiile, a fost condusă chiar de vărul primar prin alianță al lui Drăghici, marele vornic Șerban din Izvorani, care a reușit să obțină spînzurarea pretendentului „ca mincinos", cu toată incontestabila sa înrudire cu casa domnească. Este astfel neîntemeiată presupunerea că, prin înscăunarea lui Neagoe, Craioveștii ar fi avut intenția clară de a se instala ca dinastie domnitoare.

Nume de domni

Un alt principiu îl constituie stabilirea succesiunii numelor domnești. În neamul lui Basarab Întemeietorul, existau cîteva nume domnești consacrate: Radu, Vlad și Mircea la urmașii lui Mircea cel Bătrîn; Basarab, Dan și Vladislav, la cei ai lui Dan I. Domnii purtînd alte nume de botez, adoptau la înscăunare unul din numele de mai sus. Astfel, Vlad Călugărul, care era probabil botezat Petru, și-a zis Vlad, căci pe acea vreme Petru nu era un nume obișnuit la domnii munteni, cum nu va fi încă nici pe vremea nepotului său Petru de la Argeș, care în domnie (1535-1545) se va numi Radu (Paisie); Vintilă de la Slatina, fiu ilegitim al lui Radu cel Mare cu o soră a jupanului Neagu Braga din Sărata, se va numi și el Vlad; Badea din Hotărani a devenit Radu; Mircea (Ciobanul) se chema după botez Dumitru, ca și marele său străbun (Mircea cel Bătrîn), iar Șerban paharnicul din Coiani, își va schimba și el, în 1602, numele în Radu.

Deci, dacă primul principiu excludea posibilitatea ocupării scaunului de către un străin de casa domnească, cel de-al doilea explică cum nu se poate mai bine de ce Neagoe, devenit domn, a adoptat numele Basarab. Nu era vorba să-și as-

cundă originea boierească, fiind „primul domn care nu aparținea casei domnești". De altfel, în ce chip a încercat Neagoe să-și „ascundă" originea prin adoptarea expresă a numelui domnesc de Basarab ? Căci, dacă în majoritatea actelor el este numit Basarab Voievod și fiu al lui Basarab cel Tînăr, în altele el se intitulează : **„Io Neagoe Voievod cel numit Basarab"**, sau : **„Io Basarab Neagoe"**, dar și simplu : **„Io Neagoe Voievod"**. Nu există, prin ur-

Portretul cneazului Lazăr al sîrbilor, mort în lupta cu turcii de la Cosovo (1389), a fost zugrăvit în biserica mănăstirii Argeșului ca un îndemn la rezistență împotriva cotropitorilor

mare, nici o deosebire între felul de a se intitula al lui Neagoe și cel al numeroșilor domni care și-au schimbat numele la înscăunare.

S-a crezut că legătura lui Basarab cel Tînăr cu Neaga, mama lui Neagoe Basarab, a avut loc cînd ea era soția lui Pîrvul, și că, deci, Neagoe ar fi fost un fiu ilegitim. Anumite indicii arată însă că romanul de dragoste al acestuia cu Neaga s-a înfiripat înainte de căsătoria ei cu Pîrvul. Pe de o parte, totul concordă pentru a confirma că la moartea sa, în septembrie 1521, Neagoe avea cel mult 40 ani, ceea ce așază nașterea sa prin 1481-1482. Or, în iulie 1481, după înfrîngerea de la Rîmnicul Sărat, în urma luptei cu Ștefan cel Mare, Basarab Vodă se afla refugiat în Oltenia, unde, cu ajutorul rudelor sale — și s-ar părea și cu al Craioveștilor — va reuși să adune o nouă oaste cu care apoi va izgoni pe Vlad Călugărul, rivalul său la scaunul domnesc. În noiembrie 1481 era iarăși domn. Așadar, vreme de vreo cinci luni Basarab a trăit prin părțile Olteniei, din care era originară Neaga. Era deci timp suficient și pentru o idilă. Însă, după consumarea acestei întîmplări, a intrat în joc onoarea unei familii de foarte mari feudali, căreia Basarab nu-i putea oferi singura reparație posibilă : căsătoria. În aceste împrejurări s-a căsătorit, după părerea noastră, Pîrvul Craiovescu cu Neaga. Marea vornicie cu care Pîrvul apare pentru prima oară în sfatul domnesc din 23 martie 1482, a putut fi răsplata gestului de devotament față de domnul său.

Vlăduț Vodă și Craioveștii

Pentru întîia oară Neagoe apare lîngă membrii familiei sale adoptive, cei patru frați Craiovești : Barbu banul, Pîrvul vornicul, Danciul și Radu, într-un document din ianuarie 1501. Este izbitor faptul că în acest document, Neagoe, deși mult mai tînăr, și cu o dregătorie inferioară, aceea de postelnic al doilea, este totuși intitulat **jupan**, calificativ care atestă o dată mai mult prestigiul obîrșiei sale domnești.

Neagoe nu apare ca mare postelnic decît cu începere de la 15 decembrie 1501, cînd urmează, în această dregătorie, lui Radu Craiovescu. Va păstra funcția pînă în iunie 1509, cînd va izbucni răscoala boierimii împotriva lui Mihnea cel Rău.

Letopisețul Cantacuzinesc menționează că, în acel moment, Neagoe era vătaf de vînători, calitate în care a comandat oastea cu care Mihnea a fost înfrînt la Cotmeana, fiind silit să fugă la Sibiu, în vreme ce fiul său, Mircea, s-a retras în Oltenia.

Cînd, în anul 1510, a fost înscăunat Vlad, fiul lui Vlad Călugărul, Neagoe a devenit mare comis, funcție pe care nu a părăsit-o decît după 20 noiembrie 1511, adică imediat după conflictul care s-a ivit între acest domn și Craiovești. Cauzele acestei rupturi, care a hotărît destinul lui Neagoe, nu au fost încă bine lămurite. S-a atribuit conflictul ambiției nemăsurate a Craioveștilor. După părerea noastră, însă, el s-a datorat intrigilor marelui vornic Bogdan. Acesta era un moldovean de neam

mare, stabilit — nu știm în ce împrejurări — la Curtea lui Radu cel Mare, care, în 1505, l-a căsătorit chiar cu sora sa Caplea.

Peste această intrigă de curte s-au suprapus însă repede probleme mai grave, născute din lupta pentru succesiunea la tronul otoman ce se desfășura, în același an, 1511, între doi din fiii sultanului Baiazid II, Ahmed și Selim. Din unele documente, recent publicate, se poate deduce că Vlad Vodă sau Vlăduț, cum i se mai spunea, înclina către Selim, în care Craioveștii, însă, vedeau o amenințare pentru autonomia țării. De aceea, Barbul banul l-a și sfătuit pe domn să nu se supună lui Selim, dar acesta nu l-a ascultat. Craioveștii susțineau, în politica față de Poartă, respectarea îndatoririlor decurgînd din drepturile acesteia de suzerană, dar și rezistența, la nevoie cu armele în mînă, împotriva încălcărilor abuzive. În fața primejdiei transformării țării în raia, ei au găsit un sprijin puternic în beiul Mehmet, pașa de Nicopole, pare-se un partizan al pretendentului Ahmed.

Printre argumentele folosite de Bogdan pentru a învrăjbi pe Vlăduț cu Craioveștii, și a-l întărîta cît mai mult, a fost unul

Radu de la Afumați, ginerele lui Neagoe Basarab, a fost un „practician" al Învățăturilor... A luptat ani în șir cu turcii, iar piatra sa de mormînt, pe care este înfățișat călare, cu capul încoronat și cu buzduganul în mînă, cuprinde un text impresionant: lista celor aproape 20 bătălii

la care prea puțini domni puteau rămîne insensibili: pericolul prezentat pentru domnie de faptul că Neagoe, fiu de domn, se afla în țară și figura chiar printre marii dregători, putînd deci în orice moment să-și încerce norocul ca pretendent.

De remarcat că, în aceste împrejurări, nimeni nu tăgăduia originea domnească a lui Neagoe. Boierii care îl apărau față de Vlăduț, căutînd să înlăture învinuirea că țintea scaunul domnesc — și care nu sînt Craiovești — au spus doar că „este fecior de-al nostru (adică crescut printre ei — **n.a.)** și că nu are vicleșug", precum și că „este și el ca și ceilalți boieri ai țării", ceea ce însemna desigur: credincios domnului.

Este inexact că boierii au jurat că Neagoe nu era fiu de domn, cum s-a afirmat uneori în istoriografia noastră. Vlăduț a cerut într-adevăr Craioveștilor să jure, dar nici **Letopisețul Cantacuzinesc,** nici **Istoriile domnilor Țării Românești,** nu spun că jurămîntul a avut loc. Relatînd evenimentele care au dus la înlăturarea lui Vlăduț, **Letopisețul Cantacuzinesc** scrie că: „Pîrvuleștii... viind la București cu toată oastea lor (împreună cu Mehmet beg — **n.a.)** făcut-au mare război cu Vlăduță Vodă, iar niște boieri de ai lui l-au viclenit și i-au tăiat capul, și au domnit ani doi". O altă variantă a aceluiași **Letopiseț,** precizează: „Și au fugit Pîrvuleștii preste Dunăre și au ridicat domn pre Băsărab Vodă și au chemat pre Mehmet bei — ce l-au chiemat Mihail Oglu — într-ajutor. Și au avut mare război la București cu Vlăduț Vodă. Deci Calotă vornicul și alți boieri au vicleni: de către Vlăduț Vodă și-au tăiat capul lui. Și au șăzut în locul lui Băsărab Vodă, **m[e]s[i]ța** (adică luna — **n.a.) fev** [ruarie] **8 de[e]ni, l[ea]t 7020** (= 1512)".

Impotriva lui Selim, tiranul turcilor!

Privit de unii istorici ca un domn cu o puternică și multilaterală personalitate, un adevărat principe al Renașterii, pentru alții el nu a fost decît un călugăr încoronat, fiind considerat incapabil, din lipsa unei culturi adecvate, să fi compus o operă de importanța **Învățăturilor.**

De-abia în ultimii ani, cercetări de o remarcabilă nepărtinire și adîncire, de pe poziții științifice avansate, au pus în adevărata ei lumină figura lui Neagoe ca om și ca domnitor. Aceste interpretări noi scot în evidență paralelismul perfect existent între sfaturile pe care Neagoe le-a dat fiului său și politica pe care el însuși a practicat-o.

Cînd a povățuit pe urmașii săi să nu verse sînge, el însuși a fost cel dintîi care s-a ferit, pe cît posibil, a o face. De ase-

(continuare în p. 61)

MOMENTE DE NEUITAT

Din amintirile unor medici români voluntari în China (1939—1945)

Comuniștii, oamenii muncii din țara noastră au urmărit cu sentimente de profundă simpatie și solidaritate internaționalistă desfășurarea mișcării revoluționare din China, condusă de P.C. Chinez. În pofida condițiilor grele ale ilegalității, din inițiativa Partidului Comunist Român au fost create comitete de acțiune care au colectat bani și medicamente destinate revoluționarilor chinezi.

„E datoria revoluționară a muncitorimii — **se sublinia în „Scînteia" ilegală din septembrie-octombrie 1933** — să răspundă apelului eroicilor luptători ai revoluției chineze. Muncitorii și toate păturile muncitoare din România trebuie să ducă o luptă viguroasă pentru apărarea revoluției chineze, împiedicînd trecerea prin România a trenurilor cu arme și muniții pentru guvernul din Nankin — și încărcarea lor în vapoare, făcînd întruniri și demonstrații de protest împotriva intervenției imperialiste din China". **Dînd glas sentimentelor internaționaliste ale comuniștilor români, doi medici, Iancu David și Bucur Clejan — foști voluntari în Brigăzile internaționale din Spania — au plecat voluntari în China pentru a sprijini lupta antiimperialistă a poporului din această țară.**

Publicăm cîteva pagini din amintirile celor doi medici. Fragmentele fac parte din lucrarea : Tradiții ale poporului român de solidaritate și prietenie cu poporul chinez (Documente și amintiri), **care se află în pregătire la Editura Politică. Cartea a fost elaborată de un colectiv de cercetători de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.**

Iancu David:

PE FRONTURILE DE LUPTĂ

Pe frontul Madridului se desfășurau bătălii îndîrjite. Împreună cu alți numeroși voluntari ai Brigăzilor internaționale, luptam pe frontul din sectorul Brunnete. În toiul acestor încleștări ne-a ajuns vestea că la 7 iulie 1937 imperialiștii japonezi au declanșat mișeleasca agresiune împotriva poporului chinez.

Cînd, în urma înfrîngerii forțelor republicane spaniole, s-a pus problema retragerii Brigăzilor internaționale, alături de alți tovarăși mi-am manifestat dorința de a continua lupta împotriva fascismului, pe frontul antijaponez. Era hotărîrea noastră, a membrilor Brigăzilor internaționale, de a nu înceta activitatea pînă ce fascismul nu va fi înfrînt.

În februarie 1939, după internarea în lagărele din sudul Franței, s-a ridicat problema întoarcerii noastre în țară. Guvernul român nu ne-a permis, însă, repatrierea, iar cel francez nu accepta ieșirea din lagăre decît a acelora care părăseau definitiv Franța. Prin intermediul unor organizații progresiste am aflat că armata chineză, angajată împotriva militariștilor japonezi, avea nevoie de ajutor medical (personal calificat și materiale).

La aceste vești, s-au prezentat, ca voluntari, numeroși medici din diferite lagăre, solicitînd aprobarea să plece în China. S-au format trei grupuri de medici de diferite naționalități: germani, austrieci, polonezi, cehi, români, ruși, lituanieni, unguri și bulgari.

Și, iată-mă, pregătindu-mă de pornire. În iunie 1939 am plecat în Anglia, unde am preluat o importantă cantitate de materiale medico-sanitare strînse de cetățeni englezi pentru a le transporta în China. În august m-am îmbarcat pe vaporul ENEAS, care pleca din Liverpool spre Hong-Kong. Șase săptămîni a durat călătoria. Ajunși aici, am întîmpinat și primele greutăți, deoarece intrarea în China fusese barată de atacul întreprins de japonezi împotriva orașului Canton, doar cu cîteva zile înaintea sosirii noastre. Doi medici voluntari au plecat la Ciunțin pentru a lua legătură cu reprezentantul permanent al P.C. Chinez pe lîngă guvern, iar restul grupului, împreună cu materialele s-a îmbarcat pe un cargou francez cu direcția Indochina. Am debarcat la Haifong și de aici, cu trenul, am ajuns în orașul vietnamez Lang-Son, de la granița cu China. La începutul lunii octombrie 1939 ne-am aflat, în sfîrșit, pe teritoriul Chinei neocupate. În orașele Nan-Nin și Liu-Tzou, populația ne-a întîmpinat cu deosebită căldură. Am fost îndreptați apoi spre Cuei-Ian, unde se afla sediul central al Crucii Roșii Chineze. Aici, date fiind nevoile stringente ale frontului, fiecare dintre noi a primit sarcina să organizeze cîte o grupă de personal medical ajutător și să plece pe diferite fronturi. După o perioadă de cîteva luni, în care trebuia să învățăm cît mai multe cuvinte chinezești, pentru a ne putea înțelege cu viitorii noștri pacienți, am plecat pe front.

În decursul celor șase ani (1939-1945), cît m-am aflat pe pămîntul Chinei, am activat în cadrul a diferite unități militare, de pe fronturile din China de Sud și Centrală. Prima acțiune la care am participat a fost aceea a construirii și amenajării spitalelor divizionare. Apoi am fost solicitați spre a ne da contribuția la pregătirea cadrelor sanitare necesare fronturilor. Mulți dintre soldați s-au înscris în școlile create pe lîngă diferitele

Mao Tzedun vorbind studenților și corpului didactic de la Academia Militară și Politică din Yenan

unități, însușindu-și cunoștințe de mare folos și într-un termen foarte scurt.

În ciuda unor greutăți, uneori greu de închipuit, am făcut tot ce era posibil pentru a alina suferințele oamenilor. Am luptat împotriva malariei, tifosului exantematic, holerei, febrei recurente, am efectuat operații. Lucram cu mare avînt, cu un puternic sentiment de dăruire. Oamenii în mijlocul cărora trăiam ne înconjurau cu atîta dragoste, încît nu simțeam nici o clipă că sîntem în altă țară.

După terminarea războiului, cînd cotropitorii au fost înfrînți, la sfîrșitul anului 1945, m-am întors în țară, aducînd cu mine amintirea atîtor momente de neuitat din lupta marelui popor chinez pentru libertate și independență.

Bucur Clejan:

PENTRU UN BRAV OSTAȘ CĂZUT LA DATORIE

La început am fost internați într-un lagăr din sudul Franței, la Cyprien, iar mai apoi la Gurs. Aici se aflau mai mulți români — foști voluntari în Spania. Ca medic, mi-am oferit serviciile în folosul grupului de internați români, ulterior fiind numit responsabilul secției dermatologice la spitalul lagărului. Urmăream cu mare atenție situația politică internațională și în comportarea multora dintre noi se observa nemulțumirea față de starea de inactivitate în care ne aflam. E greu de înțeles cum atîția oameni care abia părăsiseră cîmpurile de luptă s-ar fi putut acomoda cu regimul impus de autoritățile din lagăr. Se discuta intens despre agresiunea imperialiștilor niponi împotriva Chinei. Și în mintea multora în-

Mao Tzedun și Lin Biao în 1945

colțise ideea plecării ca voluntari acolo. Rezistența eroică a poporului chinez stîrnea admirația întregii lumi progresiste. Grupul de comuniști români din lagărul de la Gurs a întocmit, în iulie 1939, un volum omagial pe care l-a trimis conducerii Partidului Comunist Chinez. Volumul era, de altfel, un număr special al revistei „Libertate", organul de presă al comuniștilor români din lagăr, prin care ne exprimam adînca simpatie față de lupta poporului chinez, sub conducerea partidului său comunist.

Un apel al Crucii Roșii Chineze prin care se solicita sprijinul opiniei publice mondiale a fost primit cu însuflețire în lagăr. La 12 august 1939 am plecat spre Marsilia. Aici l-am întîlnit pe compatriotul meu David Iancu, care se îmbarcase și el pentru China, dar trecuse mai întîi pe la Londra, pentru a prelua medicamentele și echipamentul medico-sanitar

DIN CALENDARUL DE LUPTE ALE POPORULUI CHINEZ

— microcronologie —

Multe secole poporul chinez — creatorul unei civilizații milenare — a fost supus exploatării interne și opresiunii imperialiștilor străini. Lupta pentru dreptate socială și libertate națională, care a antrenat milioane de țărani asupriți, a căpătat un nou suflu odată cu apariția pe scena politică a proletariatului și manifestarea acestuia ca cea mai consecventă, cea mai înaintată forță a societății — singura în măsură să conducă lupta marelui popor pînă la victoria sa finală.

În anul 1921, ca urmare a creșterii avîntului revoluționar și a ascuțirii contradicțiilor sociale, reprezentanții grupurilor marxiste din diferite provincii ale țării, întruniți la Șanhai, au hotărît crearea Partidului Comunist Chinez. Acest eveniment memorabil avea să determine hotărîtor destinele poporului chinez. Exponent al celor mai înalte aspirații, partidul comunist a organizat și condus lupta revoluționară antiimperialistă și antifeudală pentru triumful socialismului în China.

Iată cîteva file glorioase din calendarul marilor victorii ale poporului chinez în ultimele șase decenii.

1912 :

— 1 ianuarie : Proclamarea oficială a Republicii Chineze, cu capitala la Nankin ; președinte provizoriu Sun Iat-sen.

— 12 februarie : Abdicarea împăratului Hsüan T'un, puterea fiind preluată de Yüan Shih K'ai.

— 25 august : Se întemeiază Partidul Gomindan.

1913 :

— iulie-august : Răscoală a unităților militare revoluționare împotriva dictaturii lui Yüan Shih K'ai.

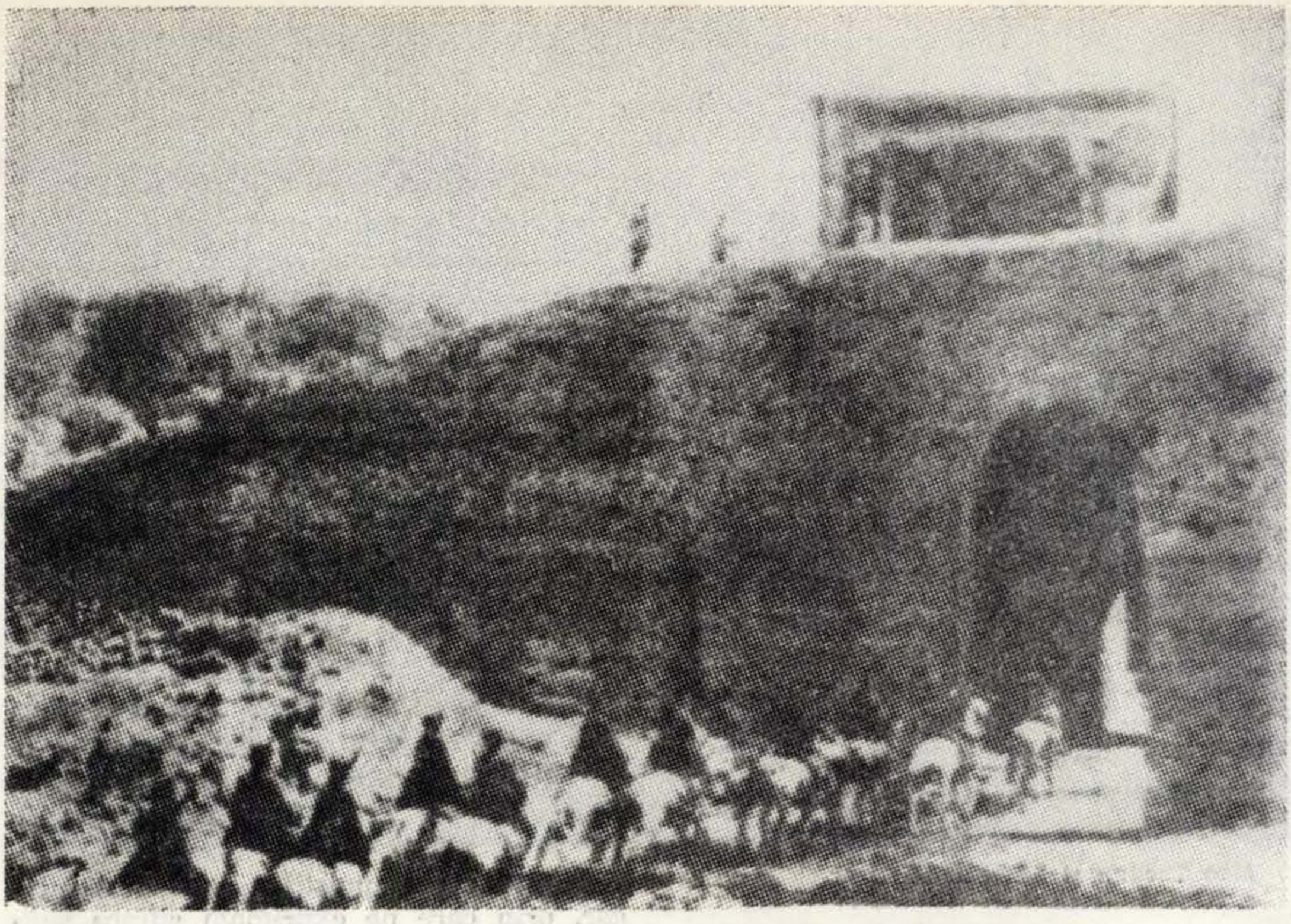

Sub conducerea Partidului Comunist Chinez, în frunte cu Mao Tzedun, întregul popor al marii Chine a luptat victorios împotriva invadatorilor japonezi și a bandelor ciankaișiste. In clișeu : cavaleria legendarei Armate VIII, pregătindu-se de atac lîngă trecătoarea Pînsînkuan (1942)

strînse prin donațiile organizațiilor progresiste din diferite țări. M-am îmbarcat și eu pe vasul ENEAS, care plecase din Liverpool, făcuse o mică escală la Marsilia și se îndrepta spre Hong-Kong.

Am ajuns pe la începutul lunii septembrie. Am fost întîmpinați cu căldură de numeroși reprezentanți ai poporului chinez. Ni s-a făcut o amplă informare asupra situației reale existente în China și asupra modului în care puteam fi de folos luptei antiimperialiste.

Desigur, în calitate de medici, principala noastră sarcină era de a pune stavilă epidemiilor, care, datorită războiului se răspîndiseră. Eram conștienți de

— **6 octombrie :** Yüan Shih K'ai este ales președinte al republicii.

— **4 noiembrie :** Partidul Gomindan e interzis.

1914 :

— **8 iulie :** Sun Iat-sen și adepții săi creează, la Tokio, Partidul Revoluționar Chinez.

1915 :

— **11 decembrie :** Yüan Shih K'ai se proclamă împărat.

— **25 decembrie :** Răscoală antimonarhistă în provinciile de sud-vest.

1916 :

— **22 august :** Se restabilește regimul republican.

1917 :

— **14 august :** China declară război Germaniei.

— **10 septembrie :** În provincia Guandun se proclamă guvernul provizoriu al Republicii Chineze, condus de Sun Iat-sen.

1919 :

— **4 mai :** Acțiune a studenților din Pekin („Mișcarea de la 4 Mai") ; începutul noii revoluții democratice în China.

— **10 noiembrie :** Reorganizarea Partidului Gomindan sub numele de Partidul Național Chinez.

1920 :

— **aprilie :** Apare prima traducere a **Manifestului Partidului Comunist.**

— **mai :** Se constituie primul grup comunist la Șanhai.

1921 :

— **1 iulie :** Congresul de constituire a Partidului Comunist Chinez, la Șanhai.

1922 :

— **1 mai :** Primul congres al sindicatelor din întreaga Chină, la Guanciou (Canton).

1923 :

— **21 februarie :** Formarea, la Canton, a guvernului Sun Iat-sen.

1924-1927 :

— Primul război civil revoluționar.

1924 :

— **ianuarie :** P. C. Chinez aderă la Gomindan, ca membru colectiv, păstrîndu-și independența organizatorică.

Unităţi ale Armatei IV respingînd un atac vrăjmaş

greutăţi, dar întregul grup era animat de dorinţa de a-şi face datoria ; eram doar solii Brigăzilor internaţionale care se acoperiseră de glorie pe cîmpurile de luptă din Spania.

De la început, activitatea noastră s-a desfăşurat sub îndemnurile şi indicaţiile Partidului Comunist Chinez, cu ai cărui reprezentanţi luaserăm legătura atît la Hong-Kong, cît şi la Ciunţin. Date fiind condiţiile impuse de front, n-am putut pătrunde pe teritoriile unde acţionau trupele revoluţionare. Am primit indicaţii să rămînem pe loc şi să facem tot ce-i posibil pentru îmbunătăţirea asistenţei medicale a trupelor şi a populaţiei aflate în subordinea guvernului.

După o perioadă de aproape trei luni, cît am rămas la Cuei-Ian — unde se afla

— **mai :** Se creează, la Vampu, Academia Militară pentru pregătirea cadrelor Armatei Naţional-Revoluţionare.

1925 :

— crearea Federaţiei Sindicatelor din întreaga Chină.

— **12 martie :** Încetează din viaţă Sun Iat-sen.

— **1 iulie :** Se organizează guvernul de la Canton, care devine guvernul naţional al Republicii Chineze.

— Armata Naţional-Revoluţionară înfrînge trupele reacţionarului Cen Tziun-min, consolidînd baza revoluţionară din Sud.

1926 :

— **iulie-octombrie :** Campania din Nord a Armatei Naţional-Revoluţionare din Canton.

1927 :

— Crearea Partidului Muncitoresc Ţărănesc Democratic.

— **1 ianuarie :** Proclamarea oraşului Uhan drept capitală a Chinei revoluţionare.

— **21 martie :** Puternică grevă generală, condusă de comunişti, urmată de răscoală armată, la Şanhai, în sprijinul Armatei Naţional-Revoluţionare, care la 22 martie intră în oraş, iar la 24 aceeaşi lună, ocupă Nankinul.

— **12 aprilie :** Aripa reacţionară a Gomindanului, în frunte cu Cian Kai-şi rupe acordul de colaborare şi dezlănţuie sîngeroase represiuni antimuncitoreşti şi anticomuniste la Şanhai.

— **1 august :** Răscoala unor unităţi din Armata Naţional-Revoluţionară de la Nancian împotriva reacţiunii gominda-

niste (începutul celui de-al doilea război civil revoluţionar 1927-1937).

— **septembrie :** Puternice răscoale ţărăneşti.

— **octombrie :** Crearea bazei armatei populare revoluţionare din munţii Tzingan.

— **11-13 decembrie :** Comuna din Canton, reprimată în sînge de Cian Kai-şi.

1928 :

— **4 mai :** Înfiinţarea oficială a Armatei Roşii Chineze la baza revoluţionară din munţii Tzingan.

1929 :

— **noiembrie :** Unităţile revoluţionare îşi creează noi baze la Tziansi, Fuţzian, Ceţian.

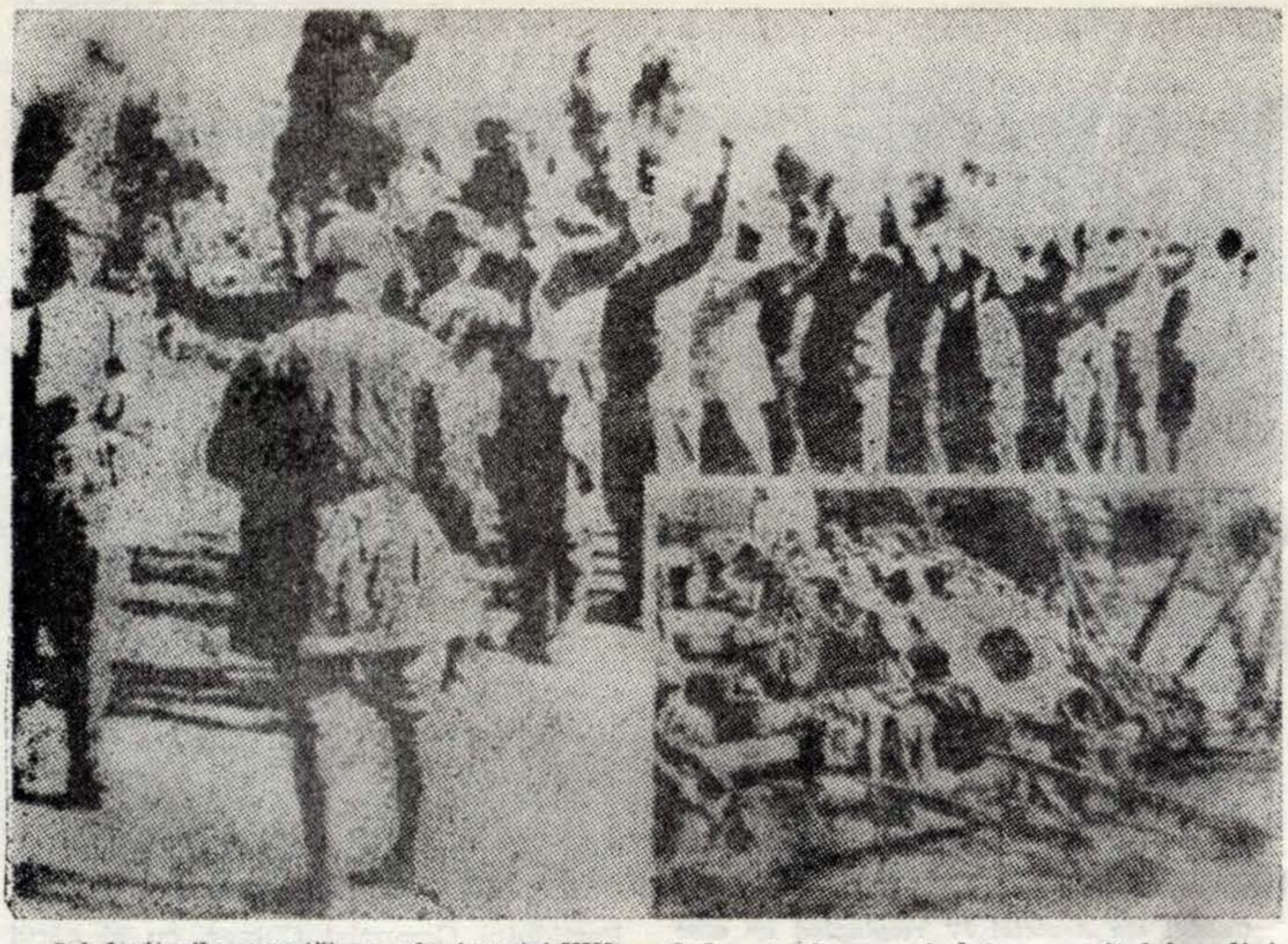

Sub loviturile necruțătoare ale Armatei VIII, trupele militariștilor niponi din regiunea Țiusin au trebuit să capituleze (1944)

sediul central al Crucii Roșii Chineze — s-a primit dezlegarea ca cei 18 medici voluntari să plece în diverse regiuni ale țării, pentru a-și desfășura munca alături de unitățile Crucii Roșii Chineze. Am fost repartizat, primele șase luni, în provincia Huan. Prima sarcină : construirea, organizarea și dotarea spitalelor divizionare. Cu ajutorul soldaților am construit barăcile și paturile. Apoi, împreună cu ceilalți doi medici voluntari, am recrutat, din rîndul soldaților și subofițerilor, cursanți pentru școala medicală care a început să funcționeze pe lîngă spitalul nostru.

După șase luni am fost repartizat în provincia Hubei, și totul a fost reluat de la început. În două săptămîni soldații au

1931 :

— **iulie** : Armata Roșie Chineză înfrînge o armată gomindanistă comandată de Cian Kai-și.

— **7-24 noiembrie :** Primul Congres național al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și țăranilor.

— **27 noiembrie :** Formarea guvernului central provizoriu al muncitorilor și țăranilor ; Mao Tzedun este ales președinte al Comitetului Executiv.

1933 :

— **31 mai :** Acord capitulant chino-japonez la Tanga.

— **21 noiembrie :** Răscoala Armatei XIX gomindaniste; constituirea guvernului revoluționar-popular antijaponez la Futzian.

1934 :

— **16 octombrie :** Începe Marele marș al Armatei Roșii Chineze din sudul spre nordul Chinei („Marșul cel lung").

1935 :

— **1 august :** Apel al P.C. Chinez către popor pentru crearea frontului național antijaponez.

1936 :

— **25 august :** Scrisoarea P. C. Chinez către Gomindan privind crearea unui front unic antijaponez.

1937 :

— **7 iulie :** Declanșarea agresiunii japoneze.

— **22 august :** Reorganizarea Armatei Roșii Chineze în Armata VIII Chineză.

— **septembrie : P. C. Chinez** încheie o convenție cu Gomindanul privind frontul unic de luptă împotriva agresorilor străini.

1938 :

— **ianuarie :** Detașamentele de partizani din Nord se constituie în „Noua Armată IV".

1940 :

— **20 august-5 decembrie :** Ofensiva Armatei VIII împotriva ocupanților japonezi („Bătălia celor 100 regimente").

1941 :

— **9 decembrie:** China declară război Japoniei, Italiei și Germaniei.

clădit o baracă mare care acoperea 500 paturi, s-a înjghebat o sală pentru operații.

Au urmat apoi luni de peregrinări spre diferite zone ale frontului. Deplasările erau foarte obositoare; drumurile erau lungi și uneori trebuia să le parcurgem pe jos. Am stat o perioadă la Tu Iuanguan, apoi în regiunea Guandun, de data aceasta împreună cu soția mea Gizela, care venise și ea în China, mînată de aceleași simțăminte ca și mine. Aici am lucrat într-un spital orășenesc, apoi pe lîngă o unitate militară din apropiere de Canton. De multe ori, ziua și noaptea, activitatea ne era întreruptă de bombardamentele aviației japoneze, care provocau mii de victime în rîndul soldaților și civililor.

Dar nici aici n-am zăbovit prea mult. La începutul anului am fost repartizat la spitalul Diviziei 20, în sudul provinciei Iunan. Soția mea s-a îmbolnăvit aici de febră recurentă și a încetat din viață, în urma unei sincope cardiace. A fost o grea pierdere pentru mine. Nu pot uita, însă, modul în care, în acele clipe grele, soldații Diviziei 20 au fost alături de mine. Catafalcul i-a fost împodobit cu coroane de flori, iar în jurul portretului îndoliat soldații au înscris cuvintele: „Cea care ne-a ajutat a pierit; tot sudul țării deplînge pierderea dragostei ei părintești". Înmormîntarea s-a făcut cu toate onorurile militare, ca pentru un ostaș căzut la datorie.

La cîtva timp am fost chemat în capitala provinciei Iunan, unde am lucrat în calitate de conducător al unor grupe de Cruce Roșie, care activau pe lîngă un spital militar.

Activitatea noastră devenea ceva mai stabilă. Reușiserăm să depășim perioada grea a deplasărilor de la un front la altul, cînd condițiile de muncă și trai erau extrem de grele. Îmi amintesc și acum de acele zile de toamnă sau iarnă, cînd, pe ploaie sau ger, trebuia să tratăm bolnavii, să efectuăm operații în colibe dărăpănate sau barăci improvizate. Copleșiți de oboseală, uneori lipsiți de hrană, căutam, în măsura posibilităților, să alinăm suferințele oamenilor. Sufereau toți, și ostașii și civilii, războiul e nemilos cu toată lumea. Ori de cîte ori aveam răgaz, stăteam de vorbă cu oamenii, militari și civili, îmbărbătîndu-i. Le povesteam despre țările noastre; ascultau cu atenție. Mulți dintre ei ne căutau și își exprimau în diferite feluri sentimentele de prietenie.

La 2 septembrie 1945, militariștii japonezi au semnat actul de capitulare. Se sfîrșea un război lung și sîngeros; victoria încorona eforturile eroice ale marelui popor chinez, care se ridicase pentru apărarea țării și libertății lui. M-am bucurat de două ori: ca unul dintre sutele de milioane de oameni cinstiți care urau fascismul și ca unul dintre participanții direcți la victoria poporului chinez.

Medicii voluntari și-au încheiat misiunea. Ei s-au întors în patriile lor. Am părăsit pămîntul Chinei ducînd cu mine numeroase dovezi de prietenie și recunoștință, dar mai ales satisfăcut că marele popor din țara prietenă dobîndise victoria.

1942:

— 29 martie: Lege privind mobilizarea generală în China.

1944:

— martie-decembrie: Ofensivă japoneză în China de sud și centrală.

1945:

— 27 mai: Armatele chineze eliberează Nankinul.

— 10-11 august: Armata VIII și „noua Armată IV" trec la ofensivă împotriva trupelor japoneze din China.

— 2 septembrie: Japonia semnează actul de capitulare necondiționată; sfîrșitul celui de al doilea război mondial.

— 10 octombrie: Acord între P. C. Chinez și Gomindan privind obligația de a nu admite declanșarea unui nou război civil.

1946:

— 10 ianuarie: Acord de încetare a focului între unitățile Armatei Populare de Eliberare și trupele gomindaniste.

— aprilie: Reizbucnește războiul civil.

— 4 mai: Hotărîrea C.C. al P. C. Chinez privind confiscarea pămînturilor moșierești.

— iulie: Armata gomindanistă atacă Armata Populară de Eliberare.

1947:

— iulie: Armata Populară de Eliberare trece la ofensivă generală.

1948:

— septembrie-decembrie: Bătăliile de la Liaosi-Șenian, Hunihai și Pekin-Tientzin; trupele gomindaniste sînt înfrînte decisiv.

1949:

— 31 ianuarie: Armata Populară de Eliberare intră în Pekin.

— 21 aprilie: Armata Populară de Eliberare forțează fluviul Ianțî, iar la 27 mai eliberează Șanhaiul.

— 1 octombrie: Se proclamă, la Pekin, Republica Populară Chineză; Mao Tzedun este ales președinte al Guvernului popular central și președinte al Consiliului militar popular revoluționar.

— 3 octombrie: Stabilirea de relații diplomatice la rang de ambasadă între România și R. P. Chineză.

M. Șt.

CÎND CEA MAI FRUMOASĂ VÎRSTĂ A OMULUI ERA UN CALVAR

Eliberarea omului de spaima zilei de mîine, înnobilarea condiției sale, transformarea sa într-un om activ, drept și onest, într-o societate bazată pe muncă, pe justiție și echitate socială a reprezentat idealul suprem al comuniștilor din țara noastră. Pentru a ajunge la acest nobil țel, masele de oameni ai muncii au avut de parcurs un lung și zbuciumat drum de luptă, împotrivindu-se cu curaj exploatării capitaliste și moșierești, rapacității și violenței regimurilor politice retrograde.

Prin crearea, în urmă cu o jumătate de veac, a partidului comunist, un nou suflu revoluționar a dinamizat lupta maselor. Anii care au urmat se înscriu în cronica mișcării noastre muncitorești ca o perioadă de intensă activitate revoluționară împotriva împilării exploatatorilor.

A fost o perioadă grea, de mari lipsuri și suferințe. O dovedesc și extrasele pe care le reproducem din presa anilor 1921-1924, mărturii elocvente despre grelele condiții de viață și de muncă de atunci, despre starea deplorabilă a localităților, ca rezultat al politicianismului și nepăsării claselor dominante.

Subtitlurile aparțin redacției

Muncitorii ceferişti din Tg. Mureş în grevă (1924)

Neglijenţă criminală (1921)

Am repetat în diferite rînduri că felul cum e îngrijit şi administrat oraşul Focşani lasă foarte mult de dorit şi neglijenţa cu care se lucrează e mai mult decît criminală. Şi iată cîteva fapte : comisiunea interimară liberală de tristă memorie pînă la venirea averescanilor lasă comunei Focşani mai mult de 7 milioane deficit.

Vin averescanii [...], măresc şi aceştia deficitul.

Din punct de vedere sanitar, latrinile sînt insuportabile, străzile sînt murdare şi maidanele focare de infecţie. Ploile transformă străzile de la periferia oraşului în adevărate băltoace, atelierele şi brutăriile rămîn necontrolate din cauza lipsei de medici [...].

Medicamentele lipsesc, locuri de primirea bolnavilor lipsesc, aşa că un număr mare de bolnavi nu pot fi primiţi [...] vizite pentru un om sărac înseamnă ca să-şi pună amanet, dacă are, ceva din casă.

Sînt bani pentru inspectorii de la cimitire, ca să nu fugă morţii, pentru inspectorii peste felinare, care nu sînt, şi pentru toţi agenţii electorali.

Din punct de vedere cultural aici nu-i nimic [...] Politicienii de meserie nu vin în mijlocul cetăţenilor decît numai atunci cînd au nevoie. Ei nu ştiu ce e aceea conferinţă, şezători literare, cerc de studii etc.; ei ştiu gheşefturi, afaceri etc.

(„Putna socialistă", 10 aprilie)

Copii de 13-14 ani, muncitori în mină (1922)

Un tablou sumbru se înfăţişează privirii noastre atunci cînd coborîm în acele văi de chinuri fizice, de jale şi de mizerie culturală şi morală în care minerii din Transilvania şi Banat sînt supuşi la munci grele [...].

Deşi contractele oficiale colective, care reglementează condiţiile de muncă, interzic ca minorii să muncească, totuşi, chiar în minele administrate de stat, tineri de 13 şi 14 ani sînt trimişi la muncă în mină. Avem în faţa noastră rapoarte depuse de la toate minele de metale exploatate de stat, precum şi de la minele din Cosla (Caraş-Severin), administrate de către Ministerul Industriei, pe care, citindu-le, ţi se face părul măciucă în cap.

O dată ce un copil de miner a atins vîrsta de 10 ani, el trebuie să muncească din greu în ateliere şi la serviciul transporturilor ! La 13 sau 14 ani, el coboară deja în mină, unde execută muncă grea. Timp de 8 ore pe zi el execută tot felul de munci, debilitînd în aşa hal organismul său nedezvoltat încă, încît, după cîţiva ani, el pierde orice forţă de rezistenţă. Aşa se întîmplă că tinerii de 18 ani, cu trupul şi sufletul consumat, să semene mai mult cu nişte bătrîni, decît cu tineri în floarea vîrstei şi plini de viaţă.

Cam acelaşi lucru se petrece, însă, într-o măsură mai restrînsă sau mai largă şi la celelalte mine.

La Anina, sindicatul s-a văzut obligat să ceară administraţiei minelor ca să nu mai trimită tineri de 14 ani în mină. Este vorba aici de cei 128 de copii orfani de mineri, care au căzut victimă catastrofei din 7 mai 1920. Atît statul, cît şi întreprinderea refuză unanim copiilor minerilor, căzuţi

victime din neglijența conducerii, orice sprijin și nici măcar nu vor să știe de construirea unui orfelinat [...].

„Un tînăr cărbunar nu are nevoie să știe carte"

Se înțelege de la sine, că, în atari condițiuni, tineretul minier trebuie să crească fără să primească aproape nici un fel de instrucție școlară. Este caracteristică afirmația cinică, făcută de unul din înalții funcționari ai minelor din Tg. Jiu: „Un tînăr cărbunar nu are nevoie să știe carte".

Locuințele acestor tineri muncitori sînt de regulă adevărate bordeie; într-un fel de văgăună îngustă locuiesc două, trei sau chiar mai multe familii de mineri. Ori și cine poate să-și închipuie condițiile de ordin moral și de igienă ce prezintă aceste locuințe.

Tuberculoza este aici ca la ea acasă. Acest spectru înspăimîntător trece din casă în casă să-și adune în mod nemilos victimele, mai ales printre rîndurile tineretului [...]. Îmbrăcămintea tinerilor muncitori, la mai toate întreprinderile, este într-o stare de plîns. Zdrențe vechi și murdare le atîrnă de trup. Acestea sînt hainele lor de lucru și de sărbătoare.

Una din cauzele îngrozitoare ale subnutriției tineretului muncitor o constituie prețurile inabordabile ale alimentelor. În cele mai multe mine, alimentele sînt procurate chiar de întreprinderi sau sînt furnizate de persoane apropiate patronilor. Ele se vînd la prețuri de două ori peste cele obișnuite pe piață. Așa, bunăoară, la mina de stat Cosla, 1 kg slănină de calitate inferioară costă lei 60, iar un kg făină integrală lei 4.

Ne putem face, deci, o idee reală de groaznica mizerie a tineretului muncitor, atunci cînd ne dăm seama de lefurile ce primesc. În marea majoritate a cazurilor, ele variază între lei 4 și lei 5 pe zi, iar tinerilor avînd o pregătire mai îndelungată li se plătește maximum lei 10 pe zi. În același timp, de exemplu, mina Lonea arată un profit net de 60%. Societatea „Uricani" din Lupeni, precum și societatea pe acțiuni pentru exploatarea de cărbuni, căreia îi aparțin minele de la Petrila, Aninoasa, Vulcan și Petroșani, au plătit de asemeni 60% dividende [...].

Tineretul muncitor minier din Transilvania și Banat are numai o singură posibilitate de scăpare de toate aceste neajunsuri grozave și, anume, aceea de a se înregimenta într-o organizație puternică care, la rîndul ei, să ducă lupta cot la cot cu muncitorimea matură, pentru îmbunătățirea situației lor economice și, o dată cu aceasta, la îmbunătățirea stării lor culturale și morale [...].

(„Arbeiter Jugend" — „Tînărul muncitor" nr. 5/1922).

Memoriu al deznădejdii

Uniunea minierilor din Cluj a adresat Primului ministru următorul memoriu care e o pagină tragică din viața robilor ce produc altora bunuri în vreme ce ei mor de foame:

Domnule Prim-ministru

Muncitorii de la minele metalice ale statului de 5 luni de zile au înaintat un memoriu pentru îmbunătățire de salar, deoarece salarele lor sînt atît de mici că nu li se ajunge nici pentru mămăligă.

Fișe de bibliotecă

O LUNĂ DINTR-UN AN

Avem în față colecțiile cîtorva mari cotidiene de altă dată. Toate din aceeași lună: mai 1936. Între altele, ne reține atenția titlul unui articol Furia sinuciderilor **apărut în „Universul" la rubrica consacrată obișnuitelor recomandări medicale pentru cititori. De astă dată, binevoitorul sfătuitor își îndreaptă atenția către tineret, încercînd să explice în aceeași manieră de mistificare brutală a realităților, o maladie căreia îi cădeau victimă tineri pe care vechea societate îi frustra pînă și de cele mai modeste speranțe.**

„Primăvara, citim în acest adevărat ghid al alinărilor, e anotimpul cel mai primejdios pentru tineret. În special în luna mai, luna trandafirilor, natura pare să exercite asupra sufletului acestui tineret o influență dintre cele mai nefaste. Cu sau fără motiv, pentru un capriciu, o observație, o contrazicere, o admonestare, o notă rea la școală, o dragoste neîmpărtășită sau un refuz oarecare, mii de tineri, băieți și fete, se aruncă în brațele morții cu ușurința cu care altă dată comiteau acte demne de admirația noastră. Această furie a sinuciderilor nu e datorită spiritului de imitație, cum se crede de obicei, ci are o cauză mai profundă, de na-

Octombrie 1924: familii de muncitori șomeri, fără adăpost

În prezent, ne aflăm încă tot acolo, unde am fost înainte de asta cu 5 luni, că nu știm vor fi dispuși domnii miniștri al Muncii și Industriei, a lua măsuri pentru ținerea tratativelor și a ridica salarele acestor lucrători.

Muncitorii însă se află în așa mare mizerie, că pier de foame cu copii și femei împreună și pentru a-și salva viața din nou au adresat o scrisoare Uniunei Minerilor care conține următoarele:

Noi [...] nu putem să o ducem mai departe așa, sîntem flămînzi cu toții, sîntem goi și desculți, cu femei și copii cu tot. Alimente, căpătăm numai făină de la magazia Direcțiunei și plătim kg cu 4 lei, iar salarul nostru se urcă de la 5-15 lei pe 8 ore de lucru adică: lucrătorii cl. I, de la etatea de 15-20 ani capătă un salar lunar de la 200-300 lei; cl. II-a, de la etatea de 20-30 ani capătă un salar de 300-400 lei lunar; iar lucrătorii de la etatea de 30 ani în sus ajung la un salar pînă la 500 sau 600 lei, rareori se întîmplă ca vreun lucrător să cîștige 700 lei lunar.

Deci, cum să putem trăi din salarul acesta, cînd pentru 1 kg de făină trebuie

---

tură psihologică. De aceea starea de surescitare, de neliniște care stăpînește tineretul și-l conduce la acte nesăbuite, trebuie stăvilită din timp, nu prin discursuri și lecturi, ci printr-o fortificare a organismului prin gimnastică rațională, sport și aer liber, excursii etc...“ („Universul“, 13 mai).

Oare acesta să fie adevărul? Chiar și simpla relatare a unor fapte, așa cum apăreau ele în ziarele vremii, dezmințea o atare explicație nu numai neadevărată, dar și de un prost gust notoriu. Pînă și „Universul“, cunoscut pentru zelul cu care slujea interesele celor mai avute și mai reacționare cercuri ale burghezo-moșierimii, făcea deseori loc în paginile sale unor știri care, prin ele însele, dovedeau că furia sinuciderilor **la care se referea cronicarul medical avea cauze mult mai grave și mai incriminate pentru clasele stăpinitoare.**

Iată cîteva dintre motivele reale ce-i făceau pe mulți tineri nevoiași să-și pună, literalmente, ștreangul de gît.

„Ajutați pe săraci“

„Următorii nenorociți, care sînt lipsiți de orice sprijin și trăiesc în mizerie, roagă inimile miloase să le vină în ajutor.

Ecaterina Petrone, din str. Popa Stan 18, văduvă oloagă și tuberculoasă, cu doi copilași; copila Ioana Andreescu, din str. Doamna Ghica 26, orfană cu șase frățiori muritori de foame; Maria Catrina, din str. ing. Zablovschi 36, tuberculoasă, cu un copil; Ioan Constantinescu, din str. Pîrgari-Tei 38, de 15 ani, orfan, bolnav de tubercu-

să plătim 4 lei, 1 kg lapte 4 lei 50 bani, 1 kg brînză 30 lei, slănina e 50 lei, untura 60 lei, iar untura topită 75 lei ?

Domnule Ministru !, delegaţii Uniunei Minerilor de 5 luni de zile, fără întrerupere, bat porţile Ministerului Muncii şi Ministerului Industriei, pentru a obţine o îmbunătăţire de salar pentru aceşti nenorociţi lucrători de la Minele metalice ale Statului, care sînt în număr de 7 000 şi care trăesc din salarul acesta mizerabil încă din 1 martie 1921, cînd li s-a redus prin o ordonanţă dată de Ministerul Industriei [...].

În urma acestui memoriu şi a nenumăratelor intervenţii din partea Uniunei Minerilor, în sfîrşit Ministerul Muncii şi al Industriei au ordonat tratative care s-au şi ţinut în zilele de 8-11 aprilie curent la Cluj, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat fiindcă oferta Ministerului de Industrie a fost aşa de minimă pentru mărirea salariului, că delegaţii muncitorilor n-au putut-o primi, rămînînd să decidă comisia de arbitraj care îşi va ţine şedinţa la Bucureşti sub preşedinţia preşedintelui Curţii de casaţie [...].

(„Tribuna socialistă", 1 mai 1922)

Tineri muncitori — bătuţi cu sălbăticie (1923)

Capitaliştii îşi pot satisface mai bine dorinţa de exploatare atunci cînd muncitorimea are organizaţii slabe sau nu le are de loc. Este firesc că ei experimentează aceasta în primul rînd cu tineretul muncitor.

Domnul Anton Berger, fericitul proprietar al unui atelier de lăcătuşerie [din Tîrgu Mureş — **n.r.**] îi pune mereu pe tinerii muncitori la prestarea de munci casnice. La aceste munci ar trebui angajaţi zilieri, dar domnul Berger are cap. În timp ce zilierii ar presta această muncă cu un salar de 70-80 lei pe zi, **tinerii muncitori primesc 20-30 lei pe săptămînă.** Timpul zilnic de muncă de 10-12 ore mai accentuează exploatarea groaznică a tinerilor muncitori.

Domnul Berger mai are însă încă o plăcere, anume că se mîndreşte cu puterea sa, bătînd pînă la sînge tineri muncitori de 13-15 ani. Fără nici un motiv, fără nici o cauză, **s-a întîmplat nu o dată că a bătut pînă la sînge muncitori foarte tineri [...].**

Fabrica de maşini Schieb este una dintre uzinele cele mai mari din Tîrgu Mureş şi de aceea direcţiunea crede că trebuie să fie un exemplu în exploatarea tinerilor muncitori.

Şi, într-adevăr, tinerii muncitori ai fabricii de maşini Schieb, pe lîngă celelalte rele, mai sînt exploataţi şi prin faptul că **nici măcar ucenicii de un an şi jumătate n-au încă contract...**

La fabrica de cărămizi Neumann et Comp, muncitorii sînt primiţi numai dacă se obligă că nu vor intra în nici o organizaţie muncitorească. Toată fabrica este neorganizată şi aceasta se şi vede. Fetiţe de 12-13 ani fac munci atît de grele pe care le-ar executa cu greu pînă şi bărbaţi maturi, în plină putere. Muncitoarele tinere, nedezvoltate, slabe, **lucrează zilnic 13 ore pentru un salar de mizerie de 20 lei.** Domnul Neumann a devenit milionar, şi-a cumpărat două palate, iar tinerii muncitori slăbiţi mor peste 1-2 ani.

(„Uj Harcos" — „Noul luptător" [Bucureşti], iunie 1923).

---

loză. Are aprobare pentru internare în sanatoriul Zerlendi, dar n-are bani de drum..." („Universul", 3 mai).

„...Azi dimineaţă a fost găsit spînzurat într-o magazie din str. Griviţa 40 [Constanţa — n.r.] electricianul Alexandru Frangopol, din localitate... Din cercetările făcute rezultă că Frangopol şi-a pus capăt zilelor din cauza jenei financiare în care se zbătea în ultimul timp".

„...S-a sinucis, aruncîndu-se în faţa trenului de Babadag, un necunoscut. Comisarul Capriş, făcînd cercetări, a stabilit că sinucigaşul este Sarchiş Grigorian, din str. Rahovei 41 [Constanţa — n.r.], de profesie cizmar. Cauzele sinuciderii sînt mizeria şi lipsa de lucru în care numitul se afla de cinci luni". („Universul", 15 mai).

„Deunăzi am relatat cazul tînărului şomer Const. Niculescu, domiciliat în b-dul Mareşal C. Presan nr. 11.

D-l Niculescu a găsit, în sfîrşit, o slujbă la C.F.R., dar i se cere o garanţie de 1 000 lei. Un cititor al nostru, Alecu Harvelia, din Constanţa i-a trimis, prin mandat poştal, suma de 100 lei. Mai are, deci, nevoie — ca împrumut — de 900 lei, fără de care se vede din nou ameninţat de spectrul foamei. El trebuie să poarte grija tatălui său şi a nouă fraţi". („Dimineaţa", 17 mai).

„Fata Maria Marinowsky, ucenică la atelierul de croitorie al d-nei Sofia Somienovici, din str. Sf. Ion Nou nr. 19, a încercat aseară să se sinucidă... Cauza e mizeria" („Dimineaţa", 20 mai).

„Am primit :

Din partea d-nei ing. Tincă lei 100, pentru studentul D.

De la anonim lei 50 pentru studentul D." („Dimineaţa", 21 mai) etc. etc...

Rubrică redactată de
Marian ŞTEFAN

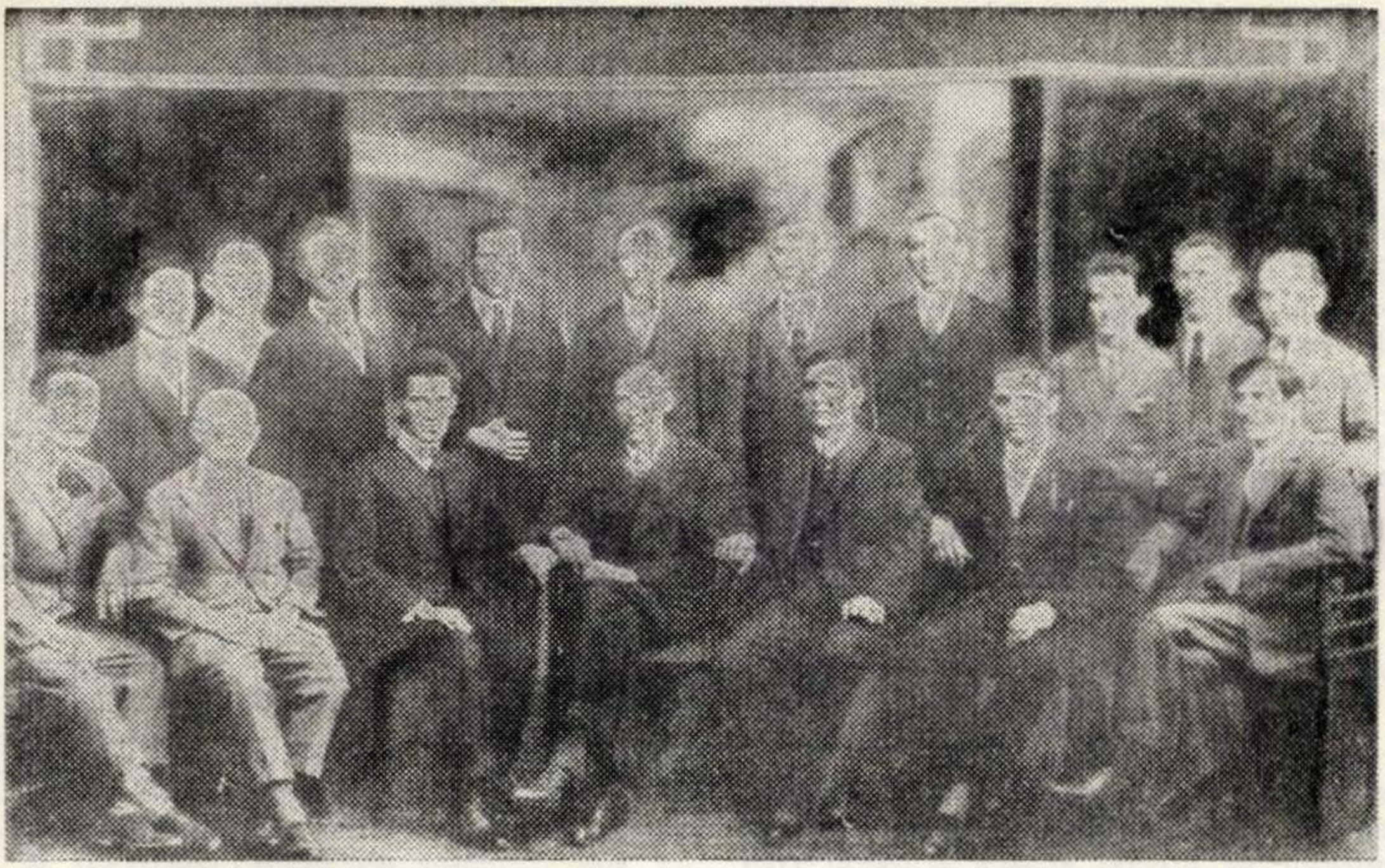

Consiliul General al Sindicatelor Unitare, arestat la 5 septembrie 1925 și eliberat după 16 zile de grevă a foamei

Pălanjenii satelor (1924)

Cînd mi-am propus să scriu aceste rînduri, îmi căzuse în mînă un număr din publicația cea mai mincinoasă, cu care guvernul a împănat satele și care se cheamă „Poșta țăranului". În această foaie [...] toate poveștile cu „Bețe fermecate" cu „Feți Frumoși" și cu „Christoși mîntuitori", țăranul le primește cu zîmbetul pe buze și știe tot așa de bine că scopul celor ce le scriu e altul. Ei știu că bogații și îmbogățiții își trag totdeauna spuza pe turta lor. Cel mai de aproape exemplu [...]: băncile populare și cooperativele sătești. Cine nu-și amintește de gălăgia făcută în jurul acestor instituții ?!

Cine nu știe cîtă tămîie s-a aprins pe altarul rolului lor măreț ? Și, totuși, astăzi nu mai fumegă decît mucuri de lumînări, la capătul acestui rol, care a murit, fiind sugrumat în fașe, de mîna cămătarilor. Și cum era să fie altfel, cînd în capul acestor instituții s-au pus oameni ale căror interese se bat cap-în-cap cu interesele țăranului ?

Întrucît în capul tuturor băncilor, așazise populare și cooperativelor sătești sînt oamenii cei mai înstăriți, adică burghezia satelor, e firesc ca ei să nu-și taie creanga de sub picioare, ajutînd în mod cinstit pe cei săraci, căci atunci pe cine ar mai pune ei să le sape ogoarele și să le strîngă zi cu zi averile, cu prețul trudei și al foamei, pe căldurile de vară și pe gerurile de iarnă ? În contra acestor jefuitori ai satelor, nimeni nu poate crîcni, deoarece ei știu, tuturor afacerilor necinstite ce practică, să le dea o formă așa-zisă legală, punîndu-se astfel la adăpost de orice pedeapsă și chiar dacă sînt prinși, au propte.

Țăranilor nu le rămîne, spre a scăpa de toate suferințele rabiei și cametei, decît un singur drum, anume : acela al unirii cu muncitorii de la orașe în vederea luptei pentru cucerirea puterii ca astfel ei singuri să-și poată aranja conform intereselor lor, toate trebile de interes obștesc. Și această unire se poate înfăptui numai în partidul comunist.

(„Lupta comunistă", aprilie 1924)

Condițiile de muncă: 16 ore pe zi

În nici o localitate din țară pînă acum patronii n-au introdus și nici n-au încercat să introducă ceea ce la Cîmpina s-a fost îndeplinit : **ziua de muncă normală de 12 ore.** Sînt însă ateliere în care ziua de lucru se trece și peste aceste ore și se lucrează chiar pînă la 16 ore pe zi.

Dar încetul cu încetul muncitorii încep să-și dea seama și să priceapă că fără a se organiza vor continua să sufere din ce în ce mai mult, și datorită acestei reculegeri încep să se îndrepte către unica lor salvare : sindicatul.

(„Tribuna sindicală", București, august 1924).

Parlamentul englez
se opune
lui Carol I Stuart

MARELE RĂZBOI CIVIL

MAURICE ASHLEY

Recentul film istoric „Cromwell", care rulează pe ecranele noastre, înfățișează cîteva episoade din războiul civil în Anglia secolului XVII. În linii mari, adevărul este respectat de realizatorii peliculei, al cărei succes constituie o nouă mărturie despre interesul față de istorie din rîndul publicului nostru. Aceasta ne-a îndemnat la publicarea unui material care aduce o serie de precizări necesare.

Anglia în secolul al XVII-lea **de Maurice Ashley constituie, pentru călătorul dornic să colinde trecutul, un ghid cuprinzător în stare să-i explice transformările profunde prin care a trecut Marea Britanie în cursul celor aproape 100 ani de domnie a dinastiei Stuart. Cartea începe cu descrierea drumului parcurs, în 1603, de regele Iacob VI al Scoției, de la Edinburgh la Westminster, spre a deveni Iacob I al Angliei. Urcîndu-se pe tronul monarhilor atotputernici Henric VIII și Elisabeta I, firește că Iacob ar fi vrut să păstreze neștirbit absolutismul Coroanei. De asemenea, fiii și urmașii săi. Cu atît mai mult, cu cît în Franța apogeul puterii regești va fi atins de către Ludovic XIV de abia pe la mijlocul secolului. Dar altul era stadiul de dezvoltare economică a Angliei din acele timpuri, alta ponderea burgheziei și a micii nobilimi. În apriga luptă dintre regii Stuart și Parlament, acesta din urmă a ieșit învingător.**

În interpretarea acestor evenimente și în explicarea cauzelor ce le-au determinat se simte formația de istoric al clasei dominante a autorului, preocupat să înfățișeze tocmai epoca de ascensiune a burgheziei. Este suficient să amintim că Maurice Ashley, care în vremea uceniciei l-a ajutat pe Winston Churchill să strîngă materialul documentar pentru Viața și epoca lui Marlborough, **este un temeinic cunoscător al veacului XVII din Anglia, după cum dovedesc chiar titlurile lucrărilor sale:** Glorioasa revoluție din 1688, Viața în Anglia sub dinastia Stuart, Marea Britanie către 1688, Măreția lui Oliver Cromwell **etc. Dar același Maurice Ashley a făcut parte, în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial, din conducerea redacțiilor ziarelor „Manchester Guardian" și „The Times". Ceea ce ne îndreptățește să presupunem că felul viu și sugestiv în care izbutește să înfățișeze o epocă trecută și eroii săi se datorează, măcar în parte, acestei activități.**

Prezentăm fragmente din capitolul Marele război civil **al cărții** Anglia în secolul XVII, **de Maurice Ashley *.**

* Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Contele Strafford îl sfătui pe Carol I să convoace Parlamentul * Angliei ca să scape din încurcăturile financiare în care se afla ; apoi, deşi bolnav de gută, se întoarse grabnic în Irlanda pentru a da o pildă ; la 16 martie 1640, Parlamentul irlandez votă suma de 180 000 lire pentru rege. Un sinod al preoţilor oferi coroanei 120 000 lire. Dar aceste sume, deşi considerabile pentru sec. XVII, nu acopereau nevoile regelui. Pentru a continua lupta împotriva scoţienilor, îi mai lipseau aproximativ 840 000 lire. Dar noua Cameră a Comunelor, convocată la 13 aprilie, refuză să-i îndeplinească necondiţionat cererea, pretinzînd ca, în schimbul banilor, monarhul să-şi plece urechea la doleanţele sale.

Strafford mizase pe patriotismul Parlamentului, socotind că acesta se va înfrăţi cu regele pentru a-i învinge pe scoţieni, pe atunci duşmanii englezilor. Dar deputaţii nu se prea arătară dispuşi să treacă peste nemulţumirile acumulate în cei unsprezece ani de tiranie. Aşa cum era şi inevitabil după un interval atît de lung, Camera Comunelor avea în majoritate membri care-i păşeau prima oară pragul. Ei dădeau ascultare lui John Pym, vulpe bătrînă, în vîrstă de aproape 60 ani, cu bărbuţă ascuţită şi maniere de savant, care-şi începuse cariera politică cu vreo două decenii în urmă. Finch, lordul trezorier, pledă pentru acordarea ajutorului împotriva scoţienilor ; apoi luă cuvîntul Pym. Era un moderat, un „om de centru“ care-şi plătise, aşa cum o dovedeau documentele, „impozitul pe navigaţie“ şi subscrisese fără crîcnire la „împrumutul obligatoriu“. El vorbi două ore convingînd Camera Comunelor că nu trebuia să acorde nici o subvenţie regelui înainte de a-şi formula revendicările şi de a obţine restabilirea autorităţii ei ştirbite.

Strafford îl povăţui pe Carol să adreseze un apel personal Camerei Lorzilor, care hotărî ca întîi să se rezolve problema subvenţiei şi abia apoi să se ia în discuţie revendicările. Măsura stîrni nemulţumiri în Camera Comunelor, singura îndreptăţită să aprobe alocările de credite. I se oferi atunci din partea regelui renunţarea la impozitul pe navigaţie. Propunerea avu darul să provoace discordie printre membrii Camerei : unii păreau dispuşi să o accepte, acordînd măcar parţial subvenţia. Dar Sir Henry Vane, care vorbea în numele monarhului, nu era omul care să accepte un compromis : el voia totul sau nimic. În plus, Camera Comunelor stărui ca să se încheie pacea cu scoţienii. A doua zi, regele convocă Consiliul Privat la ora 6 dimineaţa ; nici o mirare că Strafford şi arhiepiscopul Laud întîrziară. Cînd, în sfîrşit, sosiră, Carol şi consilierii săi ajunseseră la concluzia că era zadarnic să aştepte un ajutor din partea Parlamentului şi hotărîseră dizolvarea lui, ceea ce se şi întîmplă — la mai puţin de trei săptămîni de la constituirea acestui for. Parlamentul cel scurt, cum avea să-i rămînă numele în istorie, se risipi spre nemulţumirea deputaţilor.

Fereşte-l doamne pe rege de moderaţi că de radicali se apără singur

Totuşi, războiul împotriva scoţienilor trebuia continuat. Strafford, setos de măsuri drastice, sugeră regelui să spînzure cîţiva consilieri municipali ca să-i stimuleze pe ceilalţi să-i acorde sprijinul. Dar

Dinastia Stuart : Maria — regină a Scoţiei (1542-1567), cîteva zile regina Franţei (1560), ar fi dorit să devină şi regină a Angliei. Căci bunica ei fusese Margareta, fiica regelui Henric VII al Angliei, şi se căsătorise cu Iacob IV Stuart, transmiţînd descendenţilor acestuia dreptul de succesiune la coroana engleză

★ **Din 1629 pînă în 1640, Carol I Stuart a guvernat ţara ca monarh absolut bizuindu-se pe sfaturile miniştrilor săi Strafford şi Laud, dar fără ajutorul Parlamentului, fapt care a accentuat lipsa de popularitate a regelui** *(n.r.)*.

guvernul City-ului refuză; şi nici monarhii ţărilor străine, nici papa, nu se arătară dispuşi să-i dea lui Carol o mînă de ajutor. Regele recurse la soluţii disperate, mergînd pînă la devalorizarea monedei, fără să obţină însă rezultate satisfăcătoare. Şi cum o nenorocire nu vine niciodată singură, comandantul suprem al armatelor se îmbolnăvi, iar Strafford, locţiitorul acestuia, nu se simţea nici el în apele lui. Scoţienii trecură graniţa şi ocupară nordul Angliei fără nici o dificultate. Carol I nu avea altă alternativă decît să convoace iar Parlamentul şi să se lase la bunăvoinţa reprezentanţilor aleşi. Dar era insuficient de abil pentru a-şi făuri un instrument care să-i slujească. „Parlamentul lung", constituit în mare parte din aceiaşi deputaţi ca şi „Parlamentul scurt", recent dizolvat în condiţiile amintite, înclina nu spre reformă, ci spre revoluţie.

„Moderatul" Pym definise Parlamentul, în memorabilul său discurs, „ca fiind pentru Commonwealth * ceea ce sufletul este pentru trup... este aşadar de datoria noastră să ferim facultăţile acestui suflet de îmbolnăvire". Cum pentru puritani, sufletul avea locul primordial în alcătuirea fiinţei umane, spusele deputatului urmăreau să sugereze că Parlamentul trebuia să deţină locul primordial în stat. La deschiderea noului Parlament, Pym declară că miniştrii regelui, în frunte cu Strafford, încălcaseră „legile fundamentale", fapt pentru care meritau pedeapsă. Aceste „legi fundamentale" erau o noţiune abstractă, întocmai ca „statul natural", născută în imaginaţia filozofilor, cărora le plăcea să vorbească despre virtuţile unei forme ideale — dar inexistente — de guvernămînt. Ascunzîndu-se sub masca reformei conservatoare, Pym viza distrugerea constituţiei.

Strafford, curajos cum era din fire, nu ezită să-şi înfrunte acuzatorii. Spera ca, printr-un contraatac la adresa lui Pym, să salveze monarhia. Era chiar dispus să-şi dea viaţa pentru a oferi o bază de înţelegere între rege şi Parlament. Dar Camera Comunelor nu dorea armonie. Acuzat că ar fi plănuit să aducă o armată irlandeză pentru a supune Anglia voinţei regelui, Strafford fu condamnat la moarte.

Dar avea oare regele să încuviinţeze uciderea fidelului său servitor? „Pe cuvîntul unui rege — îi scrise Carol lui Strafford cu două zile înainte ca Parlamentul să voteze condamnarea sa — viaţa, onoarea şi averea ta nu vor avea de su-

* Formă de guvernare republicană proclamată în 1649 s-a numit *Commonwealth*; acest termen a fost reluat în 1931 pentru a denumi ţările care făceau parte din Imperiul britanic.

Pe tron se urcă Iacob I (1603-1625), — fiul Mariei Stuart şi al baronului Darnley — primul rege recunoscut atît de Scoţia cît şi de Anglia. El urmă după Elisabeta I (1558-1603), care murise fără moştenitor

Urmaşul său, Carol I (1625-1649), vru să domnească în chip de monarh absolut, neţinînd seama de anacronismul acestei forme de guvernămînt

ferit". Dar ministrul insistă să se sacrifice pentru stăpînul său ; acesta semnă la 10 mai 1641 legea prin care Strafford urma să moară și cea prin care Parlamentul nu mai putea fi dizolvat fără consimțămîntul deputaților.

După Strafford, fură executați și alți miniștri, iar cei prudenți fugiră peste granită. Cedînd, regele nu obținuse nimic și rămăsese fără nici o putere. În schimb, în cursul lungii sesiuni de vară, Camera Comunelor decretă toate măsurile la care rîvnise : „actul trienal", care stabilea ca Parlamentul să fie ales automat o dată la trei ani, fusese deja votat ; aproape toate Curțile privilegiate, ca, de pildă, Camera Înstelată, au fost desființate ; impozitele neaprobate de Parlament au fost declarate ilegale ; de asemenea, a fost semnat și un tratat cu scoțienii. În august, de îndată ce armatele fură lăsate la vatră, regele plecă în Scoția, cu speranța de a-și aduna un partid regalist. Dar, cum i se întîmpla mereu de la o vreme încoace, și de rîndul acesta făcu o socoteală greșită : în Anglia, și nu în Scoția, tocmai începea să se înfiripe un partid ce voia să apere biserica și regele.

La începutul lui decembrie, Camera Comunelor adresă regelui „Marea mustrare", în care erau consemnate toate eșecurile înregistrate de la venirea sa la tron ; ea mai conținea o declarație asupra tuturor reformelor realizate de Parlament și o listă a celor neînfăptuite încă. De asemenea, i se cerea regelui să ia episcopilor dreptul de vot în Parlament. „Marea mustrare" fusese aprobată de o mică majoritate (159 voturi contra 148). Moderații erau de părere că reforma mersese destul de departe și le era teamă să nu se transforme într-o revoluție. Așa încît Carol, reîntorcîndu-se la Londra după eșecul misiunii sale din Scoția și văzînd că existau totuși apărători ai prerogativelor regale, răspunse evaziv la „Marea mustrare" și publică o proclamație de sprijinire a bisericii engleze.

Încă o socoteală greșită

Westminsterul era în fierbere. Camera Lorzilor nu aprobase propunerea Camerei Comunelor de a-i lua regelui cu totul controlul asupra armatei și de a-i exclude cu desăvîrșire pe episcopi din Parlament. Deputații din Camera Comunelor, sprijiniți de mulțimea din City, vociferau că „papistașii" din Anglia și Irlanda voiau să distrugă religia protestantă. Pe străzi, mulțimea întărîtată striga : „Jos cu papistașii ! Jos cu episcopii ! Jos cu iorzii preoți !"

Prin Carol II (1660-1685), dinastia Stuart reluă puterea, de îndată ce Richard Cromwell se arătă neputincios să continue „Protectoratul" instaurat de tatăl său, Oliver

Fratele său — Iacob II (1685-1688) — continuă „tradiționala" politică antiparlamentară a regilor Stuart

Camera Comunelor acuză de trădare treisprezece episcopi și se zvonea că o va acuza și pe regină. Oricît ar fi vrut regele să-și păstreze sîngele rece, nu izbuti. Hotărî să acuze și el. Alese cinci deputați din Camera Comunelor, printre care se afla și Pym, și-i învinui de a fi încercat „să răstoarne legea fundamentală, îndemnîndu-i pe scoțieni să invadeze regatul Angliei, și aţîţînd tulburări pentru a obliga Parlamentul să li se alăture în planurile lor trădătoare". Dar, cînd intră în capela Sf. Ștefan, unde aveau loc ședințele Camerei Comunelor, „păsărelele zburaseră", iar Londra nu voi să-i predea deputaţii dispăruţi. Carol își dădu seama că războiul civil era de neînlăturat. La începutul anului 1642, regina plecă într-o călătorie pe continent să caute aliați. În iunie, cele două Camere trimiseră regelui, care se afla la York, propuneri în vederea unei înțelegeri. „Cele nouăsprezece propuneri" erau de fapt un ultimatum, conținînd proiectul unei noi constituții, conform căreia Parlamentul devenea forța supremă în țară: nici măcar însoțitorii copiilor regali nu puteau fi numiți fără aprobarea Parlamentului. Regele le respinse. Atunci Parlamentul numi un Comitet al Siguranței, mobiliză 10 000 oameni sub comanda contelui Essex și îl declară pe rege agresor. La 22 august, adunînd fiii, nepoții și o parte din partizanii săi, Carol I se îndreptă spre Nottingham. Astfel începu războiul civil.

Care au fost cauzele Marelui Război Civil? Aparent, la originea fiecărui diferend au existat motive de ordin religios. Dacă Laud, de pildă, nu ar fi impus bisericii anglicane o serie de reforme care au ofensat adînc pe puritani, Parlamentul nu ar fi găsit atîția susținători împotriva unui rege, legat prin ființa lui de tradițiile monarhiei engleze. Dar nu e de neglijat faptul că în Anglia deținătorii puterii economice nu mai erau aceiași ca în trecut. Nici chiar Cromwell nu a considerat de la început că neînțelegerile religioase au dus la izbucnirea războiului civil. Avea dreptate: nu ele l-au pricinuit. Încă în 1615, Sir Walter Raleigh demonstrase că centrul de greutate social se deplasase, și, o dată cu el, și puterea politică; că „urmașii trecutului feudal nu mai dețin cheile viitorului și că monarhia, dacă ar fi înțeleaptă, ar ajunge la o înțelegere cu Camera Comunelor, organul micii nobilimi". În vremea lui Carol I, Camera Comunelor putea cumpăra Camera Lorzilor oferind un preț întreit; membrii săi

Wilhelm III de Orania (1688-1702) — ginerele lui Iacob II — îngădui Parlamentului, prin „Declarația drepturilor", să capete autoritatea dorită

Ana Stuart (1702-1714) semnă în timpul domniei sale un act prin care succesiunea la tronul Angliei va reveni Casei de Hanovra

aveau nu numai pretenţii la conducerea statului, ci şi argumente economice ce-i îndreptăţeau să solicite puterea executivă.

Carol I îşi găsi partizani în regiunile mai puţin comercializate şi industrializate ale ţării. Oraşele mari, în special din districtele ţesătorilor, şi porturilor, sprijiniră Parlamentul. Majoritatea puritană din Camera Comunelor se putea lăuda că este „inima regatului" şi „arbitrul legilor sale fundamentale", fiind conştientă că dispunea de o forţă economică considerabilă, care-i dădea dreptul la o mai mare pondere în guvernare. Sărăcia comparativă a monarhiei era în contrast vizibil cu bogăţia crescîndă a multora dintre supuşii regelui (John Pym şi John Hampden constituiau exemple edificatoare) ; aşadar, exuberanţa politică a Camerei Comunelor era strîns legată de evoluţia economică şi socială a Angliei.

Deşi la începutul războiului civil Parlamentul avea o poziţie avantajoasă. tabăra regelui era şi ea destul de puternică. În primăvara anului 1642, nici una din cele două părţi nu poseda o armată propriu-zisă. Miliţia City-ului din Londra era la dispoziţia Parlamentului, dar regele putea să-şi formeze cavaleria cu ajutorul marii şi micii nobilimi. Iar în sistemul de război din sec. XVII, cavaleria constituia arma hotărîtoare într-o bătălie. Ambele tabere aveau ofiţeri experimentaţi şi generali mediocri : Essex era competent, dar pesimist ; prinţul Rupert — nepotul regelui — luptător îndrăzneţ, dar fără experienţă de comandant. Marina, căreia regele îi acordase atît de mare atenţie, trecu de partea Parlamentului.

În prima etapă, luptele se concentrară în special în nordul şi centrul ţării. Prima bătălie importantă dintre Essex şi Rupert avu loc la Edgehill, în Warwickshire : ambii suferiră pierderi mari, Essex se retrase spre Londra şi regaliştii ocupară Oxfordul, care rămase capitala lor tot restul războiului.

În anul următor, văzînd că victoria nu era chiar atît de uşoară cum se aşteptaseră, parlamentarii începură negocieri cu regele, dar în asemenea termeni încît nu li se putea răspunde decît printr-un refuz. Pe la sfîrşitul sezonului de luptă al anului 1643, regele controla vreo trei sferturi din ţară şi, cu tot efortul viteazului Cromwell — deputatul din Camera Comunelor, devenit comandant de oşti — Parlamentul se văzu nevoit să ridice noi impozite pentru a continua războiul şi cu puţin înainte de moartea lui John Pym semnă şi o „Convenţie solemnă" cu scoţienii ; la începutul anului următor, se înfiinţă un Comitet al celor două regate pentru conducerea războiului. Intervenţia scoţienilor avu un rol decisiv. Regele fu nevoit să treacă în defensivă. În iulie, Rupert dezlănţui un atac la Marston-Moor şi fu bătut de strălucita „cavalerie de fier" a comitatelor din est, comandate de Oliver Cromwell şi de scoţienii lui David Leslie. În cursul aceleiaşi luni, regele pierdu şi Yorkul.

În armata lui Fairfax, un singur ofiţer: Oliver Cromwell

Unii dintre comandanţii deputaţi în Parlament nu mai voiră să continue campania, susţinînd că, după Marston-Moor, regele va fi obligat să primească condiţiile puse. Dar Oliver Cromwell era de părere că lupta trebuia dusă pînă la victoria finală. Nu se dădu în lături să-l acuze în public pe superiorul său — adept al încetării războiului — de incompetenţă. O dispută aprigă începu între cele două Camere, cea a Lorzilor susţinîndu-l pe generalul Manchester, superiorul lui Cromwell, cea a Comunelor pe acesta din urmă. Se ajunse la următorul compromis : toţi ofiţerii deputaţi să renunţe la gradele lor, iar armata să fie condusă de simpli soldaţi. Căzură cu toţii de acord ca din resturile armatei să se alcătuiască „Armata noului model" sub comanda generalului Thomas Fairfax, rămas în istorie sub numele de „Tom cel Negru". În aprilie se votă „Actul de renunţare voluntară" prin care Essex şi Manchester îşi pierdură gradele. Curînd, Cromwell porni spre Oxford. La începutul lui aprilie, Cromwell deveni locotenent-general, în urma unei cereri speciale adresate Parlamentului de către Consiliul de război, iar în mai începu blocada Oxfordului. Cea mai mare bătălie a Războiului Civil avu loc la 14 iunie la Naseby, în comitatul Northamptonshire, unde armatele regelui fură înfrînte de cavaleria lui Oliver Cromwell. Un an mai tîrziu, Oxfordul capitulă la ordinul regelui, care fugi să caute adăpost la scoţieni. Dar aceştia se învoiră ca, în schimbul sumei de 400 000 lire, să se retragă din Anglia şi să predea pe Maiestatea Sa împuterniciţilor Parlamentului englez. Unica speranţă a lui Carol I era ca în rîndurile învingătorilor să izbucnească discordia. Ceea ce se întîmplă curînd.

Între Armata noului model *, plină de sectanţi, şi Camera Comunelor, predomi-

---

* Armata noului model fusese în mare parte alcătuită din trupe adunate de Cromwell din comitatele din răsărit, care formau „Asociaţia de răsărit". Deşi puritani, aceşti soldaţi erau de altă convingere decît aliaţii lor, presbiterienii scoţieni. Conform „Convenţiei", Parlamentul încercă să şteargă cît mai mult deosebirile religioase dintre bisericile Angliei şi cele scoţiene. Independenţii şi Cromwell — denumit de altfel „Marele Independent" — continuară să ceară Parlamentului toleranţă religioasă (*n.r.*)

nant presbiteriană (din care bineînțeles regaliștii se retrăseseră), se produse o ruptură. Fricțiunilor de ordin religios li se adăugară certuri financiare atunci cînd Parlamentul hotărî reducerea armatei și rezolvarea restanțelor la plata soldaților. La începutul anului 1647, Camerele votară reducerea garnizoanei din Anglia și eliberarea tuturor ofițerilor — cu excepția lui Fairfax — cu grad peste colonel. Aceasta era o insultă directă adusă lui Cromwell. Înainte de mijlocul anului 1647, Parlamentul și armata se aflau pe picior de război.

În asemenea condiții, Carol I, care se afla la Holmby ca prizonier al Parlamentuiui, avea toate motivele să se bucure. Armata se gîndi să-l folosească ca argument în această dispută și un contingent de cavalerie plecă să-l ia de la Holmby. Regele, văzînd că evenimentele luaseră o întorsătură favorabilă lui, se constitui de bună voie ostatec al armatei și se mută la Newmarket. Armata declară că va trebui „epurată" Camera Comunelor și fixată data pentru autodizolvarea ei. Henry Ireton, ginerele lui Cromwell, elaboră ca o alternativă la „Propunerile de la Newcastle" făcute de Parlament regelui, un nou plan de guvernare, cunoscut sub numele „Capete de propuneri", care-i fu supus neoficial lui Carol I. Coroana urma să fie subordonată Parlamentului, dar acesta trebuia să fie supus unui control mai riguros din partea alegătorilor. În octombrie, regele primi un alt plan, mai revoluționar, cunoscut sub numele de „Acordul poporului", care cerea sufragiul universal, alegerea Parlamentului la doi ani și o redistribuire a electorilor, nefăcînd nici o mențiune la rege sau la Camera Lorzilor. Carol intrase însă în legătură cu scoțienii, care îi făgăduiseră să-l readucă pe tron dacă va satisface doleanțele lor de ordin religios. Reușì să fugă și se refugie în castelul Carisbrooke din insula Wight, unde semnă un „Angajament" cu scoțienii. La începutul anului 1648, armata porni spre Londra, alungă conducătorii presbiterieni și încercă să-și impună voința Parlamentului și regelui. Astfel izbucni al doilea Război Civil din Anglia.

Deși norocul părea că surîde regaliștilor, curînd soarta se întoarse împotriva lor. Răscoalele lor, organizate în Țara Galilor, Kent și Essex, fură prost coordonate și scoțienii nu invadară Anglia pînă în iulie. Armata noului model era încă intactă și „generalul" Cromwell atinse culmile gloriei militare. După ce înăbuși revolta din Țara Galilor, porni spre nord să-i înfrunte pe scoțieni și pe aliații lor regaliști și îi înfrînse la Preston ; între timp, Fairfax cuceri Essexul. Conducătorii presbiterieni continuau să negocieze cu regele pe insula Wight. Dar armata nu mai era dispusă să facă compromisuri ; Ireton elaboră o „Obiecție" prin care cerea judecarea regelui și instaurarea republicii. Cromwell, care în 1647 încă mai înclinase spre menținerea monarhiei, ajunsese la concluzia că a avea de-a face cu Carol I înseamnă „să te amesteci într-o treabă blestemată". În decembrie 1648, colonelul Thomas Pride, în numele Consiliului armatei, „epură" Parlamentul, lăsînd la Westminster doar o „rămășiță" sectară, care înființă un Înalt tribunal pentru a judeca „nemaipomenitele crime" de care se făcuse vinovat Carol I.

Procesul începu la 20 ianuarie 1649 la Westminster Hall ; regele nu voi să se apere, motivînd că el „nu poate fi judecat de nici un tribunal, oricît de înalt, de pe pămînt". La 27 ianuarie fu condamnat la moarte, deși numeroși deputați refuzară să semneze sentința. Dar Cromwell reuși să întrunească un număr suficient de semnături. Lordul Fairfax se numără printre cei potrivnici decapitării regelui ; se povestește chiar că soția sa ar fi strigat în timpul procesului „Oliver Cromwell este un trădător !"

Marți 30 ianuarie, Carol I părăsi palatul Whitehall pentru a se îndrepta spre eșafod. La două și patru minute, capul său căzu.

PLANȘELE NOASTRE

1 2 3 4

1 4 ianuarie 1642 : o scenă dramatică în Camera Comunelor. Președintele camerei susține drepturile membrilor ei împotriva voinței lui Carol I Stuart. Jos : blazoanele unor ofițeri ai armatei Parlamentului. (**Marele război civil**, p. 26).

2 Ceferiștii din Cluj, în eroica bătălie de clasă din anul 1933. Tablou de

3 Constantin Ilea. (**Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar**, p. 20).

4 Vestita cetate a Făgărașului, una din etapele drumului parcurs de oștile lui Mihai Viteazul spre cîmpul de luptă, și biruință de la Șelimbăr (**Mihai Viteazul și secuii**, p. 68).

Capt Hon Trelawney 1642
Coll Lambert 1642
Capt Ridsill 1642
Coll Dodmy
Capt Roper
Capt Sheffield
Capt Reeve 1642
Coll Cook of Glocest
Cave adjum
Per Bellum ad Patrem

Interviul nostru

Jacques de Launay

ADEVĂRUL TREBUIE APĂRAT NECONTENIT

Despre succesul de care s-a bucurat versiunea românească a „Istoriei secrete" de Jacques de Launay (Ed. Ştiinţifică, 1970), cea mai bună mărturie o oferă rapiditatea cu care s-a epuizat în interval de numai cîteva zile.

Explicaţia e simplă: în peste patruzeci de capitole scurte şi dense, autorul evocă multe momente cruciale dintr-o perioadă care acoperă mai bine de trei decenii — din ajunul primului război mondial pînă la încheierea celui de-al doilea. Uneori primează acţiunea (atentatele de la Sarajevo şi Marsilia, răfuielile dintre căpeteniile naziste, „Operaţia Himmler" etc.). Mai adesea, însă, capătă întîietate analiza istorică propriu-zisă şi reflectorul se îndreaptă asupra retroscenei şi culiselor politice ale evenimentelor. Mozaicul episodic se încheagă treptat într-o veritabilă frescă, ajutînd astfel pe cititor să înţeleagă mecanismul intim al declanşării celor două conflagraţii şi să vadă limpede imensa vină care apasă pe umerii claselor conducătoare ale statelor capitaliste, pentru hecatombele din 1914-1918 şi 1939-1945.

Un merit indiscutabil în reuşita editorială a „Istoriei secrete" revine lui Mircea Ioanid, atît pentru discernămîntul cu care a selectat şi tradus extrase din trei volume aparţinînd aceluiaşi autor, reunindu-le în cadrul unei singure lucrări, cît şi pentru competenţa cu care precizează, în cuvîntul său introductiv, concepţia şi spiritul general al cărţii.

Vechi prieten al revistei noastre, Jacques de Launay ne-a vizitat din nou, în cursul acestei veri, prilejuindu-ne o convorbire extrem de interesantă.

— La ce lucraţi în clipa de faţă?

— În clipa de faţă mă odihnesc. Am predat recent manuscrisul volumului „Marile decizii ale celui de-al doilea război mondial". O mie de pagini care cuprind rodul a luni şi luni de muncă istovitoare. Am străbătut mii de kilometri pentru a vedea cu ochii mei teatrele celor mai importante bătălii, începînd cu U.R.S.S. şi sfîrşind cu Oceanul Pacific. Am stat personal de vorbă cu Pavlov, interpretul lui Stalin, cu Birds, interpretul lui Churchill, cu Schmidt, interpretul lui Hitler. Cred că sînt singurul european care a folosit, pînă acum, procesele verbale ale dezbaterilor din sînul Comandamentului suprem japonez.

— Care sînt „marile decizii" abordate în lucrare?

— Toate acelea care au influenţat, într-un sens sau altul, desfăşurarea războiului. De pildă, planul Barbarossa de atacare a U.R.S.S. de către cel de-al 3-lea Reich, sau contraofensiva sovietică din faţa Moscovei. Un loc de seamă în cadrul acestor decizii îl ocupă 23 August 1944 —

(continuare în p. 61)

DIN VREMEA LUI CYRUS CEL MARE FIUL LUI CAMBYSES

Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr

ŞAHINŞAHUL IRANULUI

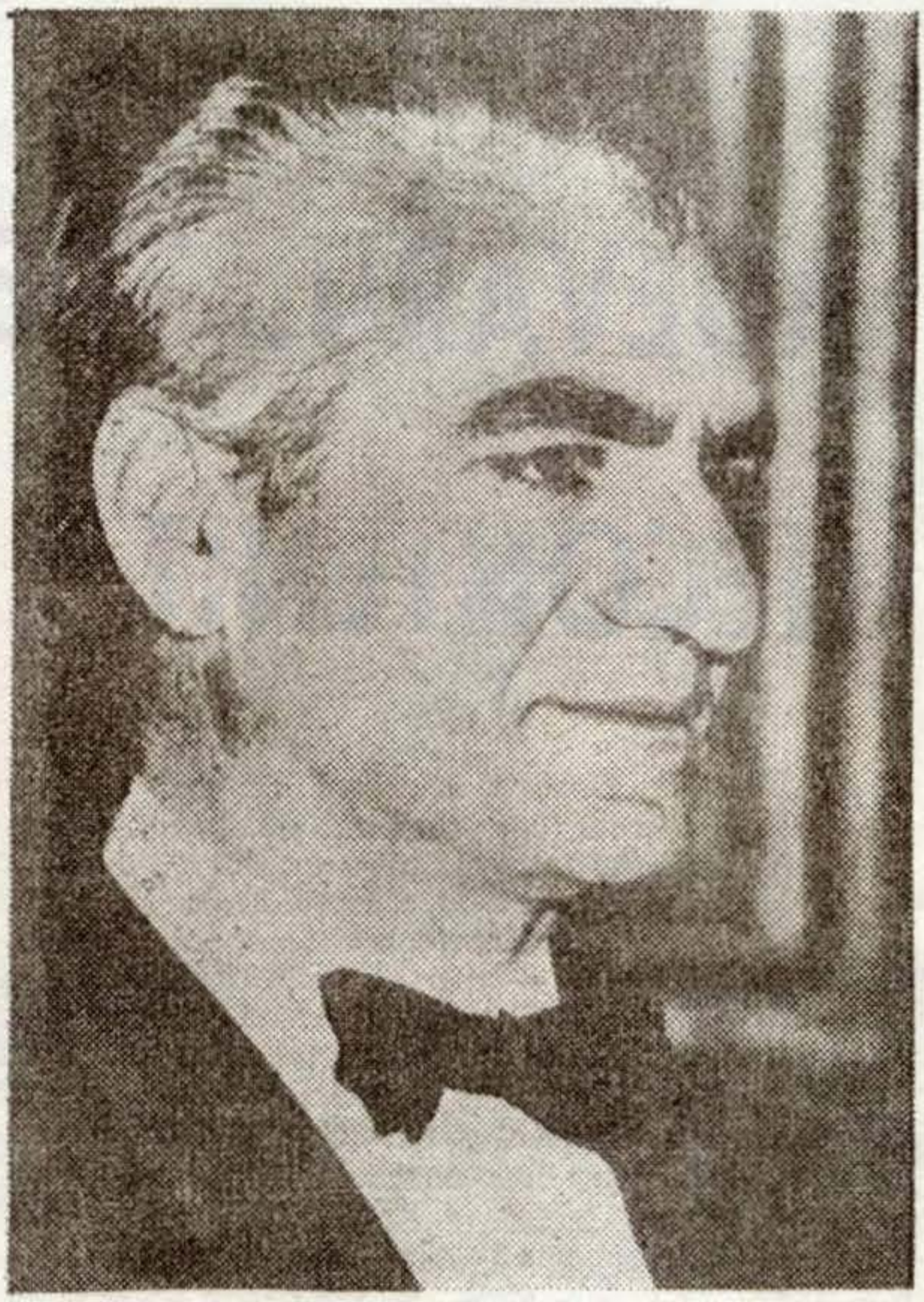

Personalitate proeminentă a vieţii politice internaţionale, şef al unui stat al cărui popor parcurge rapide transformări şi modernizări, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, Împăratul Iranului, s-a aplecat adesea asupra istoriei milenare a patriei sale. În una din cărţile cu caracter memorialistic, *In misiune pentru ţara mea* („Mission for my country", Hutchinson of London), un întreg capitol este consacrat de Şahinşah istoriei persane. Pasajele extrase mai jos sînt cele dedicate începuturilor istoriei iraniene

...In imediata apropiere a Teheranului, mai poți să vezi caravane de cămile care aduc mărfuri în oraș. Poți să te odihnești în grădini înconjurate de ziduri înalte, printre fructe și flori dintre cele mai variate, fermecat de cîntecul păsărilor și susurul fîntînilor, privind spre munții înalți cu vîrfuri acoperite de zăpadă. Dar la Universitatea din Teheran, întemeiată de tatăl meu, poți să constați, împreună cu miile de studenți, utilizarea televiziunii în circuit închis, prin care se transmit operațiile din spitalul Universității. Și dacă te duci să întîmpini un prieten la noul aeroport internațional al erei reactoarelor, treci prin bulevarde largi, cu magazine moderne, luminate de neon, unde zărești femei ce poartă toalete de modă pariziană, în timp ce altele n-au părăsit încă vălul...

...Datorită poziției noastre geografice, am fost timp de mii de ani la o răscruce a lumii, ceea ce este tot atît de adevărat astăzi, în era rachetelor, ca și altă dată, în zilele marilor caravane. În ce privește numărul locuitorilor pe kilometrul pătrat, populația noastră este rară, dar cele douăzeci de milioane de oameni ai țării sînt de două ori mai numeroși decît cei ce locuiesc în continentul australian, iar Capitala noastră este unul din orașele cu ritmul de creștere cel mai rapid în lume.

Desigur, Iranul e celebru ca unul dintre marii producători de petrol. Industria petrolieră a Orientului Mijlociu s-a născut în Persia și cercetări recente arată că plutim literalmente pe petrol. Dar este mai puțin cunoscut faptul că dispunem de asemenea de mari cantități de alte bogății minerale : cărbune, fier, cupru, plumb, mangan, crom, pietre prețioase și multe săruri minerale valoroase, pe care abia am început să le exploatăm. Pămîntul nostru este aproape pretutindeni roditor, cu excepția deșerturilor sărate care, ca și în Australia, acoperă suprafețe mari în centrul țării. Pretutindeni unde solul arabil este alimentat cu apă, obținem minunate recolte vegetale. Conform unui studiu britanic recent, „Iranul este poate țara din Orientul Mijlociu cu cele mai mari posibilități de dezvoltare".

Veacuri nenumărate, noi am reprezentat un loc de întîlnire între Est și Vest.

Se citește proclamația lui Cyrus cel Mare

*Lalelele „olandeze" și mucegaiul vindecător**

Cu mult înaintea descoperirii Americii, perșii foloseau la masă tacîmurile și farfuriile de ceramică frumos împodobită, în timp ce mulți europeni mai mîncau cu degetele, șezînd pe jos. Iranul a fost o zonă timpurie de locuire a arienilor, semințe din care descind cei mai mulți americani și europeni. Limba noastră aparține familiei indoeuropene.

Îmi amintesc de surpriza mea sinceră cînd am aflat de la atașatul cultural al

* Titlul și subtitlurile aparțin redacției *(n.r.)*

Olandei la Teheran că unele dintre lalelele olandeze proveneau din lalelele noastre sălbatice și că morile lor de vînt fuseseră copiate după cele observate de vechi negustori olandezi în sudul Persiei. Ceea ce mi-a spus era rezultatul unor cercetări minuțioase, și cred că avea dreptate. Avicenna, ale cărui tratate medicale se bucurau de o largă recunoaștere în Europa medievală și în alte regiuni ale lumii, a preconizat folosirea mucegaiului ce se formează pe pîine la tratamentul rănilor deschise. Sir Alexander Fleming avea să reia studiul proprietăților antibiotice ale „penicillium"-ului și să deschidă drumul folosirii în masă a penicilinei, care a salvat milioane de vieți.

Imperiul nostru a ajuns la înflorire cu secole înaintea Romei și noi sîntem cei care am arătat că un spațiu atît de vast poate fi guvernat și administrat. Noi am creat un sistem de satrapi de provincii sau guvernatori, ca și linii de comunicații esențiale, constînd dintr-o rețea de drumuri și un sistem poștal. Curieri care utilizau puncte de releu apropiate, dispunînd fiecare de cai odihniți, străbăteau tot imperiul în cincisprezece zile. Linii alcătuite din posturi de semnalizare optică, așezate cu o mare regularitate, asigurau o comunicare și mai rapidă. Sistemul nostru monetar s-a numărat printre cele mai vechi. Acest sistem, alături de sistemul unificat de măsuri și greutăți, ca și de metodele de socotire, care au fost adesea preluate de către alții, au reprezentat elemente de pionierat în promovarea comerțului înăuntrul și în afara imperiului, ca și pentru strîngerea impozitelor din care se realizau lucrările publice și se întreținea o armată bine organizată.

Interesul de care s-a bucurat arheologia în zilele noastre a dus la descoperiri impresionante. Oamenii viețuiau pe malul sudic al Mării Caspice, pe teritoriul actual al Iranului, încă din epoca de piatră. În imediata apropiere a Teheranului există resturi de sate cu 2 000 de ani anterioare erei noastre, iar în apropiere de Kashan, în Iranul de centru-vest, se găsesc urmele așezării de la Siyalk, considerată a fi cu două milenii mai veche. Încă de atunci, vechii locuitori ai Iranului făcuseră pasul hotărîtor de la ocupația de vînători nomazi și culegători de hrană, la aceea de locuitori ai satelor, agricultori, crescători de animale.

Țara Arienilor

În anul 1958, arheologi americani și persani au descoperit, în apropierea actualului sat Hasanlu, o cupă de aur magnific ornamentată. Acest obiect și vechea fortificație în care a fost descoperit dezvăluie tainele unui popor pînă acum necunoscut, care a dispărut atunci cînd regatul său a fost cotropit, în cel de-al nouălea secol î.e.n., și ne arată cît de multe mai avem de

Drumuri pietruite, curieri rapizi...

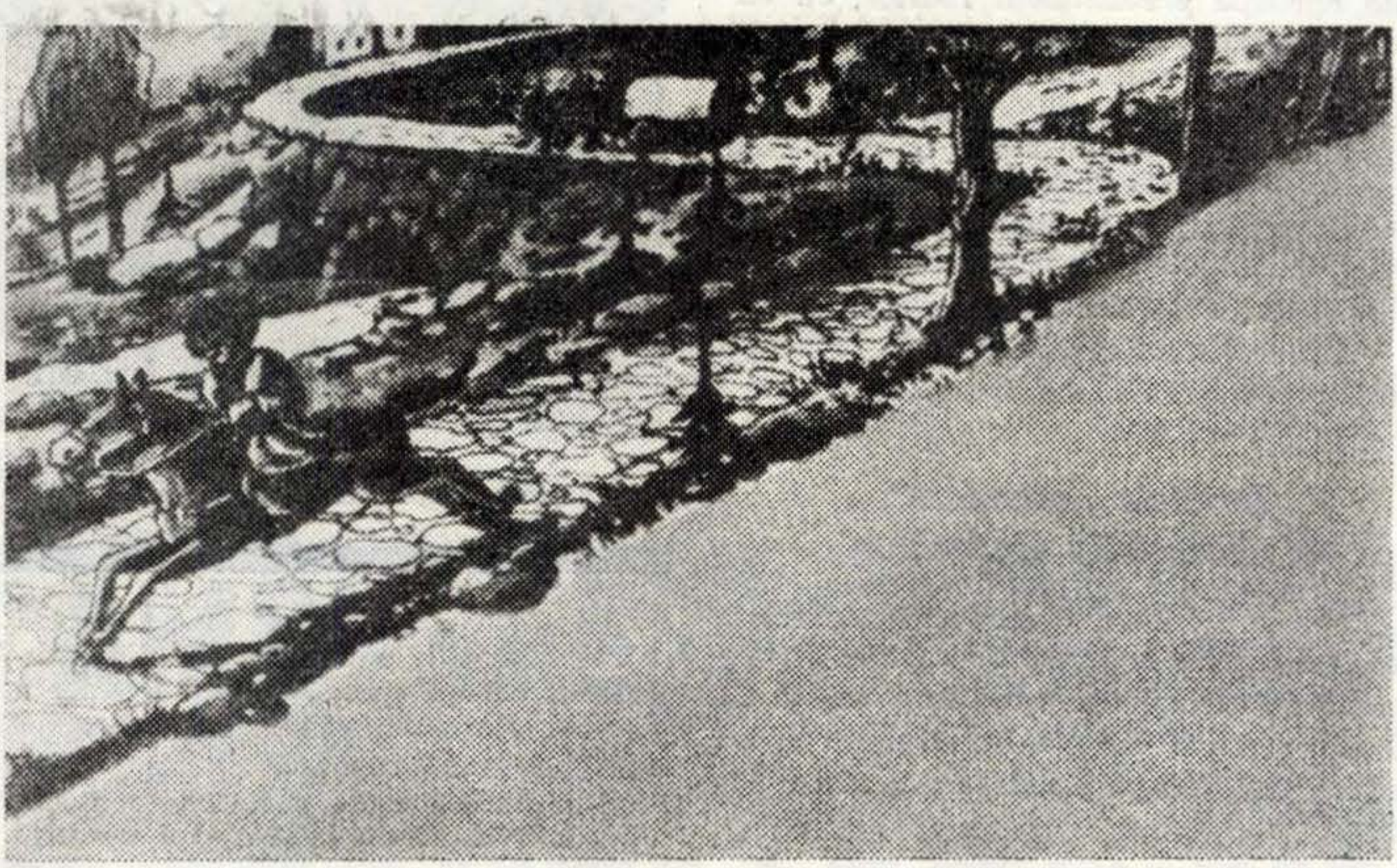

Din splendorile de la Persepolis. Incercare de reconstituire

aflat despre originile timpurii ale civilizaţiei iraniene.

Începînd din 1500 î.e.n., valuri succesive de arieni au pătruns pe pămînturile locuite de strămoşii noştri. Ei au dat numele ţării, căci Iran înseamnă *Ţara Arienilor*.

Noii veniţi s-au împărţit în două ramuri principale : mezii şi perşii. Mezii s-au aşezat mai ales în nord-vest, în timp ce perşii s-au stabilit mai la sud. La început, mezii erau mai civilizaţi decît perşii. Ei dispuneau de cai, vite, oi, capre, căruţe, care de luptă, cîini de pază şi ştiau să scrie. În veacul VII î.e.n., cam 150 ani după întemeierea Romei, creaseră un imperiu din care perşii făceau parte, ca şi alte triburi vasale. Splendida lor capitală se ridica la Ecbatana, actualul Hamadan.

Perşii, deşi tributari mezilor, erau conduşi de propriii lor regi, dintre care Cyrus I a fondat dinastia Ahemenidă, numită astfel după tribul căruia îi aparţinea. Cy-

rus II, supranumit „cel Mare", fiul lui Cambyses I, care a domnit între 559-529 î.e.n., a fost una dintre cele mai dinamice personalităţi ale istoriei. El a cucerit capitala mezilor, a înfrînt imperiul lor şi a unit sub sceptrul său tot Iranul din vremea lui. Apoi el şi-a continuat opera, creînd un imperiu care, în cursul domniei sale şi a urmaşului său, Cambyses II, a devenit cel mai mare pe care lumea îl cunoscuse. Într-adevăr, aşa cum sublinia antropologul american Dr. Coon, în cartea sa *Caravana*, „a fost cel dintîi imperiu adevărat din lume, în sensul guvernării mai multor popoare de către un singur conducător. În timp ce regate existaseră chiar şi în epoca bronzului, în Egipt, Sumeria, Babilon şi în alte părţi, mijloacele tehnologice (aşa cum le-au dezvoltat perşii pentru transport şi comunicaţii rapide, necesare guvernării unui stat mare), nu fuseseră încă inventate".

Imperiul creat de Cyrus cel Mare nu se baza doar pe cuceriri teritoriale, ci şi pe toleranţă naţională şi înţelegere. Drepturile tuturor supuşilor imperiului erau respectate, ca şi legile şi obiceiurile lor.

Printre marii regi care i-au urmat lui Cambyses, s-au numărat Darius I şi Xerxes, amîndoi dovedind aceeaşi pricepere în administrarea eficientă şi clarvăzătoare a unor teritorii de o întindere fără precedent.

Seleucos I, moştenitor al lui Alexandru Macedon

Basorelief de la Persepolis (detaliu)

Ca şi Imperiul roman mai tîrziu, frontierele Imperiului persan s-au schimbat întrucîtva în lunga sa existenţă, dar timp de secole ele au inclus o mare parte din lumea civilizată a vremii. Ceva din spiritul timpului este cuprins în aceste cuvinte de pe mormîntul lui Darius I: „Eu sînt Darius, marele rege, rege al regilor, rege al pămînturilor locuite de toate neamurile, pentru multă vreme rege al acestui mare pămînt, care se întinde în toate direcţiile".

În anul 331 î.e.n. s-a produs cucerirea lui Alexandru Macedon, dar opt ani mai tîrziu, la moartea sa, grecii n-au putut să-şi menţină imperiul. Unul dintre generalii lui Alexandru, Seleucos, a izbutit să devină rege al unei regiuni din imperiul dezmembrat, care includea Persia, statul înjghebat de el menţinîndu-se aproape un secol. Într-un anumit sens, această perioadă a fost a dominaţiei grecilor, dar într-un înţeles mai profund ea nu a fost o ocupaţie, căci invadatorii au adoptat obiceiurile şi îmbrăcămintea persană, s-au bizuit pe administratorii persani, s-au căsătorit cu femei persane, iar pînă la urmă au fost asimilaţi de cultura persană.

Valerian, prizonier al perşilor

În jurul anului 248 î.e.n., parţii, un trib arian mai puţin civilizat din nord-estul Iranului, i-au alungat pe urmaşii lui Seleucos. Parţii au stăpînit în Iran mai mult de patru secole. Dar încă o dată cultura noastră avansată i-a transformat pe noii veniţi. Şi ei au adoptat felul de viaţă al perşilor, s-au închinat zeilor persani, au perpetuat tradiţiile erei ahemenide.

În această perioadă s-au desfăşurat, aproape trei secole, războaiele dintre Persia şi Roma. Romanii încercau să-şi extindă stăpînirea spre răsărit, dar parţii le-au rezistat; aceştia din urmă aveau şi un avantaj de tehnică militară, prin organizarea unei cavalerii cu armuri grele, precursoare, cu multe secole, a cavalerilor Europei feudale. În cele din urmă, romanii au trebuit să adopte inovaţia persană (nu era pentru prima dată cînd romanii copiau tehnica militară persană; Xerxes, în războiul său împotriva grecilor, fusese pionierul construirii podurilor provizorii pe pontoane, prototipul celor folosite cu veacuri mai tîrziu de Cezar şi Hannibal). În general, linia de frontieră între cele două imperii a rămas Eufratul.

Perşii au fost singurul popor în stare să reziste pînă la capăt puterii Romei, în ciuda unor războaie mai mult sau mai puţin continue, care nu s-au soldat însă prin cucerirea noastră.

În jurul anului 224 e.n., un conducător local, pe nume Ardashir, care sub parţi a fost rege vasal al Farsului, provincie persană din sud, s-a răsculat. În trei bătălii importante împotriva parţilor, el a obţinut o victorie decisivă, în cea din urmă ucigîndu-l — 226 e.n. —, în luptă directă, pe Artabanos, monarhul parţilor.

Dinastia Sasanidă, întemeiată de Ardashir, a durat mai bine de patru secole. În

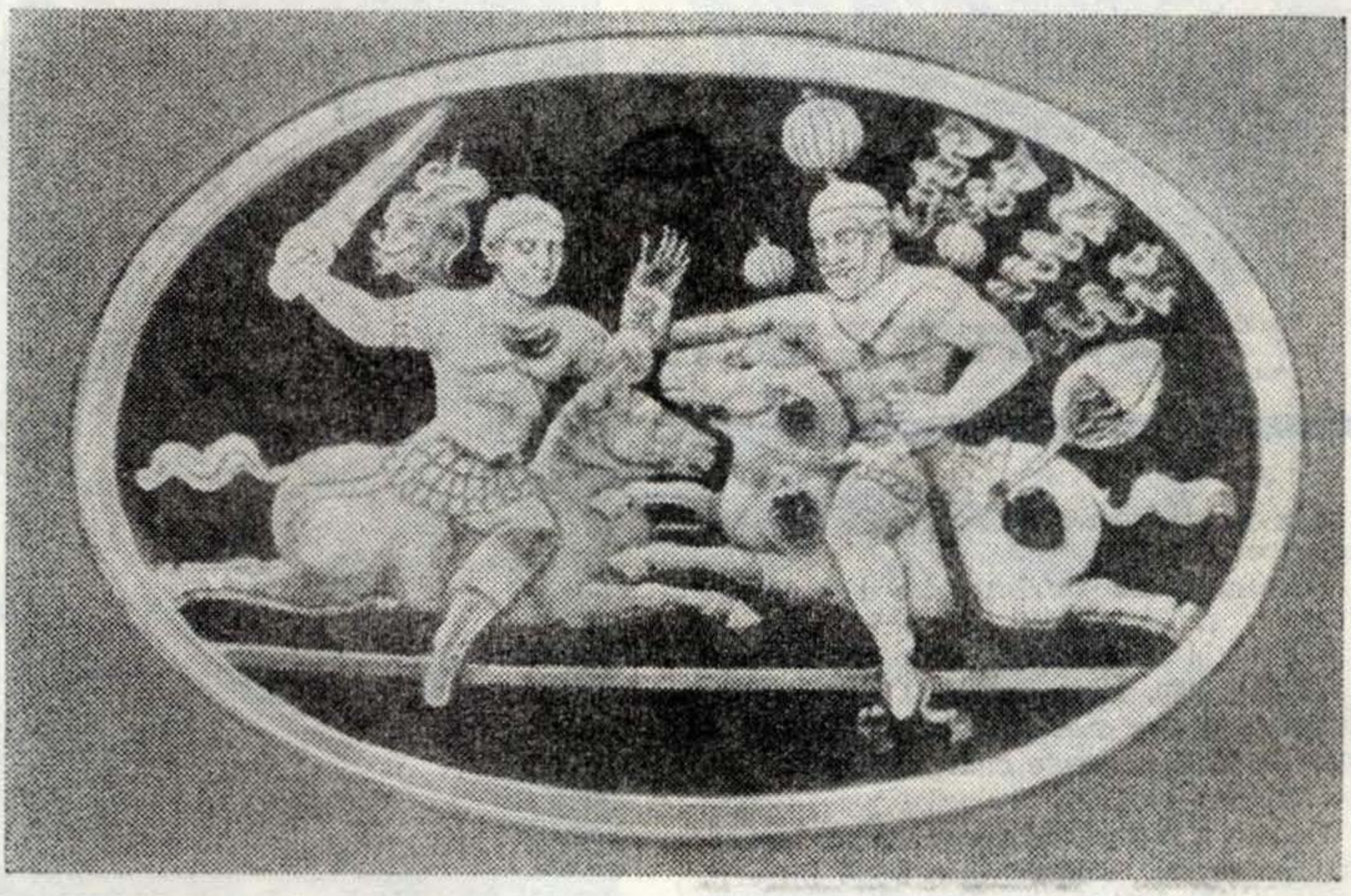

Împăratul roman Valerian făcut prizonier de Sapor I (camee din epoca sasanidă)

această perioadă, gloria Ahemenizilor a renăscut. Arta şi cultura persană au atins un punct culminant, au fost făcute invenţii şi descoperiri celebre, iar zoroastrismul, religia Ahemenizilor, a devenit religie de stat.

Regii sasanizi construiau pentru eternitate. Şi astăzi pot fi contemplate, în multe părţi ale Iranului, vestigiile palatelor şi templelor lor minunate. Khosraw Anosharwan (531–579 e.n.) a construit drumuri, poduri, caravanseraiuri (mari incinte fortificate unde caravanele puteau înnopta) pe tot întinsul Iranului. El a contribuit la prosperitatea ţării, făcînd diguri şi un sistem de irigaţie subterană, denumit mai

Tavă de argint din epoca sasanidă. Un „vultur divin", cu planeta Venus, figurată de o femeie

tîrziu *canate*, care distribuia apele de munte spre șesuri.

Sasanizii au înfrînt adesea armatele romane și Shapur I (241-272) a izbutit chiar să ia prizonier pe împăratul Valerian (253-260), în cursul unei bătălii ; dar hotarele dintre cele două împărății au rămas în linii generale cam aceleași ca și pe vremea parților.

Religia a început să joace un rol însemnat în duelul dintre cele două imperii. Aceasta s-a întîmplat atunci cînd autoritățile romane au adoptat creștinismul. Armenia a furnizat celor două părți un permanent măr al discordiei. Pînă în cele din urmă, toate cele trei puteri s-au epuizat în lupte.

Administrația persană, clerul zoroastrian, au decăzut cu timpul și au devenit corupte. Arabii, stimulați de proaspăta lor credință islamică, au pătruns în țară în anul 641 și armatele persane au suferit o înfrîngere hotărîtoare.

Selgiucizii, protectori ai științelor și artelor

Arabii s-au convins, ca și alți invadatori, că civilizația persană este de nebiruit. Religia zoroastriană s-a stins, cu excepția unor vestigii care mai există încă, dar cultura persană a triumfat, datorită nivelului ei înalt de dezvoltare. Nu este de loc de mirare că funcționarii, învățații și meșteșugarii persani au continuat să-și desfășoare activitatea. Nici în ce privește religia, perșii nu au capitulat cu totul. Pentru motive patriotice ca și religioase, ei au adoptat o nouă formă a credinței musulmane : shiismul, spre deosebire de sunismul practicat de cei mai mulți arabi.

Abbas cel Mare

Timp de vreo șase secole, între 651 și 1258 e.n., adică pînă după Magna Charta din Anglia, arabii au stăpînit în mod formal Persia. Dar treptat perșii au început să lupte împotriva lor. Se supuneau doar nominal califilor, dar dobîndeau un grad de independență tot mai mare ; de fapt, dominația efectivă a arabilor s-a limitat la aproximativ două secole.

Nume ale literaturii persane

O serie de mici dinastii locale și-au făcut cu timpul apariția în diferite părți ale Iranului și unele dintre ele au ajuns, cel puțin pentru scurte perioade, la o putere și un prestigiu considerabile, așa cum s-a întîmplat cu regii dinastiei din Ghazna, care au constituit un imperiu ce cuprindea și părți din India. Unii dintre regii care au domnit în aceste șase secole au încurajat artele și au stimulat înflorirea literaturii persane, astfel că poeți ca Firdusi au putut să-și făurească opera în deplinătatea forței lor creatoare.

Spre sfîrșitul acestei perioade, în sec. XI și XII — cam în vremea cuceririi Angliei de către normanzi —, dinastia Selgiucizilor, ai cărei regi erau originari din Asia Centrală, a unit din nou Persia. Selgiucizii au cucerit Siria și Egiptul. Imperiul lor era întrucîtva asemănător cu Imperiul persan din antichitate. Și ei au încurajat artele și științele, care au atins culmi fără precedent în trecut, iar printre cei care s-au bucurat de sprijin s-a numărat poetul și astronomul Omar Khayyam.

În sfîrșit, după Selgiucizi, o altă dinastie înrudită a domnit timp de aproape un secol.

A venit apoi avalanșa mongolă. Dar, în mod miraculos, cu toate vicisitudinile suferite, cultura noastră s-a păstrat și s-au reaușat noi progrese în științe și arte. S-au construit observatoare, matematicile s-au dezvoltat, Saadi și Hafiz și-au scris versurile. Influența noastră lingvistică și literară a pătruns în India, unde, în cele cinci secole care au urmat, persana era vorbită ca limbă de cultură.

După declinul stăpînirii mongolilor și a urmașilor lor, cam în vremea descoperirii Americii de către Columb, ei au fost înlocuiți de o importantă dinastie persană, aceea a Sefevizilor. Cel mai celebru reprezentant al dinastiei, șahul Abbas cel Mare, a domnit din 1587 și pînă în 1629, deci dinaintea înfrîngerii Invincibilei Armada și pînă după debarcarea pelerinilor în America. El a adus Persiei o prosperitate cum nu cunoscuse de secole. Splendida capitală a imperiului — Ispahan — a devenit cunoscută în toată lumea civilizată și astăzi o puteți vedea în mare măsură așa cum a fost în acele timpuri. Șahul Abbas a adunat meșteșugari din țară și din străinătate. El a dezvoltat celebra industrie persană a covoarelor. A construit drumuri și a nimicit bandele de tîlhari care bîntuiau țara, așa cum Cyrus o făcuse pe vremuri, iar tatăl meu a făcut-o mult mai tîrziu. Șahul Abbas a organizat prima armată națională persană care nu se mai baza pe modelul feudal...

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU „MAGAZIN ISTORIC"

Amir Abbas Hoveyda
PRIMUL MINISTRU AL IRANULUI

ÎNTELEPCIUNEA - LECȚIE A ISTORIEI

Personalitate bine cunoscută a vieții politice internaționale, premierul iranian Amir Abbas Hoveyda este pasionat de studiul istoriei. Nu o dată, în întrevederile și interviurile pe care a binevoit să mi le acorde la Teheran sau la București, domnia sa mi-a subliniat că în îndelungata carieră politică și diplomatică (începută la nici 24 de ani, în 1943) a făcut deseori apel la învățămintele și exemplele oferite de istorie. De altfel, el însuși este licențiat în științe economice, politice și istorice la Bruxelles și doctor în istorie la Sorbona. Nu este lipsit de semnificație că Amir Abbas Hoveyda s-a simțit atras de literatura noastră, consacrînd, pe cînd își făcea studiile la Paris, o teză operei scriitorului român Panait Istrati. Prilejul oferit de vizita făcută recent în Republica Socialistă România de premierul iranian m-a îndemnat a-i solicita un interviu, consacrat de astădată temelor de istorie. Cu bunăvoință nedezmințită, Amir Abbas Hoveyda s-a adresat lectorilor „Magazinului istoric".

Rugîndu-l să comenteze semnificația momentelor deosebite din istoria de 2 500 ani a statului iranian, mi-a răspuns :

— Momentele importante — cum le-ați numit — din istoria Iranului sînt numeroase. Este imposibil să le enumerăm pe toate. Nașterea Imperiului iranian cu 25 de secole în urmă poate fi socotită drept crearea primului stat centralizat în lume. Era vorba de un stat centralizat, avînd o concepție modernă democrată de guvernare și totodată animată de un spirit internațional, un stat care prețuia în mod deosebit și se sprijinea pe demnitatea umană. Ulterior noi am înregistrat în propria noastră istorie perioade de declin și ridicări, dar întotdeauna, chiar după perioadele cele mai grele, Iranul a reînviat. Chiar acum, în actuala etapă a istoriei noastre, noi sîntem pe un drum de renaștere

— Care sînt după opinia Dv. punctele de contact și continuitate între vechiul Iran și renașterea țării Dv. în vremile noastre ?

— Sînt de părere că a existat întotdeauna o unitate în cei 2 500 de ani de istorie iraniană, sub forma sa de guvernămînt centralizată, democrată, monarhică. Forma centralizată și monarhică a societății iraniene care a existat întotdeauna în istoria noastră a fost de natură să contribuie la supraviețuirea națiunii în zilele cele mai dureroase și să ajute dezvoltării țării în zilele cele mai fericite. Așa se întîmplă și în prezent, în actuala fază a istoriei iraniene, cînd are loc o renaștere națională, ceea ce coincide cu o revoluție care pregătește Iranul să pășească în secolul XXI. (Premierul Hoveyda are în vedere schimbările de structură economice, sociale, culturale, inițiate în ultimii ani de Șahinșah și care urmăresc realizarea unui ansamblu de reforme cu scopul modernizării țării).

Continuînd să ne vorbească despre rolul tradițiilor și inovației în istoria țării sale, Amir Abbas Hoveyda ne-a spus :

— Cred că, în dezvoltarea sa, fiecare popor trebuie să se adape la sursele proprii și niciodată nu este recomandabil să se bizuie pe idei străine. Tot ceea ce se face pentru dezvoltarea unei țări trebuie să se inspire din istoria națională și în această privință există totdeauna un raport cauză-efect, o legătură trecut-prezent-viitor. Inspirîndu-ne din trecutul nostru trebuie să fim pregătiți să aplicăm tehnologiile moderne. După cum obișnuim să spunem adesea, și ați văzut aceasta la fața locului : „tuturor problemelor iraniene trebuie să le fie găsite soluții iraniene, de către iranieni".

Subiectul următor l-a constituit rolul pe care lupta pentru conservarea independenței naționale l-a jucat în istoria de ieri și de astăzi a Iranului, în calea sa spre progres.

— Nu există națiuni fără o stare de independență. Fiecare națiune își bazează existența pe independența sa. Și această independență națională nu trebuie considerată contrară celorlalte țări. Dimpotrivă o independență națională asigură demnitate statului și însăși națiunii așa după cum dreptul dă demnitate omului. Noi știm că independența asigură demnitate țării noastre. Respectăm în același timp independența tuturor țărilor pentru că, urmărind o politică bazată pe interesele iraniene, urmărim o politică mult mai largă de comprehensiune între toate națiunile. Noi credem că perioada cînd puteam vorbi numai despre o coexistență pașnică s-a încheiat. Acum trebuie să vorbim despre o coexistență activă a tuturor națiunilor lumii.

— Care este rostul învățămîntului istoriei ?

— Cred că învățarea istoriei este unul dintre factorii cei mai importanți ai educației. Și mai ales interpretarea istoriei. Trebuie avut grijă să nu se interpreteze niciodată greșit istoria. Din nefericire, constatăm că mereu se dau interpretări false. Istoria este însăși viața națiunilor. Așa după cum avem de-a face cu viața oamenilor, tot astfel avem de-a face cu viața națiunilor. Dar viața unei națiuni este alcătuită din viața oamenilor acestei națiuni. Prin urmare învățămîntul istoriei devine totdeauna o lecție de înțelepciune pentru a învăța pe oameni să se înțeleagă, să se prețuiască și să considere că în prezent lumea este prea mică pentru a mai avea conflicte.

Dimpotrivă, în această lume care a devenit prea mică, noi putem să ne găsim fiecare locul nostru, locul ce ne revine de drept, un loc demn și care îngăduie de asemenea vecinului nostru să-și găsească locul său.

În încheierea întrevederii, Amir Abbas Hoveyda a avut amabilitatea să facă unele considerații despre revista „Magazin istoric".

— Sînteți o revistă tînără și după cum știți și revistele tinere îmbătrînesc într-o bună zi. Așa se întîmplă și cu istoria. Ea este la început tînără, dar devine matură și în felul acesta cîștigă în însemnătate. Sînt sigur că revista Dumneavoastră este capabilă să dezvolte o sinteză istorică nu numai asupra României, ci și asupra lumii întregi. Și sînt atîtea lecții care pot fi învățate din istorie, încît cu ajutorul lor popoarele pot fi ferite de greșelile din trecut, ele se pot cunoaște, apropia și aprecia reciproc.

CRISTIAN POPIȘTEANU

PE FIRUL RELAŢIILOR ROMÂNO-IRANIENE

ARTHUR A. VAISMAN

Istoria timpurilor străvechi, ca şi a epocilor mai noi, stă mărturie îndelungatului drum parcurs de contactele şi relaţiile de prietenie româno-iraniene.

Din vremurile cele mai îndepărtate sînt consemnate legături de netăgăduit între civilizaţia traco-geto-dacică şi cea a medo-perşilor, legături întreţinute fie direct, fie prin intermediul sciţilor din grupa limbilor nord-iraniene, stabiliţi în nordul Mării Negre. Dovada materială a acestor relaţii o constituie unele elemente specifice culturii scite sau scitoide (pumnale, vîrfuri şi săgeţi cu trei muchii, oglinzi, cazane, podoabe, piese de harnaşament etc.), găsite pe teritoriul ţării noastre. Influenţa scitică în spaţiul carpato-dunărean a favorizat răspîndirea metalurgiei fierului şi a unor tipuri de arme orientale şi a contribuit — deşi nu ca element hotărîtor — la procesul de trecere a traco-geto-dacilor spre cea de-a doua epocă a fierului.

În sec. II al erei noastre, în împrejurări vitrege dacilor, Decebal şi Pacorus II, căpetenia parţilor, se împotriveau unui duşman comun: Imperiul roman.

Pacorus II este prezentat, în unele studii ce pornesc de la o ştire existentă în opera lui Pliniu cel Tînăr, ca o căpetenie de seamă a cărei alianţă o solicita Decebal, trimiţînd în acest scop în anul 101 pe un emisar, sclavul Caltidromus, capturat în cele din urmă de romani.

Mărturii despre români în cronici persane

În epoca feudalismului timpuriu, doi învăţaţi persani au lăsat în operele lor informaţii deosebit de importante cu privire la existenţa românilor în nordul Dunării în sec. XI-XIII. În sec. XI, geograful persan Gardizi * dădea în vasta sa lucrare *Podoaba istoriilor* informaţii de o mare importanţă care aduc noi lămuriri asupra continuităţii româneşti în spaţiul carpato-dunărean.

O altă operă iraniană în care se evocă un moment al istoriei românilor aparţine cronicarului persan Raşid-ed-Din. Acesta, în cronica sa, scrisă în jurul anului 1300, menţionează o luptă a prinţilor tătari în anul 1241 cu românii. Ştirile care sînt cuprinse în cronica persană au fost confirmate de un letopiseţ rusesc *(Voskresenskaia).* Importanţa lor deosebită constă în faptul că semnalează prezenţa şi organizarea militară a românilor în 1241 în nordul Dunării, relatează luptele acestora cu mongolii şi aşază corect din punct de vedere geografic ţara românească.

* Vezi articolul *Poporul român în izvoare istorice persane*, în „Magazin istoric" nr. 9/1971.

În fața unui pericol comun: Imperiul otoman

In evul mediu o linie comuna străbate istoria celor două popoare. Războaiele purtate de perși și români împotriva cotropirii otomane au avut nu numai o înrîurire reciprocă favorabilă, prin slăbirea aceluiași inamic, dar au prilejuit și unele încercări de coordonare a eforturilor îndreptate împotriva pericolului care amenința cele două țări. Astfel, politica expansionistă a sultanului Mahomed II, care țintea spre noi teritorii după cucerirea Constantinopolului în 1453, a prilejuit stabilirea unor relații strînse între Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, și Uzun Hasan, hanul turcoman al Persiei, în cadrul eforturilor acestora de a organiza, împreună cu Republica Venețiană și cu alți principi creștini din Europa, o coaliție antiotomană. Mai tîrziu, în prima jumătate a sec. XVI, luptele șahului Ismail și ale fiului său Tahmasp împotriva atacurilor Imperiului otoman au influențat indirect raporturile dintre Poartă și Țările Române, slăbind presiunea turcă asupra acestora și favorizînd încercarea lui Petru Rareș de a scăpa Moldova de tributul datorat turcilor. Coaliția antiotomană organizată de imperiali — în condițiile favorabile create de slăbirea forțelor turcești în lungul război persan (1578-1590) — avea și ea să situeze Țările Române și Persia în aceeași tabără.

În operele unor cronicari munteni și moldoveni (Miron Costin, Radu Popescu), în scrierile unor savanți orientaliști (N. Milescu, D. Fotino, Dimitrie Cantemir, Antim Ivireanu etc.) sînt cuprinse referiri substanțiale la istoria Persiei, la luptele ei împotriva expansiunii otomane.

Primele legături diplomatice

După unirea Principatelor în anul 1859 și îndeosebi după cucerirea de către poporul român a independenței de stat în războiul din 1877-1878 se formaseră premisele unei dezvoltări mai largi a relațiilor dintre România și Persia.

Primii pași pe linia stabilirii unor relații cu oarecare permanență între cele două țări s-au făcut la sfîrșitul sec. XIX. La 16 decembrie 1880 guvernul român l-a însărcinat pe cavalerul Keun, de la legația Olandei din Teheran, cu reprezentarea intereselor românești în Persia. El acționa în această țară în calitate de Consul General onorific al României. Misiunea cavalerului Keun nu a avut însă un caracter pur consular, ci mai mult unul politic-diplomatic. Ea constituia o parte integrantă a acelei mari acțiuni pe care guvernul român o inițiase după războiul din 1877-1878, în vederea recunoașterii independenței țării de către un număr cît mai mare de state străine și pentru stabilirea de relații permanente cu ele. De altfel, textul împuternicirilor date de guvernul român diplomatului olandez prevedea ca aceasta să obțină în Persia „recunoașterea independenței României și [...] să deschidă perspectivele unor raporturi amicale". Misiunea cavalerului Keun avea să fie încununată de succes ; la 21 noiembrie/4 decembrie 1881 el înștiința guvernul român că, în îndeplinirea sarcinii sale, a obținut recunoașterea independenței României.

Darius, cel dintîi rege persan care a călcat pe pămîntul țării noastre

Stabilirea relațiilor diplomatice între Persia și România a avut loc în anul 1902, cînd este acreditat la București Mirza Ibrahim Khan, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al șahului Persiei în România. Ministrul Persiei la București era acreditat în același timp în Serbia, Grecia, Muntenegru și Bulga-

ria ; deci, capitala României era, în acea vreme, centrul legăturilor diplomatice ale Persiei cu ţările Peninsulei Balcanice, exceptînd Turcia. În ceea ce priveşte reprezentarea României în Persia, ea a continuat să-şi menţină forma existentă înainte de acreditarea ministrului persan la Bucureşti. Stabilirea raporturilor diplomatice între cele două ţări a constituit un stimulent pentru contactele româno-persane,

Soldaţi persani, aşa cum sînt reprezentaţi într-un palat al lui Darius, din Susa

permiţînd organizarea unor vizite reciproce de delegaţii reprezentative. Astfel în 1906, o misiune specială română a vizitat Persia, pentru ca un an mai tîrziu, cu ocazia venirii la tron a Şahului Mohamed Ali, o ambasadă extraordinară a noului suveran, în frunte cu Mirza Reza Khan, să sosească la Bucureşti remiţînd părţii române un mesaj al Şahului.

Exceptînd perioada primului război mondial, cînd datorită participării României la conflagraţia mondială, relaţiile între cele două ţări au cunoscut o stagnare relativă, raporturile româno-persane s-au desfăşurat favorabil. N-au existat niciodată conflicte sau probleme litigioase care să înnoreze relaţiile dintre cele două state.

Mai 1936: prima vizită în România a actualului Şah al Iranului

Interesele comune ale celor două ţări, legate de salvgardarea păcii şi asigurarea securităţii în lume, au făcut ca într-o seamă de acţiuni internaţionale importante ale perioadei agitate din anii 1933-1937, România şi Iranul să aibă o poziţie comună şi să se găsească printre promotorii unor importante acţiuni internaţionale. O acţiune politică a celor două ţări a fost semnarea Convenţiilor de la Londra pentru definirea agresiunii (iulie 1933), alături de U.R.S.S., Afganistan, Estonia, Letonia, Polonia şi Turcia şi la care au aderat Cehoslovacia şi Iugoslavia. Principiile definiţiei agresiunii cuprinse în aceste convenţii au fost reproduse atît în textul Înţelegerii Balcanice (9.II.1934), cît şi în Pactul de la Saadabad * încheiat în 1937 între Iran, Irak, Turcia şi Afganistan. Nicolae Titulescu dădea o înaltă preţuire acestor acte internaţionale, arătînd : „Cu cît această definiţie va fi acceptată de un număr mai mare de state, cu atît se va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale".

Redeschiderea legaţiei persane la Bucureşti şi numirea ministrului Persiei la Bucureşti în anul 1935, înfiinţarea unei legaţii române la Teheran şi acreditarea primului reprezentant român în Iran, ca urmare a tratativelor duse între 1934 şi 1935 între guvernele român şi iranian, au constituit noi manifestări ale bunelor relaţii existente între cele două ţări şi ale interesului reciproc de a le extinde.

În perioada 1933-1936, în anumite probleme ale politicii europene atitudinea României şi a Persiei a fost asemănătoare. În martie 1936, cînd N. Titulescu lupta încă în Liga Naţiunilor pentru a pune sta-

---

* Încheierea la 9 iulie 1937 la castelul Saadabad de lîngă Teheran a Pactului între Iran, Irak, Turcia şi Afganistan era privită de cercurile acestor ţări ca o acţiune de prelungire în Orient a Înţelegerii Balcanice, punctul de legătură fiind Turcia, membră a ambelor pacte.

vilă acțiunilor agresive, revizioniste ale Germaniei hitleriste, ministrul de Externe al Iranului declara ministrului român la Teheran : „Guvernul iranian urmărește cu îngrijorare dezvoltările din Europa. Condamnînd de pe acum încălcarea angajamentelor internaționale luate, guvernul iranian așteaptă limpezirea situației create de denunțarea Pactului de la Locarno de către Germania și violarea zonei demilitarizate, înainte de a-și forma un punct de vedere".

În mai 1936, România a fost vizitată pentru prima oară de principele moștenitor al Iranului, actualul șah, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, cu ocazia înapoierii sale din Elveția în Iran. La București, el a fost întîmpinat la 1 mai 1936 de N. Titulescu și de alte persoane oficiale române. Principele moștenitor de atunci și suveranul de azi al Iranului avea să declare mai tîrziu, în aprilie 1939, ministrului plenipotențiar și trimisului extraordinar român : „Iubesc mult România și sper că voi avea ocazia să revăd frumoasa dumneavoastră țară. Impresiile culese cu ocazia trecerii mele prin România (acum trei ani) sînt cele mai bune".

Problema încheierii unui tratat de amiciție între România și Iran a făcut obiectul unor tratative între ele încă din anul 1880. Ea a fost reluată mai serios între anii 1937-1940. În martie 1940 cînd aceste tratative atinseseră un stadiu mai avansat, ele au fost întrerupte. Probabil că agravarea situației din Europa în acea vreme nu a mai făcut posibilă încheierea unui asemenea tratat.

*

Reluarea în 1946 a relațiilor diplomatice româno-iraniene a constituit, în condițiile noi de pace, o continuare firească a raporturilor tradiționale dintre cele două țări.

O contribuție de seamă la dezvoltarea acestor legături, la mersul ascendent al relațiilor româno-iraniene, a fost adusă de contactele directe și rodnice între conducătorii de stat ai celor două țări. In acest sens, trebuie amintite vizita președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, în Iran, în septembrie 1969, și vizitele Șahinșahului Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, în România, în mai 1966 și iunie 1970. Trebuie amintite de asemenea vizitele președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer în Iran (octombrie 1965, iulie 1966 și noiembrie 1968) și ale primului ministru Amir Abbas Hoveyda (octombrie 1966 și august 1971) în România.

Colaborarea româno-iraniană, tot mai bogată și mai dinamică, se desfășoară cu succes în toate domeniile, în spiritul interesului și avantajului reciproc, aducîndu-și contribuția la progresul ambelor țări, constituind un exemplu de conlucrare între state cu sisteme social-politice diferite.

Această splendidă cupă incrustată cu pietre prețioase a fost trimisă Veneției de către Uzun Hasan, aliat al lui Ștefan cel Mare

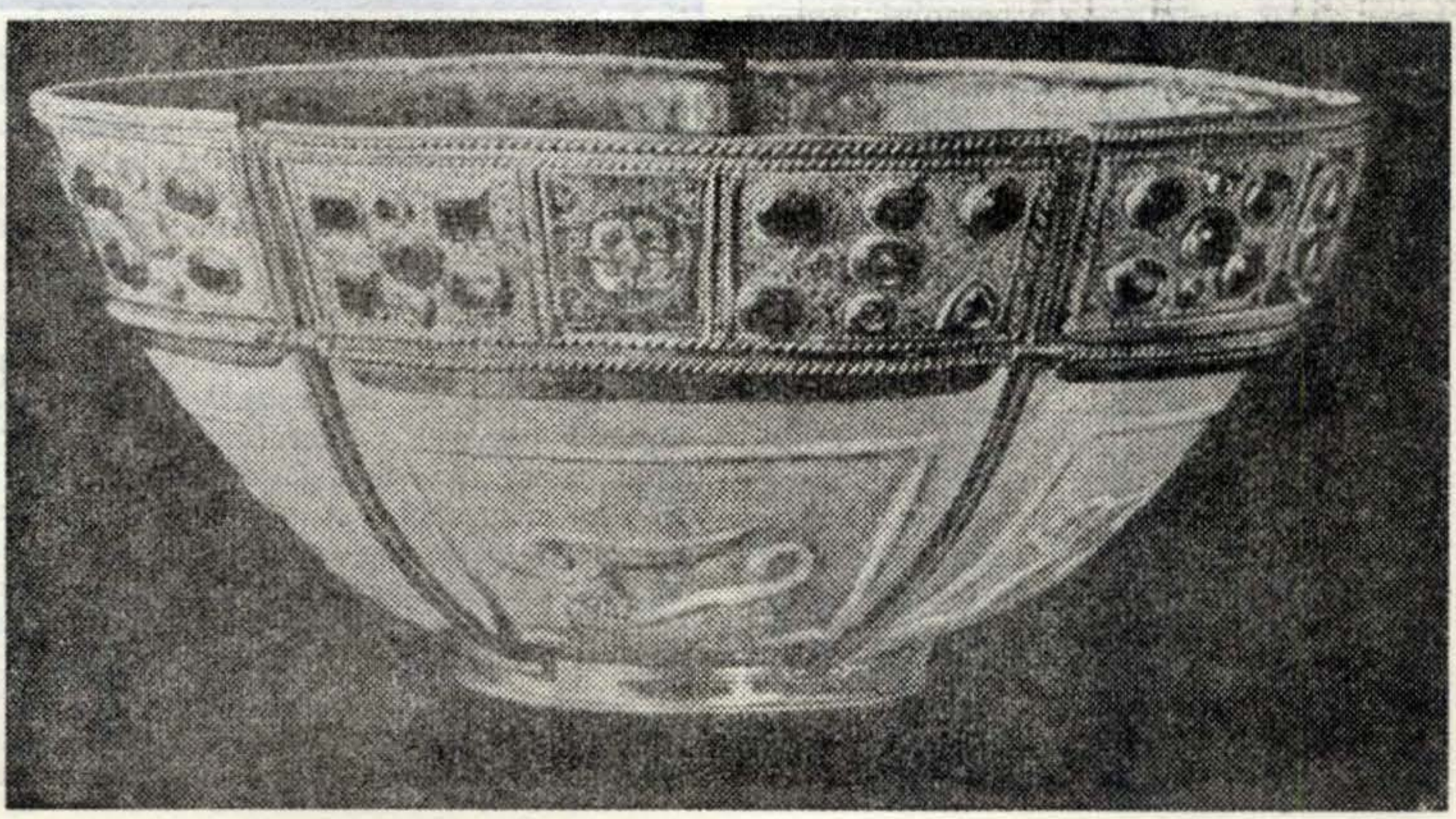

SĂRBĂTOAREA CELOR

RADU BUDEANU

Parcurg din nou străzile Teheranului. Primele impresii le-am adunat în toamna anului 1969, în zilele vizitei oficiale în Iran a președintelui Nicolae Ceaușescu. Îmi rememorez primirea deosebit de festivă pe care i-au pregătit-o atunci locuitorii capitalei. Surprind, în cea de-a doua întîlnire cu Teheranul, accentele vizibile ale unei mari sărbători, aflate în plină pregătire. Capitala Iranului, ca de altfel întreaga țară, trăiește uvertura marelui spectacol ce își va ridica în octombrie cortina.

Între 12 și 17 octombrie, la Șiraz, Persepolis și Teheran, numeroși șefi de state și guverne, oameni de știință și cultură, ziariști din întreaga lume, vor participa la festivitățile închinate unei semnificative aniversări : împlinirea a 2 500 ani de la înființarea statului persan. La 21 martie a început „Anul lui Cyrus cel Mare", întemeietorul Imperiului antic. În cele 12 luni închinate celebrării acestei excepționale figuri istorice, continuității dezvoltării poporului iranian, în toate provinciile Iranului, ca și în numeroase alte state, au loc o serie de acțiuni cu caracter științific și cultural : editări de lucrări închinate Persiei, expoziții, simpozioane și sesiuni academice, manifestări artistice etc.

Teheranul trăiește în felul său specific „întîlnirea" cu cele 25 secole de istorie națională. Peste tot se sesizează efortul ca „Anul lui Cyrus cel Mare" să devină un an de referință în ceea ce privește dezvoltarea hărții urbanistice a orașului. Ample bulevarde se taie în magma caselor scunde sau a terenurilor neutilizabile, noi hoteluri ultramoderne își consacră rapid altitudinile, parcurile își extind aripile vegetale, noi monumente sînt implantate în cele mai „verificate" noduri ale capitalei. Arcul de Triumf care își conturează deja forma finală, aflat pe șoseaua care leagă aeroportul Mehsabad de centrul Teheranului, domină de pe acum intrarea în Capitală.

Pentru a afla unele amănunte ale acestui context preparator, deosebit de vast, m-am adresat domnului Shojaeddin Shafa, vice-ministru al Curții Imperiale și președinte al Comitetului de pregătire a festivităților. L-am găsit la sediul Bibliotecii Pahlavi, instituție al cărui director general este și care cuprinde, în patrimoniul său, o serie de documente și manuscrise de o excepțională valoare istorică.

Iranolog de renume mondial — este de altfel secretarul general al Uniunii Internaționale a Iranologilor — domnul Shojaeddin Shafa a început convorbirea marcînd faptul că, în numeroase țări ale lumii, comitetele naționale organizate cu ocazia „Anului lui Cyrus cel Mare" își aduc o bogată contribuție la mai buna cunoaștere, pe plan mondial, a valorilor pe care Persia le-a dăruit culturii universale, dînd o înaltă apreciere, în acest sens, activității Comitetului român. Referindu-se la acțiunile care au loc în prezent în Iran, dl. Shafa a remarcat : „Proclamarea de către Șahinșahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, a «Anului lui Cyrus cel Mare» prilejuiește o serie de manifestări sociale, economice, educative și artistice, de o mare amploare. Desigur, o enumerare completă este dificilă. Totuși pot să reliefez construirea a 2 500 școli în 2 500 sate — simbol al continuității noastre istorice și al dezvoltării vieții culturale a pre-

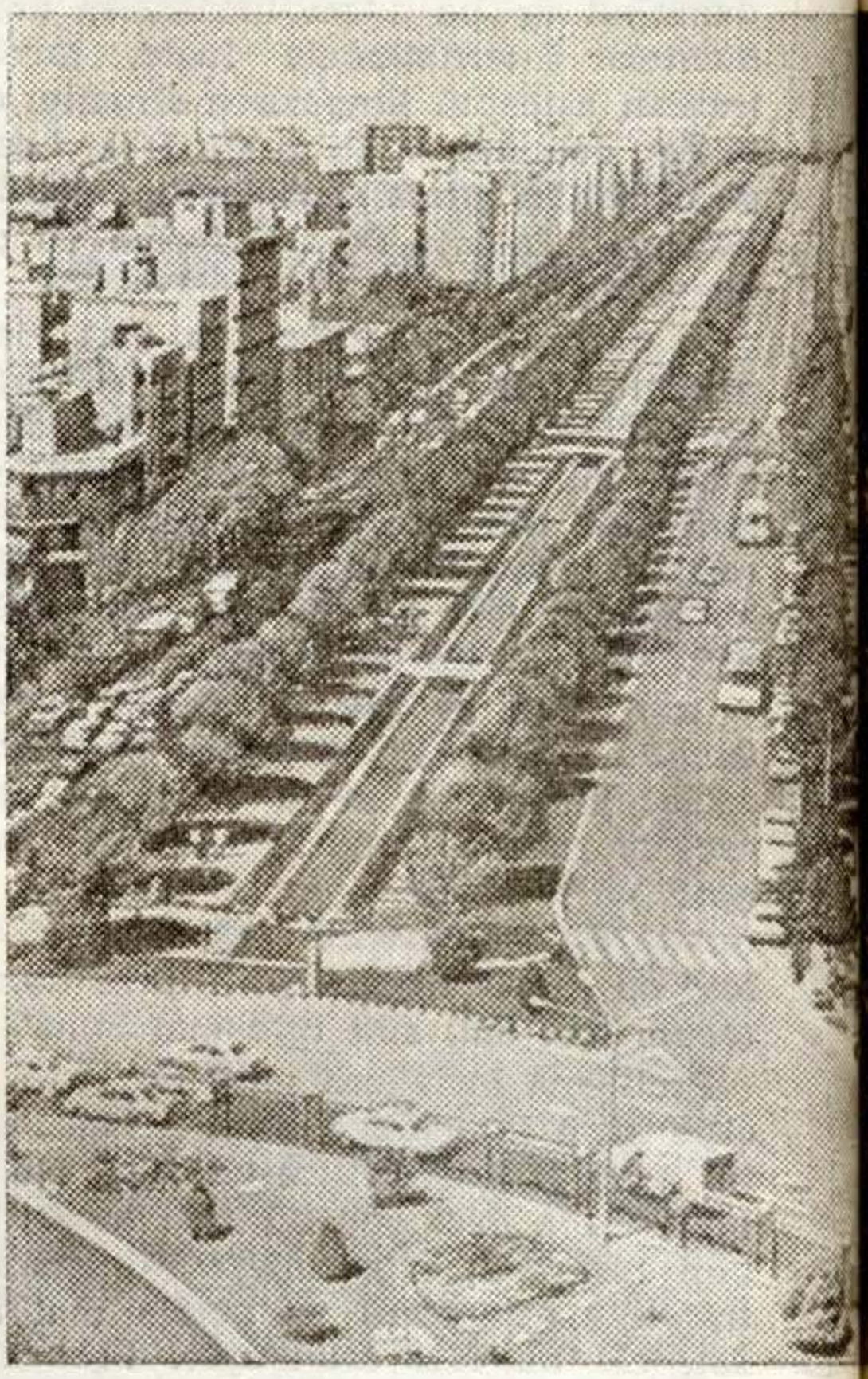

O magistrală a Teheranului modern

DOUĂ MILENII ȘI JUMĂTATE

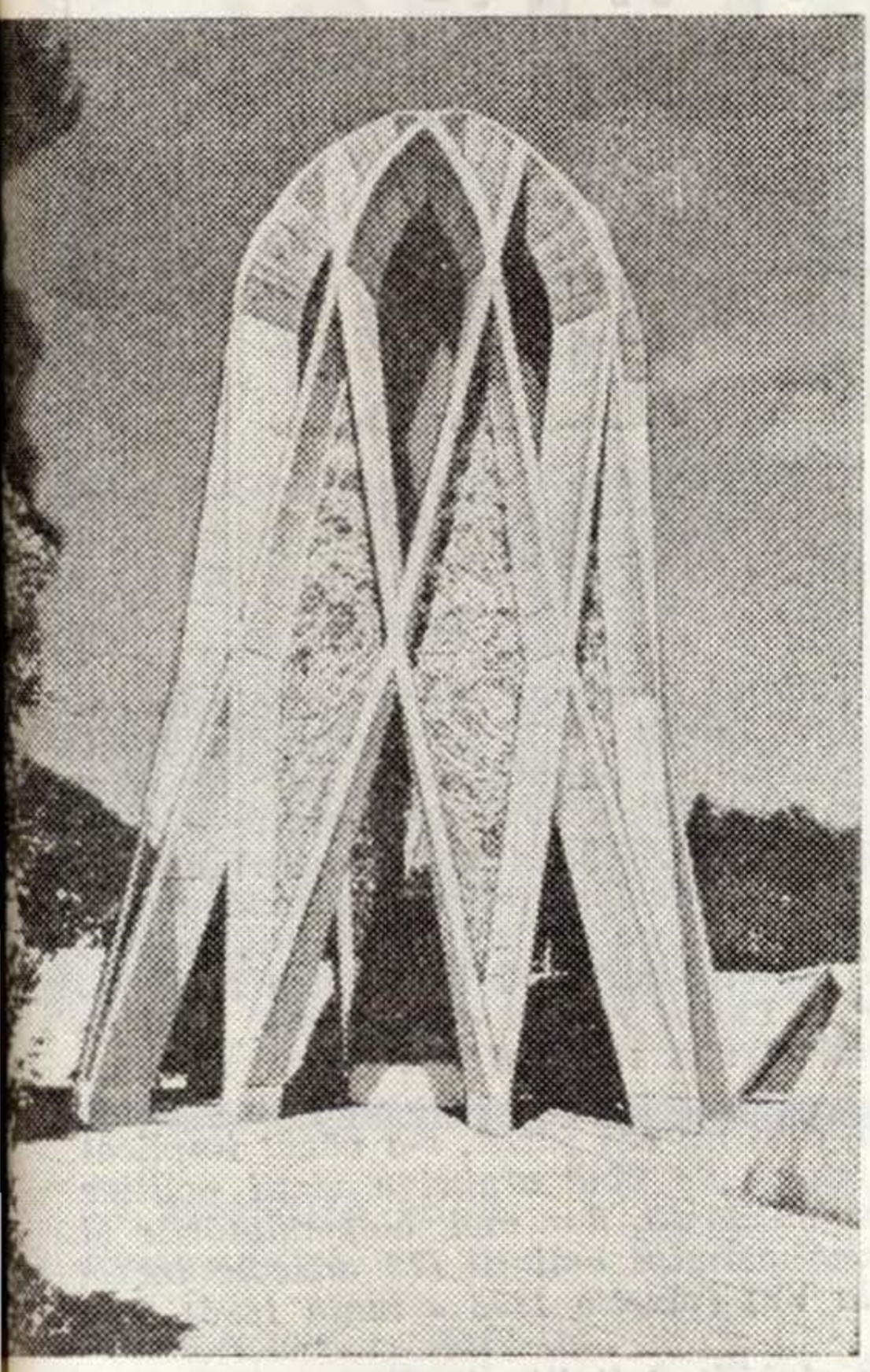

Tradiție și modernitate. Mormîntul lui Omar Khayyam de la Nashibur

zentului —, instalarea unui mare număr de microcentrale electrice în zonele rurale, deschiderea de biblioteci, de centre de calificare profesională, construirea de spitale, drumuri, poduri etc. Peste 120 expoziții arheologice, artistice, dar și industriale și agricole vor fi organizate în toate provinciile țării. Nu mă mai refer la multitudinea de programe de televiziune și radio, la presă și cinematografie, care vor înfățișa, în mod deosebit, aspectele cele mai reprezentative ale istoriei Persiei, ale culturii și vieții poporului nostru. Această «febră» a pregătirilor este un bun prilej de a se crea o stare de efervescență socială, culturală ca și economică, în toate sectoarele vieții noastre publice". Domnul Shojaeddin Shafa a continuat prin a-mi oferi amănunte privitoare la programul festivităților din această lună, cînd înalții invitați ai Iranului vor participa la inaugurarea unor impunătoare obiective social-culturale, la manifestații sportive, mari spectacole, precum și la parada de o ținută cu totul deosebită care va avea loc la Persepolis în urma vizitării de către oficialități a mormîntului lui Cyrus.

Mi-am revăzut notele luate în cadrul convorbirii cu vice-ministrul Curții Imperiale în timp ce mă aflam la Persepolis, de pe al cărui platou puteam urmări ridicarea viitorului complex hotelier unde vor fi găzduiți șefii de state participanți la festivitățile de aici.

Două nume revin insistent în cadrul numeroaselor grupuri de turiști : Cyrus și Darius. Cît s-ar fi dezvoltat oare edificiul politic și economic ridicat de Cyrus dacă domnia sa nu ar fi fost întreruptă, în 530 î.e.n., de campania spre triburile din răsăritul imperiului ? După ce a trecut rîul Jaxartes, Cyrus a fost prins într-o capcană și ucis. Trupul său a fost adus înapoi, îmbălsămat și depus în mormîntul pe care el însuși și-l construise în mijlocul cetății sale Pasargade. Arrian, istoricul grec, consemnează inscripția lăsată pe lespedea mormîntului : „Omule, eu sînt Cyrus, care a întemeiat Imperiul Persan și a fost Regele Asiei. Pentru aceasta te rog nu te răzbuna pe acest mormînt".

M-am gîndit la ambiția iranienilor de a duce mai departe tradiția trecutului lor milenar, văzînd, printre coloanele Persepolisului rămase demne în picioare, un nume tăiat în piatra unui portal : contele Gobineau. Cunoscutul iranolog notase în a sa *Istorie a perșilor, după autori orientali, greci și romani :* „Asupra Persiei invaziile au avut efecte efemere ; ocupanții vremelnici și-au pierdut repede forța, fără a fi putut influența personalitatea și integritatea morală a poporului [...] De fiecare dată cînd mă gîndesc la persani, îmi amintesc pietrele de pe malul mării, pe care valurile le mișcă în toate direcțiile, dar care rămîn intacte împotriva loviturilor celor mai violente..."

Pentru oricine vizitează în acest an Iranul „lui Cyrus" emoția regăsirii unui trecut milenar este dublată de aceea a întîlnirii cu un popor și o țară ale cărei virtuți constructive, la ora contemporană a progresului multilateral, se definesc la tot pasul.

Vechii viteji își dau mîna peste secole cu strănepoții lor de astăzi...

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CLANDESTIN PRIN IMPERIU

Cine a fost Valeriu Braniște ?

S-a născut în 1869 la Cincul Mare, județul Brașov. A urmat școala în comuna natală, în Sighișoara și Săliște, apoi Liceul de stat german din Sibiu Atunci l-a cunoscut pe George Barițiu, făcîndu-și debutul publicistic la „Tribuna" (1884). Între 1887-1891 a urmat cursurile Facultății de filozofie a Universității din Budapesta, avînd ca profesor pe Alexandru Roman. A activat în cadrul Societății studențești „Petru Maior", desfășurînd o susținută activitate culturală. Și-a luat doctoratul cu o teză despre Andrei Mureșanu, „poetul odei pentru care începuseră deja bunii noștri oameni să bată calea temnițelor". A funcționat un timp ca profesor la Liceul român din Brașov, apoi ca redactor al ziarului „Tribuna" din Sibiu, și mai tîrziu a pus bazele ziarului „Dreptatea" din Timișoara.

Apărător în procesul Memorandului, deși nu era jurist, s-a văzut implicat în cel mai mare proces de presă din istoria de pînă atunci a vieții politice din Ungaria. I se reproșa atitudinea sa militantă, dar mai ales relatările și comentariile din „Dreptatea" asupra evenimenului amintit (72 articole incriminate !). A fost condamnat și închis la Vaț (martie 1895 - iunie 1896), împreună cu memorandiștii.

După eliberarea din închisoare, s-a stabilit definitiv în Banat, la Lugoj, unde a întemeiat cel mai important ziar pe care l-a condus — „Drapelul" —, apărut la începutul anului 1901.

Încă din timpul închisorii de la Vaț a stabilit legături cu socialiștii ; mai tîrziu, în paginile „Drapelului", s-a ocupat cu interes și înțelegere de mișcarea socialistă a timpului. În perioada războiului, mai ales după intrarea României în acțiune, Valeriu Braniște s-a situat pe poziții ferme, respingînd tentativele de a i se smulge o semnătură de fidelitate față de guvernul de la Budapesta, în frunte cu contele Tisza. Această atitudine i-a adus internarea în temnița de la Seghedin (februarie-octombrie 1918), unde și-a scris memoriile. La ieșirea din închisoare, deși cu sănătatea zdruncinată, a militat cu același devotament în vederea înfăptuirii marelui ideal al Unirii.

Ministru în Consiliul Dirigent, a inaugurat Universitatea Română din Cluj, a fost ales membru de onoare al Academiei Române, a desfășurat o vastă activitate culturală. A murit la 1 ianuarie 1928 la Lugoj.

*Activitatea sa atît de bogată se reflectă într-un mod original în paginile sale de amintiri *, redactate în închisoarea de la Seghedin, în anul 1918. Așa cum cititorul își poate da seama din fragmentele care urmează, Valeriu Braniște are un veritabil talent de povestitor, capabil să evoce cu multă plasticitate episoade dintre cele mai interesante. Remarcabil este și faptul că, în ciuda întemnițării și a bolii, în ciuda grelei lupte purtate, autorul și-a păstrat intact simțul umorului. Dar fina lui ironie (și autoironie), stilul său spiritual sînt — de fapt — o expresie a modestiei luptătorului. Să nu ne lăsăm înșelați : sub relatarea ades amuzantă, se ascund evenimente dramatice.*

Al. PORȚEANU

---

* În curs de apariție la Editura Minerva.

Militantul și publicistul Valeriu Braniște

O sentință fără precedent

La 30 august — citez tot din memorie, neavînd nici o însemnare la îndemînă și poate că greșesc, cu toate că memoria mea era odinioară admirată ca extraordinară — se începuse la Cluj dezbaterea procesului „Replicei" *, ținînd într-una pînă a doua zi dimineața, la ora 4. Procuror era faimosul Ieszenszky, care făcuse carieră cu rechizitoriul rostit în acest proces [...] Celebrul rechizitor [...] culmina cu insulta la adresa noastră, că anul 1848 este pentru români o rușine!

[...] Față în față cu acest procuror au stat la Cluj doi apărători, bătrînul avocat slovac Mudron și prietenul dr. Șt. Petrovici din Lugoj, amîndoi oameni de carte și buni juriști, amîndoi excelenți povestitori de anecdote — parcă anume aleși pe sprînceană —, dar nici unul orator. Astfel, nu numai în judecată, ci și în ochii publicului rămăsese Ieszenszky, care vorbea cu temperament, învingător. Ar mai fi fost acuzatul Aurel C. Popovici, de asemenea om de temperament și bun vorbitor, care să salveze partea morală, dar obosit și enervat a renunțat la cuvînt.

După verdictul juraților, care afirmau vinovăția, a pronunțat tribunalul sentința de 4 ani temniță de stat. O sentință nemaipomenit de aspră pînă atunci. Situația apăsată o salvase soția lui Popovici, care asistase la dezbatere de pe galerie. Nemțoaică vieneză, care învățase la Viena și Graz românește de dragul bărbatului ei — era pactul între ei: ea să învețe românește, el să facă (să-și dea — *n.r.*) examenele. Ea s-a ținut de pact, el a fost împiedicat de politică, ajungîndu-l această sentință tocmai cînd era în ultimul rigoros (examen — *n.r.*) pentru doctoratul în medicină — auzind sentința gravă, în loc să leșine, cum ar fi făcut multe altele în locul ei — avea două fetițe mici și a treia era, pare-mi-se, pe cale, — s-a ridicat și a strigat în sală, cît a putut de tare: „Trăiască românii!" Strigătul acesta electrizase publicul român, l-am și subliniat în presă, pornind acea manifestație de adrese de aderență, la care se alăturase aproape întreaga noastră lume de femei. Prima adresă de aderență ce am publicat în „Tribuna" erau cuvintele ce mi le scrisese mama într-o scrisoare sub impresia acestei scene din sala de dezbateri din Cluj.

Pe lîngă o cauțiune de 10 000 florini, bani aduși în grabă de la banca „Economul" din Cluj — a fost pus A. C. Popovici imediat în libertate, anunțînd apel contra verdictului și sentinței la Curte (Curtea de Casație). Pricepătorii spuneau că apelul lucrat de cei doi avocați apărători a fost un cap d'operă de jurisprudență. Era însă evident că nu va ajuta nimic, doar procesele acestea se intentau la ordin mai înalt, care era deopotrivă obligator pentru cei de la Curte ca și pentru cei de

---

* Acuzatul principal în procesul „Replicei" era Aurel C. Popovici, care semnase memoriul studenților români din Austro-Ungaria cu privire la situația apăsătoare a populației române din Ungaria. Memoriul a fost conceput ca replică la un document similar, un memoriu al unor studenți maghiari, în care se contesta existența asupririi naționale. La rîndul său acesta constituia un răspuns la memoriul studenților din România despre oprimarea națională din Transilvania. De menționat că, în rezolvarea acestei probleme, A. Popovici nu s-a situat totdeauna pe poziții clare și ferme (*n.r.*).

la Tribunal. Vorbind mai tîrziu cu un secretar de stat de la Interne (Iakabffy) despre metoda acestor procese, mi-a zis pe șleau: „Acestea sînt acte de putere (hatalmi tény) și în afaceri politice peste tot nu există justiție!".

Primul gînd: să trecem în România

Sosind cu soția sa dimpreună cu trenul de amiaz' l-a așteptat în gara Sibiului altă surprindere: un prieten îi ieșise în cale să-l avizeze că, la ordinul Procuraturii din Cluj, așteaptă la poarta domiciliului lui Popovici judele de instrucție din Sibiu, ca să facă percheziție domiciliară. Fiind enervat de temnița preventivă și de dezbaterea procesului, Popovici n-a mai dat pe acasă, ci numai soția sa, care a primit pe judecător și a asistat la percheziția de mai multe ore, în cursul căreia se sechestrară toate hîrtiile lui Popovici relativ la „Replica".

[...] Popovici își pierduse liniștea și sentimentul siguranței. Ziua și noaptea primă a stat la mine fără a se putea liniști, iar ziua următoare l-a luat dr. Rațiu la sine, care avea domiciliu mai mare și mai încăpător. Într-aceea a sosit de la Cluj și apărătorul dr. St. Petrovici și, văzînd cum stau lucrurile, a insistat ca Popovici, negreșit, să treacă undeva peste granță, pînă ce se va liniști, apoi se va vedea ce va fi. Pînă atunci spera avocatul că se vor putea orienta și asupra intențiilor mai noi ale guvernului.

S-au întrunit în grabă și membrii Comitetului * domiciliați în Sibiu (afară de E. Brote, care era deja la „recreere" în străinătate!) și toți au fost de acord cu părerea avocatului. Dar cum nu era consult (recomandabil — *n.r.*) a-l lăsa pe Popovici singur într-un astfel de drum, s-a hotărît ca eu să-l însoțesc pînă ce îl așez undeva la siguranță, dincolo de granță. Dezbaterea specială a planului a avut loc la mine.

Primul gînd ne era să-l trecem în România, ca locul cel mai firesc și mai apropiat de retragere, dar eram de acord că prin vamă nu putem trece, lipsindu-ne pașapoartele și fiind signalmentele lui Popovici, arestat nu de mult la Predeal, cunoscute poliției și jandarmeriei ungurești. Iar prin „vama Cucului", pe la Bran, îmbrăcați țărănește, cum făceau alții, era iarăși prea riscant, tocmai din cauza nervozității și neliniștei lui Popovici. Astfel, am ajuns de acord să plecăm în Austria (la Graz, unde mai avea soția lui o casă), și apoi, din Austria, e mai ușoară trecerea, nemaiexistînd către țările din apus obligativitatea pașaportului. Am plecat încă în aceeași seară — 2 septembrie — cu trenul de noapte din Sibiu, de la halta din suburbiu, unde era întuneric și nu prea se găseau călători, urcîndu-ne neobservați de nimeni într-un vagon de clasa I, într-un compartiment separat. Pînă la haltă ne petrecuse numai dr. St. Petrovici.

Popovici n-avea nimic la sine, era cum s-a dat din tren cînd a venit de la Cluj. Eu aveam cu mine o mică și ușoară valiză, în care țineam cele mai trebuincioase obiecte de toaletă și un ștergar. Dorința mea era să se culce, căci de la dezbatere nu mai dormise, dar nu l-am putut face să zacă cinci minute. Tot sus sărea.

Monogramele „suspecte"

Căutîndu-și buzunarele a găsit un caiet alb și fără nume, dar pe o pagină erau însemnări, pare-mi-se, un citat spaniol. Repede a scos foaia dimpreună cu contra-foaia din caiet și, rupînd-o mărunt-mărunt, mi-a dat o parte mie, și, cealaltă ținînd-o el, am început, fiecare la cîte o fereastră, să lăsăm să cadă afară, din timp în timp, cîte o bucățică, ca pierzîndu-se astfel, de-a lungul drumului, nimeni să nu le mai poată reconstitui. Erau vagoane de cele vechi (în Bavaria am mai văzut asemenea vagoane) fără coridor, cu uși (cu fereastră) în ambele părți și de-a lungul vagonului o scîndură lungă, care servea de treaptă. După ce am terminat această operație, care îl liniștea vădit, preocupîndu-l și îndemnîndu-mă mereu să las mai rar bucățelele să cadă, ca distanța să fie și mai mare, privește bunul meu prieten afară și rămîne încremenit de spaimă. Bucățelele de hîrtie căzuseră pe scîndura [așezată] de-a lungul vagonului și se vedeau albe pe fondul negru de murdărie și de scrum. Popovici se vedea deja trădat prin aceste bucățele de hîrtie „suspecte". În puterea nopții și în mersul trenului am deschis ușile greoaie, ne-am coborît pe treaptă și, ținîndu-ne cu o mînă de cureaua ușii, ștergeam cît cu piciorul, cît cu cealaltă mînă bucățelele de hîrtie de pe murdăria groasă a scîndurii, în această situație periculoasă. În fine, am terminat și cu operația aceasta și am constatat că pe nici o parte nu mai e nici o urmă de hîrtie.

---

* Este vorba despre membrii Comitetului Partidului Național Român din Transilvania.

Eram însă murdari pe mîini de funinginea groasă a treptei, cum n-am mai văzut mînă murdară. Mi-am scos din valiză singurul ștergar ce-l aveam la mine, și, mai frecîndu-ne, mai scuipînd în palme — n-aveam apă — ne-am curățat cît am putut. Cînd să isprăvim cu operația aceasta, observă Popovici pe ștergar monogramul (era al mamei!) care — după părerea lui — de asemenea ne putea trăda. Cu chiu cu vai am scos și acest monogram, smulgînd fir cu fir, era parcă cusut cu sîrma nu cu fir de bumbac. Ei, dar aveam monograme și pe albituri. În viața mea nu mi-am dat seama ca atunci cîte monograme „trădătoare" poartă omul asupra sa. Pînă la Copșa le-am curățit pe toate, dezbrăcîndu-ne pînă la piele, de la ciorapi începînd, pînă la căptușala pălăriei. N-a fost lucru ușor, mai ales că trebuia să pîndim mereu, de nu vine „conductorul", ori nu încearcă la vreuna din acele stațiuni să se urce în tren vreun călător nocturn. Eram deja rupt de oboseală, cînd am ajuns la Copșa, unde, din fericire, n-a trebuit să așteptăm mult pînă ce am prins trenul de persoane ce venea de la Brașov. În gara de la Copșa pe al cărei peron nu am intrat fiind multă lume, am dat de o fîntînă unde ne-am putut puțin spăla și curăți. Am ajuns și aici într-un compartiment separat de clasa I, rămînînd singuri, pînă ce ajunsesem pe șesul Ungariei, pe la amiaz, cînd au început să se îmbulzească și călătorii de clasa I [...]

O masă cu peripeții

Ca să evităm gara Budapestei, unde puteam da ușor de cunoscuți, am părăsit trenul — era deja seara — la Steinbruch și de aici, combinînd legăturile de tramvai, am mers direct la Gara de Sud, unde am aflat că dis de dimineață pleacă trenul în jos [...] Am și găsit un birt curățel în apropiere, servea însuși stăpînul, iar soția sa era la bucătărie. Am comandat niște costițe de porc cu varză și, pînă una alta, am dat niște pahare de bere răcoritoare pe gîtlej la vale. Cînd ne servește costițele — sfîrîiau încă — sare Popovici sus și cere plata. Speriat, caut la el, dar el insistă să plătim grabnic și să plecăm. Ulterior mi-a șoptit că a văzut un detectiv la fereastră. Birtașul nu înțelegea. Eu, făcîndu-mă într-o ureche, îl întreb de tren, că pleacă

Clădirea Universității Române din Cluj, a cărei inaugurare s-a făcut în prezența lui V. Branițte

deja? El mă asigură că pînă după miezul nopţii nu pleacă nici un tren; ceea ce auzim noi, e numai sunetul de la aranjarea garniturilor. „Aşa! — zisei eu — atunci nu grăbim!" M-am pus pe costiţe şi le-am consumat în ticnă, şi porţia mea şi a lui Popovici, care sta lipit de mine, înjurîndu-mă mereu, că „dracul" m-a dat pe mine lui de însoţitor, căci eu pentru mîncare sînt gata să dau pe mîna poliţiei un prieten, încredinţat mie de Comitetul Naţional, iar bunul birtaş, care ne credea italieni şi că discutăm chestia trenului, venise la noi şi rupînd-o pe italieneşte căuta să dumirească pe Popovici că nu pleacă nici un tren acum. Popovici vorbea bine italieneşte şi se dezvoltase o conversaţie cu două fronturi, vrednică de operetă: de o parte răspunde italieneşte birtaşului, de altă parte mă da pe mine în toţi dracii, româneşte. Calm, şi satisfăcut de admirabilele costiţe de porc, am mai comandat şi plăcinte; la întrebarea birtaşului, două porţiuni. Dar conversaţia în două fronturi urma înainte. Sosind însă plăcintele, n-a mai putut rezista Popovici mirosului seducător — el nici în Sibiu nu prea mîncase, în ultimele două zile — şi, gustîndu-le, le-a înghiţit cu o poftă nebună. Îl răzbise foamea. După plăcinte a luat apoi şi el costiţe de porc şi s-a liniştit. Nu-i vorbă, mă mai drăcuia el, dar acum în rîs, şi astfel împăcaţi cu stomacul am mers prin gara întunecată pînă la un vagon de clasa I, pe unde nu era pui de om. Aici aţipise şi Popovici, dormind binişor. Era primul somn de la sentinţa din Cluj încoace. Cînd ne-am trezit, trenul era deja în mişcare. Călătoream pentru întîia dată pe linia aceasta şi Popovici făcea pe Ciceronele. Era foarte calmat şi chiar cu voie bună. Făcusem planul să mergem pînă la Triest şi de aici să luăm vaporul spre Veneţia. Planul era pentru mine seducător, mai ales că nu fusesem încă în feericul oraş al lagunelor.

Poliţia caută doi domni

Călătoria a decurs fără incident pînă la Prager-hoff, pînă unde liberasem (luasem — *n.r.*) bilete. Aici însă, am dat de hac. Cînd se oprise trenul în gară şi noi eram deja la uşe să ne dăm jos, deodată, vedem gara închisă prin cordon, vreo 6-8 jandarmi umblînd foarte aferaţi pe peron, iar conductorul ne comunică că nimeni n-are voie să părăsească vagonul, pentru că poliţia (detectivii) caută „doi domni!" Am îngheţat. Acum nu mai era glumă şi nici halucinaţie!

În grabă, m-am înţeles cu Popovici că eu am să fiu Popovici, iar el Branişte, i-am dat valiza mea (parcă aceasta ar fi decis ceva) şi ne făcusem planul cum am să simulez pe P. şi să şi protestez pînă la Cluj, unde se va vedea eroarea, iar P. să urmeze ca B. calea mai departe... cu valiza. „Dar să nu mi-o pierzi!, am adăugat, mi-a adus-o tata de la Karlsbad!" (Karlovy Vary) Am stat mult aşa în gară, văzînd cum unul cîte unul se strecoară din tren printre jandarmi. Deodată linişte. Apoi, la un ordin, se desface cordonul şi sîntem liberi a ne da jos. N-am înţeles nimic din toată afacerea. În restaurant apoi am înţeles totul din povestirea domnului „ţal" (chelner care face plata — *n.r.*).

Pe atunci comiseseră, la Budapesta, doi fraţi Berecz un îndrăzneţ furt de bancă. Cunoşteam cazul din presă. Era caz celebru. Capriciul hazardului a voit ca tocmai cu acest tren să călătorească şi, dîndu-le detectivii de urmă, au fost amîndoi, unul ca călător de cl. II şi celălalt ca călător de cl. I, deţinuţi în Prager-hoff. Am tras o groază de mi se sleise măduva în oase, dar eram buni bucuroşi că am scăpat cu spaima. De aici încolo am călătorit fără incident pînă la Triestul „austriac", unde, intrînd la un bărbier din piaţă, nimeni nu voia să înţeleagă nemţeşte.

Ne interesasem de mersul vaporului la Veneţia şi nedecişi am intrat într-un restaurant cu puţini oaspeţi din apropierea gării. Nu ştiu pentru ce, dar ni se părea că puţinul public tot la noi se uită [...] Era deja spre miezul nopţii cînd am ajuns la Cormons, fără vreun incident deosebit. Aici parcă am ajuns la capătul lumii. Călătorii dispăruseră. Trenul cu care am sosit s-a înapoiat. Alt tren nu era în gară.

În curînd, s-au stins felinarele, spunîndu-ni-se că trenul spre Italia pleacă abia după miezul nopţii tîrziu. În gara părăsită n-aveam ce face. P. insista să urmăm calea pe jos, trecînd astfel graniţa. Era cea mai nebună idee să încerci aşa ceva în puterea nopţii. P. spunea că aici sînt tot contrabandişti, care bucuros ne conduc pentru un bacşiş bun. Dar unde dai de un „contrabandist"? Am intrat în comună şi pe o coastă de deal am dat de o osterie (ospătărie — *n.r.*) deschisă cu mai multe grupuri suspecte de oameni pe la mesele aşezate sub cerul liber. Am intrat şi noi şi toţi ochii se

Delegația comunei Ineu la Adunarea de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918

aţintiseră asupra noastră, măsurîndu-ne de sus pînă jos, căutînd să vadă cine sîntem şi ce facem. Mi se părea că am dat într-un cuib de bandiţi [...]. De undeva au răsărit şi doi lăutari (cu chitara), apropiindu-se de noi tot cu temenele ca ţiganii din satele noastre. P. a comandat cîntece italiene, le-a aruncat bani de argint şi întreg publicul acompania cîntecul lăutarilor. Dam (făceam — *n.r.)* pe boierii. Astfel, am petrecut aici pînă ce o şuerătură din gară ne-a vestit că trenul de Italia se aranjează [...]

La Veneţia

Biletele de tren erau italiene, conductorul italian, parcă am trecut în vis dintr-o ţară într-alta. Eram însă rezervaţi încă, simţeam parcă sîntem în momentul suprem cînd putem cîştiga totul, dar şi pierde totul. În gălăgia proprie italianului am urcat trenul, nimerind un compartiment gol de clasa I. Pornind trenul ne-a avizat conductorul să ne pregătim de revizuire (control vamal — *n.r.)* Nu prea înţelegeam bine şi a trebuit să întrebăm mai detaliat, pînă ce, în fine, ne-a deslușit, că numai bagajele se revizuiesc prin agenţi italieni şi că austriecii nu mai aveau ce căuta. Numai la întoarcere revizuiesc ei. Atunci am întrebat deslușit că va să zică nu mai avem de a face cu autorităţi austriece. Nu, nu ! Răsuflam deja mai liber, dar tot mai aşteptam revizuirea, deşi nu aveam nimic — afară de sărmana mea valiză.

Aproape de Udine trecuse şi această revizuire peste noi. O secundă fusese totul. Venind în urmă conductorul, întreabă P.: „Va să zică sîntem liberi, pe pămînt liber italienesc ?“ „Liberi, liberi“, a fost răspunsul conductorului.

După atîtea enervări erupse Popovici în plîns. M-a îmbrăţişat, m-a sărutat, m-a strîns în braţe spasmodic : „Liber ! Liber ! Ştii tu, mîncăciosule, ce va să zică aceasta ? !“

Sărmanul, arestat la Predeal şi dus direct la Cluj, în temniţă, la adică numai acum scăpase de fapt din temniţă ! „Liber, liber !“ Nu-l mai ţinea locul. [...]

Primul lucru după ce ne-am dat jos (la Veneţia — *n.r.)* a fost că am întrebat de hotelul Bauer, hotelul austriecilor [...] Sosind la hotel, am dat mai întîi o depeşă — după cum ne-am înţeles — la Braşov, lui Oniţiu, care avea să

avizeze pe sibieni despre soarta noastră [...]. Am luat o baie și nesocotind toată feeria Veneției, ne-am culcat în paturile venețiene cu polog, dormind somnul drepților pînă bine după-amiaz', cînd apoi am început a ne culege truditele oseminte de prin pat și a ne pregăti de plimbare. Am gustat din frumusețile de toamnă ale Veneției, monumentele ei și tezaurele ei în liniște și ticnă, fără de a mai aminti nici calea ce am făcut-o și nici scopul călătoriei. Era parcă convenție să nu atingem acest capitol trist. Popovici era liniștit, vesel, omul de temperament de altă dată. Am luat baie de mare la Lido, unde dasem de o mare societate românească, erau Gherea-Dobrogeanul, poetul Artur Stavri și alții [...], care făceau mai mare gălăgie decît italienii. Ne-am ținut la distanță, deși ne plăcea să ascultăm glumele și palavrele lor în apă.

A treia zi primisem din Budapesta depeșa să așteptăm sosirea unui prieten, care ne va căuta la hotel și ziua următoare ne-a și găsit Colescu-Vîrtic, de la „Voința națională", venit cu anumite instrucții de la D. A. Sturdza. Acesta ne-a comunicat că E. Brote se află cu Ioan Bianu — prof. univ. pe atunci — la Milano și că le-a dat o depeșă să vină la Veneția. La 9 septembrie st. n. ne-am și întrunit cu toții și după ce ne-am povestit evenimentele ultime cu peripețiile lor, au avut loc diferite convorbiri „particulare" grup de grup de nu ne mai știam cine ce sîntem, pînă ce ziua următoare a avut loc pe Lido celebra consfătuire cu caracter de oficialitate, parcă toți am fi avut mandate speciale pentru această conferință [...].

La „conferința" de pe plaja arsă de soare de pe Lido luase parte, afară de Brote și mine, Ioan Bianu, Colescu-Vîrtic și A.C. Popovici [...].

Mai bine putrezesc în temniță!

Dezbaterea de pe Lido a fost lungă și lată, pînă ce s-a concretizat în propunerea susținută de E. Brote și sprijinită necondiționat de I. Bianu și Colescu, ca toți membrii Comitetului Național contra cărora se pusese deja în curgere procesul de „presă" pentru publicarea și răspîndirea Memorandului, să nu aștepte dezbaterea procesului și condamnarea sigură, ci să se expatrieze, trecînd cu toții în România, unde vor fi primiți cu mare însuflețire, de aici apoi se vor resfira în toate centrele mai importante ale Europei, cu delegațiuni oficiale de emigranți [...]

Eu am combătut cu toată energia această propunere, care între împrejurările de la noi, era de-a dreptul absurdă. Las' că cei mai mulți din Comitet, oameni cinstiți, dar fără școală politică, nu știau nici nemțește, necum altă limbă europeană, — nu erau nici oameni de condei — dar pe cei mai mulți nici cu șase boi nu-i puteai mișca să-și părăsească rosturile de acasă [...].

Dar nici politicește n-avea nici un rost. Emigrațiunile din istoria contemporană au urmat după revoluții neizbutite [...]. Să trecem mai întîi cu politica pe teren revoluționar și apoi dacă vom izbuti, să ne gîndim la emigrațiuni. Popovici era cu tot sufletul său de partea mea, dar îl stingherea chestia proprie, avînd groază de o înapoiere acasă. Și eu admiteam la el excepție, mai ales că el era deja condamnat și fugea de temnița în care, desigur, se prăpădea cu nervii lui, pe cînd cu vastele sale cunoștințe și cu temperamentul său vivace ne putea face în străinătate mari servicii, precum ne-a și făcut.

El reprezenta părerea că, negreșit, să aștepte membrii Comitetului dezbaterea procesului, care va fi un caz celebru — trăgîndu-se în judecată reprezentanța legală a unui neam pentru că a făcut uz de dreptul elementar constituțional al petiționării la Coroană — și numai cei condamnați de la patru ani (!) în sus să se refugieze după condamnare. Păstrez în arhiva mea biletul lui original în care mi-a indicat cu scrierea proprie acest punct de vedere al lui.

Majoritatea a fost însă pentru refugierea imediată și astfel din acea conferință am primit „ordinul deschis" în scris, pe care să-l duc îndată la Sibiu, avînd a se întruni cu posibilă grabă Comitetul în ședință plenară și să decidă refugierea și emigrațiunea. Eu mi-am rezervat dreptul de a expune și în Comitet, ca și aici, părerea mea separată, iar Popovici și-a fixat — precum am amintit — părerea sa deosebită pe un bilet în vreo cîteva vorbe [...]

Sosit la Sibiu, am mers drept la dr. Ioan Rațiu, povestindu-i din fir în păr toate, și predîndu-i „ordinul deschis". Rațiu nici să audă nu voia de o asemenea propunere. „Mai bine putrezesc în temniță!", mi-a zis. Încă în aceeași zi, după-amiaz', s-au întrunit membrii sibieni ai Comitetului, toți intimi ai lui Brote (dr. D. P. Bărcianu, Nic. Cristea și Dumitru Comșia) și nu se puteau îndestul mira de Brote, cum s-a putut astfel „schimba" la cap!

Valeriu BRANIȘTE

NEAGOE BASARAB

(urmare din p. 11)

menea, adresînd fiului său cuvintele: „Dacă vrea să pună pe cineva în dregătorie, să-l pună pe fiecare cum i se potrivește. Așa se cuvine dacă vreți să așezați pe dregătorii voștri în dregătoria voastră, nu după părtinire și pentru înrudire", el nu a făcut decît să le recomande politica urmată de el însuși.

Moderat și milostiv pe plan intern, Neagoe apare în politica sa externă ca un mare diplomat, hotărît să apere cu dîrzenie și demnitate interesele țării sale. Cheie de boltă a oricărei campanii împotriva Imperiului otoman, Țara Românească și-a afirmat din plin în vremea lui dorința de a fi parte activă la marea ofensivă prin care se putea spera eliberarea întregii peninsule Balcanice. Trimisul său la Roma arăta papei Leon X că cei doi domni români — din Moldova și Țara Românească — sînt gata să se alăture „sfintei expediții împotriva lui Selim, tiranul turcilor". Totodată, se obliga să nu încheie niciodată o pace separată, dar cerea să fie considerat ca aliat, cu toate avantajele materiale care decurgeau din această situație, în caz de victorie.

Evoluția evenimentelor, moartea care i-a secerat aproape întreaga familie și l-a răpit înainte de a-și putea vedea împlinite planurile, au zădărnicit în parte sforțările lui Neagoe Basarab. Dar spiritul care a însuflețit întreaga sa domnie a permis țării ca în grelele clipe care au urmat morții sale să găsească în ea însăși energii suficiente pentru a face față tuturor încercărilor. Cel care a completat opera lui Neagoe a fost ginerele său Radu de la Afumați (1522-1529), un adevărat „practician" al **Învățăturilor.**

Dan PLEȘIA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, ediție îngrijită de Florica Moisil, Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, Buc., 1970 ; Emil Lăzărescu, **Biserica mănăstirii Argeșului**, Ed. Meridiane, Buc., 1967 ; Tit Simedrea, **Epilogul din Octoihul slavon (M. Dealu 1510) și identitatea de tipograf a lui Macarie din Țara Românească (1508-1512) și Macarie din Muntenegru (1493-1496)**, în rev. „Mitropolia Olteniei", an XXII (1970), nr. 7-8 ; Manole Neagoe, **Neagoe Basarab**, Ed. Științifică, Buc., 1971 ; Pavel Chihaia, **Deux armoiries sculptées appartenant aux voïvodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab**, în „Revue Roumaine d'Histoire de l'Art", t. I, nr. 1, 1964 ; Nicolae Stoicescu, **La politique de Neagoe Basarab et ses „Préceptes" pour son fils Teodosie**, în „Revue Roumaine d'Histoire", tom. IX (1970), nr. 1 ; Edgar Papu, **„Învățăturile lui Neagoe Basarab" în contextul Renașterii**, în „Luceafărul", an XIV (1971), nr. 4, simbătă 23 ianuarie ; Emil Lăzărescu, **O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului mănăstirii Argeșului**, în „Studii și cercetări de istoria artei", seria „Artă plastică", tom. 14 (1967), nr. 2.

ADEVĂRUL TREBUIE APĂRAT NECONTENIT

(urmare din p. 37)

insurecția populară armată antifascistă din România, moment de cotitură în situația din sud-estul continentului nostru.

— Așadar, deocamdată vă odihniți. Dar după cum vă cunoaștem, perioada de inactivitate nu va dura mult. Ce-i va urma ?

— Probabil lucrarea „Titulescu și Europa", pe care o fac pentru Universitatea din Lausanne. Nu o scriu singur, ci cu istorici din cîteva țări, în primul rînd din România. Aș vrea ca volumul să fie un portret cît mai fidel al marii și complexei personalități a fostului ministru de Externe al României.

— Sînteți secretar general al Comisiei internaționale pentru învățămîntul istoriei. În această calitate, ce vă propuneți pe viitor ?

— Comisia noastră are membri din 18 țări și numărul acestora este pe cale de a crește. Sperăm ca la anul să inaugurăm o colecție intitulată „Istoria popoarelor europene". Volumele de format redus vor pune la dispoziția cititorilor, într-un tiraj foarte mare, un veritabil compendiu de istorie a fiecărei țări de pe continentul nostru. Un proiect ceva mai îndepărtat privește o lucrare colectivă, de largă respirație, despre controversele istoriei.

— Din care perioadă ?

— Din toate. Ca să zic așa, de la facerea lumii încoace. În sfîrșit, trebuie menționat și un al treilea proiect, un volum intitulat „Iorga și Europa".

— Pe ce principii își desfășoară activitatea Comisia internațională pentru învățămîntul istoriei ?

— Ideea de la care pornim e că știința istorică trebuie să servească unei mai bune înțelegeri între popoare, între oameni. S-a spus că a preda istoria înseamnă a preda morala cu exemple din trecut. Iată ce urmărește comisia noastră. Militățm pentru o istorie vie, scuturată de praful cabinetelor, o istorie care să se adreseze specialiștilor, dar și „profanilor". În același timp, militățm împotriva pernicioaselor tentative ale unor autori occidentali de a „reevalua" cel de-al doilea război mondial, de a absolvi de culpă pe complicii lui Hitler, Mussolini și Tojo. Nu e suficient să afirmi un adevăr, trebuie să-l aperi necontenit.

Interviu consemnat de
NICOLAE MINEI

PĂȘIND ALĂTURI SPRE VISUL ÎNSTELAT

MARTA ANINEANU

Se cunoșteau încă de copii, o mărturisește Kogălniceanu în scrisoarea scrisă Paulinei Alecsandri, atunci cînd prietenia dintre cei doi înceta prin moartea poetului : „Vasilică și eu ne cunoaștem... și am trăit împreună, de la vîrsta de cinci ani el, și de șapte ani eu". *

* Kogălniceanu fiind născut în anul 1817, această afirmație a dat de lucru istoriei literare, pentru că poetul a afirmat toată viața că este născut în anul 1821, an revoluționar, cu profunde semnificații, care a putut părea bardului de la Mircești mai potrivit cu propriul său destin de poet-luptător. Fidel deci acestor considerații, Alecsandri pare a nu greși nicio-

Doi mari patrioți mereu alături în lupta comună : V. Alecsandri...

Mereu în întrecere

Împreună au început deci învățătura în casa spătarului Vasile Alecsandri — tatăl poetului, cu dascălul maramureșan Gherman Vida, căruia i se permisese să-și aducă și alți elevi, între aceștia, prin 1827, fiind și Mihail Kogălniceanu, învești mîntat cu „antereu de cutnie" și „șișlic rotund de piele", care deseori avea, între copii, soarta unei mingi ! Și tot împreună se găseau și în pensionul francez de la Iași, al lui Victor Cuènim, unde Alecsandri îndura toate rigorile unui regim de internat, in-

odată, pînă la moarte, calculul vîrstei sale. Totuși, mai multe mărturii dovedesc că poetul se născuse în anii 1818 sau 1819. Petru Popescu-Gogan a publicat în „România Literară", III, nr. 42 (105) din 15 oct. 1970, p. 13, o notă autobiografică a poetului, în care acesta afirmă că și-a terminat studiile la Paris *la vîrsta de 20 ani, în anul 1839.*

Alecsandri — Kogălniceanu

...și M. Kogălniceanu

vidiindu-l pe Kogălniceanu care, fiind extern, mergea seara acasă.

Din 1834, cei doi se despart, viitorul poet fiind trimis pentru studii la Paris, iar Kogălniceanu la Lunéville. Distanța nu-i împiedică însă să comunice în scris ; Kogălniceanu vestea surorilor sale că primea scrisori de la Vasilică. Dintre acestea nu s-a păstrat nici una, iar dintre scrisorile lui Kogălniceanu către Alecsandri ne-a parvenit numai una.

În 1837, în urma unor serioase studii istorice, Kogălniceanu se întoarce în țară cu lucrări de istorie și literatură, afirmînd într-o scrisoare către tatăl său că „am scris mai mult pentru patria mea". În acest timp, Alecsandri, după ce încercase medicina, apoi dreptul, se consacră literaturii, spre mîhnirea părintelui. Doi ani mai tîrziu, acesta afirma că ar fi dorit un rezultat mai practic al strădaniilor fiului său din anii petrecuți prin străinătăți : „Ce frumos lucru era să faci o cărticică de la sine și a o da la tipar, spre a le prezentarisă după ce vei veni, precum au făcut Kogălniceanu și alți tineri !" Această mărturisire exprimă de fapt o ciudățenie care a marcat pe viață legătura dintre cei doi, aceea de a fi parcă mereu în întrecere !

În ochii contemporanilor și ai posterității, prietenia lor a căpătat valoarea unui simbol și semnificația unei garanții de realizare a proiectelor epocii.

Parcurgînd prețioasa corespondență rămasă de la cei doi, este impresionant să constați că prietenia începută în copilărie și întreruptă uneori, în cursul vieții, din pricina firilor lor deosebite și a unor împrejurări particulare din viața celor doi iluștri cărturari, își reînnoadă firul ori de cîte ori nevoile țării îi aduce alături, chemîndu-se unul pe celălalt în ajutor cu încrederea pe care le-o dădea, în fond, trăinicia sentimentelor ce-i lega.

Veniți din străinătate cu idei novatoare, reprezentanții tinerei generații protestează împotriva moravurilor retrograde.

Pregătind Unirea

În anul 1840, Kogălniceanu începe publicarea revistei „Dacia literară", „care [...] s-ar îndeletnici numai cu literatura națională pentru ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți". Programul „Daciei literare" îndeamnă spre creația originală inspirată din vremurile eroice memorate de cronicile țării ori din obiceiurile pitorești ale poporului.

Acest program de unitate culturală românească, stabilit de Kogălniceanu, primește un sprijin prețios prin colaborarea lui Alecsandri. El publică aici *Suvenire din Italia : Buchetiera din Florența*, care fusese scrisă, după spusa lui Kogălniceanu, „la îndemnul meu, în cerdacul caselor lui Enache Kogălniceanu, astăzi arse, de la moșia mea, Rîpile".

La încetarea apariției „Daciei", Kogălniceanu, Alecsandri și munteanul Ion Ghica, reiau ideea unei publicații literare pentru toți românii, întemeind în 1844 revista „Propășirea". Pentru menținerea ei au trebuit să lupte cu rigorile cenzurii, dar și cu dificultățile materiale pe care Kogălniceanu spera să le rezolve printr-un împrumut de la bogatul tată al poetului, om cu idei progresiste.

Cenzura, esențiala cauză a dispariției „Daciei", face de la început opoziție chiar titlului de „Propășirea", considerat prea revoluționar și înlocuit cu cel de „Foaie științifică și literară".

Kogălniceanu îl acuză pe Alecsandri că a devenit „taciturn" și nu-i trimite articole, acuzație nedreaptă față de colaborarea susținută a poetului și de regretul exprimat la suprimarea revistei : „Ai aflat desigur — scria el lui Ion Ghica — incidentele mai mult sau mai puțin ridicole [...] care s-au succedat aici [...] : Exilul lui Kogălniceanu și al lui Negruzzi, asasinatul bietului nostru jurnal".

Din 1840 pînă în 1842 o altă colaborare culturală reunește pe Kogălniceanu, Alecsandri și Negruzzi : Direcția teatrelor francez și român, încredințată lor de către domnitorul Mihail Sturdza. În ciuda tuturor greutăților, debutul lui Vasile Alecsandri ca dramaturg și talentul de organizator și critic teatral al lui Kogălniceanu, fac să se întrevadă, în viitor, posibilitatea înființării unui Teatru Național, cu repertoriu românesc.

Eșecul mișcării de la 1848, din Moldova, aruncă în pribegie pe tinerii progresiști, care se regăsesc cu alți revoluționari români la Brașov, Blaj, Cernăuți și Paris. Vederile social-politice ale celor doi prieteni erau aceleași și poate că *Principiile noastre pentru reformarea patriei* au fost redactate chiar de Alecsandri și nu numai scrise de mîna lui, așa cum ni s-au păstrat. Cît despre Kogălniceanu, el a redactat *Dorințele partidei naționale în Moldova*. Ambele au fost concepute în același timp, într-un admirabil spirit de libertate și progres.

Începea o lungă perioadă de pregătire a Unirii. Alecsandri, sincer admirator al energicei activități depuse de Kogălniceanu, și prin intermediul gazetei politice a acestuia „Steaua Dunării", se dovedește a fi gata să renunțe la revista sa, „România literară", pentru a colabora la cealaltă gazetă, apreciată de el drept o *„norocită întreprindere"*, întrucît : „Țările noastre erau lipsite de o foaie politică serioasă, bine redijată și nepărtinitoare. Și afară de tine nu cunosc pe nimeni altul la noi care să aibă cunoștințe și activitatea trebuincioasă pentru redacția unei asemenea foi. Dînd viață jurnalului tău ai făcut o faptă cu atît mai patriotică că ai nimerit epoca cea mai interesantă pentru patria noastră. Aceasta avea nevoie de un organ independent care să-i apere drepturile cu căldură și cu știință : dar tu ești chemat a-i fi apărătorul căci ai și știință și iubire de patrie. Nu am trebuință să-ți fac frazuri pompoase despre mărimea și seriozitatea rolului ce ți-ai ales singur, fiindcă sînt încredințat că îl cunoști prea bine și că îl vei susține astfel că toți prietenii noștri vor fi fericiți de a-ți strînge mîna cu o frățească recunoștință".

În lupta pentru Unirea Principatelor, cei doi prieteni se găsesc alături, în partida națională, amîndoi candidați la domnie, Alecsandri fiind susținut de o grupare mai numeroasă, care poate i-ar fi adus alegerea, dacă el însuși nu ar fi cedat toate șansele sale lui Costache Negri. Drept candidat al partidei naționale a fost însă propus și ales Cuza, susținut cu căldură și de Alecsandri și de Kogălniceanu.

„Haide, dragul meu...!"

După Unire, furtunoasele lupte politice, în care se remarca spiritul combativ al lui Kogălniceanu, nu erau un climat po-

Omagiul Franței

Omul care a îndeplinit cu strălucire atîtea misiuni diplomatice în Franța era cunoscut și prețuit pretutindeni în cercurile politice și culturale franceze. Consulul acestei țări la București, de Coutouly a luat parte, ca admirator al poetului și, în același timp, ca reprezentant al Președintelui Franței, Carnot, la funeraliile marelui bard, împărtășindu-și apoi impresiile într-un raport trimis ministrului Afacerilor Externe francez, Ribot. Raportul a fost însoțit de un articol decupat din ziarul „L'Indépendance Roumaine", cuprinzînd o relatare detaliată a desfășurării ceremoniei.

Reproducem extrase din aceste două documente, care ne-au fost puse la dispoziție de GABRIELA MINCULESCU.

1890 septembrie 9,
Sinaia

Domnule Ministru,

După cum am avut onoarea de a vă face cunoscut în telegrama mea în clar dată din Mircești, lîngă Roman, în Moldova, am asistat alaltăieri la funeraliile d-lui Alecsandri și m-am putut achita, pe lîngă familia sa, de mesajul pe care Excelența Voastră mi l-a încredințat, în numele Președintelui Republicii.

Imediat ce am aflat la București, unde mersesem

trivit pentru poet. Primul loc în activitatea publică îl ocupa acum Kogălniceanu. Alecsandri, după fructuoasele misiuni în străinătate în vederea recunoașterii dublei alegeri a lui Cuza, s-a văzut lăsat de-o parte.

Poetul se simte jignit și în puținele ocazii cînd i se adresează lui Kogălniceanu, o face cu tonul unei flaterii ironice. Din 1863 se retrage la Mircești, de unde, cu pătrunzătorul său spirit de observație urmărește cu atenție evoluția vieții politice și mișcarea culturală contemporană. În acest timp se definește la el crezul despre misiunea sa ca scriitor, exprimat precis în scrisoarea de mulțumire și refuz, adresată alegătorilor din Roman care îl aleseră deputat (1868).

Și totuși, cînd Kogălniceanu ajunge ministru de Interne, în 1869, și îi cere să accepte intrarea în Parlament, Vasile Alecsandri face din acest apel o problemă de conștiință : „Cunoști de mult profundul meu desgust pentru politică și mai ales pentru luptele parlamentare, de aceea a trebuit să fac un mare efort pentru a răspunde afirmativ la telegrama ta. Fiind convins că aveai ambiția să faci să-i urmeze adunăturii care compunea Camera dizolvată, o adunare demnă și formată din oameni onorabili și independenți, am trecut peste desgustul meu pentru a răspunde chemării tale".

Și mai departe : „În sfîrșit sănătatea mea, la care am slăbiciunea să țin, se resimte dureros de gerurile iernelor noastre, ea suportă cu greutate climatul Bucureștiului [...] trebuie să primesc un mandat pe care nu voi putea să-l împlinesc conștiincios ? Judecata mea îmi spune că nu, cu toate acestea vreau să am avizul tău, înțeleg aviz de vechi prieten și nu aviz de ministru".

Răspunsul lui Kogălniceanu este însă hotăritor : „Haide, dragul meu, părăsește-ți pentru cîteva săptămîni refugiul tău poetic și vino să ne dai o mînă de ajutor pentru a salva țara pe care o iubești și a cărei glorie și nenorocire ai cîntat-o".

Alecsandri mărturisește lui Iacob Negruzzi că a acceptat propunerile lui Kogălniceanu, fiind curios să mai vadă cum arată o adunare română. Kogălniceanu se justifică, față de prietenul său, de componența care lasă de dorit : „Dar cînd au avut capabilii și cinstiții majoritatea în alegeri ? [...] Marea mea fericire, gloria mea ar fi tocmai de a avea o Cameră model. Din păcate mulți oameni demni de a face parte din ea sînt blazați de afacerile publice [...] Te rog, dă-mi ajutor !"

Alecsandri se lasă convins : „Telegrama ta este prea elegantă ca să pot refuza, accept !" Și poetul nu-și precupețește eforturile pentru a sprijini pe „șoimul de la Cogîlnic".

În cursul războiului pentru Independență din 1877, cînd Kogălniceanu se găsește în plină activitate politică, fiind ministru de Externe, poetul cîntă eroismul armatei române : „Despărțindu-mă de fiica mea, mă întorc la țara mea, ca să fiu cu totul al ei. Am nevoie să fiu scutit de orice preocupare personală pentru ca să admir în voie *vitejia îndîrjită* a tinerei noastre armate. Ce lucru uimitor ! Nu-i așa ? Simpli țărani, smulși de la plug să devină dintr-o dată eroi. Inima mea a luat pro-

---

să petrec douăzecișipatru de ore, de moartea ministrului României în Franța, am crezut că trebuie să comunic d-lui Lahovary, ministrul Afacerilor Externe, că-l voi întovărăși la Mircești pentru a aduce un ultim omagiu omului eminent și foarte amabil care de cîțiva ani reprezintă țara sa în Franța. Răspunsul ministrului m-a făcut repede să înțeleg cît de apreciat de guvernul român și de opinia publică din România va fi acest demers. Cînd telegrama Excelenței Voastre mi-a permis, cîteva ore mai tîrziu, să spun că mă voi prezenta nu numai în numele meu personal, ci și în numele guvernului francez și al Președintelui Republicii, efectul a crescut considerabil.

Am făcut drumul dus și întors în vagonul special al Direcției generale C.F.R., pus la dispoziția d-lui Lahovary și în care ministrul Afacerilor Externe a invitat pe ministrul României în Italia, dl. Plagino. Plecați din București sîmbătă la ora 9 seara, am ajuns duminică dimineața la ora 7 la Roman, unde am fost primiți de prefectul județului, primarul orașului și diverși funcționari și magistrați. La ora 1 după amiază am plecat din nou cu un tren special spre Mircești, unde se găsește proprietatea familiei Alecsandri.

Numărul anexat al ziarului „L'Indépendance Roumaine" conține o relatare exactă și detaliată a funeraliilor unuia din cei mai iluștri fii ai României care a fost stimat atît ca patriot și iubit pentru calitățile caracterului său cît și onorat ca poet. Prezența reprezentantului Franței la această tristă ceremonie se pare că a produs o impresie excelentă [...] După ceremonie m-am putut apro-

porții care mă înăbușă, de cînd cu cele petrecute la Grivița. În sfîrșit, sîntem *cineva* în lumea asta".

Pentru decorarea sa Kogălniceanu îl felicită cu cuvintele : „Să trăiești ca să cînți Independența României cum ai cîntat vitejia soldaților care are să ne-o dea".

Ca doi bătrîni călători

În 1886 o veste vine să-l tulbure pe Alecsandri : un prieten îl anunță că M. Kogălniceanu e bolnav și demoralizat. Afecțiunea lui nu întîrzie să se vădească și Alecsandri își exprimă revolta fără șovăire: „E trist a videa o personalitate distinsă ca a lui stingîndu-se în lipsuri, de dureri atît fizice cît și morale... Țara nu trebuie să fie nepăsătoare cînd unul din fiii săi cei mai aleși, unul din neobosiții luptători pentru existența ei, cade sub asprimea soartei... Kogălniceanu bolnav greu ! Kogălniceanu alături cu mizeria. Și însă afară de trei - patru persoane, nime nu se gîndește la el. Nu se uimește generația tînără de pierderea ce o să aibă în persoana unui om ca Kogălniceanu, care va rămîne o figură însemnată în analele ultimei jumătăți de secol ?"

Se grăbește deci să-i trimită lui Kogălniceanu o scrisoare plină de afecțiune, de căldură și de admirație : „Ai lucrat o viață întreagă în apărarea drepturilor României, te-ai purtat cît un viteaz neobosit în împrejurările cele mai grele ale ei, ai meritul prin fapte însemnate și să te bucuri de rodul ostenelilor și însă iată-te pe malul Mării Negre, singur, suferitor, amărît de nepăsarea egoistă a generației ce a venit după noi.

Eu, contimporanul tău, amicul tău din copilărie, nu pot să te știu astfel părăsit pe țărmurile unde au fost aruncat Ovidiu cu două mii de ani mai înainte, fără a mă simți adînc mișcat în sufletul meu. Vin cu brațele deschise, nu în sperare de a te mîngăia, dar în dorința de a te strînge la piept și de a-ți zice : nu te descuraja, fii bărbat în fața împrejurărilor supărătoare. Vei ieși din această criză, cum ai mai ieșit din altele, voinic, sănătos, cu toate darurile de care ești înzestrat și ne vom revedea în anul viitor..."

După ce Kogălniceanu, însănătoșit, își reia viața sa agitată de om politic, Alecsandri scrie: „Acum, scumpul meu contimporan, să vorbim și de ale noastre ca doi bătrîni călători ajunși în culmea dealului și plecați spre coborîș. Plăcut ne-a fost suișul pe cărări înflorite și chiar pe muche de prăpastie cîteodată. În adevăr că pe atunce aveam avîntul învingător al tinereții, aveam soarele-n față. Pășiam cu pas triumfal în visul nostru înstelat, susținuți de farmecul nălucirilor celor mai ademenitoare. Bucuriile, plăcerile, ne ieșeau în cale și se prindeau în tovărășie cu noi, pentru ca să ne facă a disprețui greutățile luptelor la care ne chema iubirea de moșie. Multe am văzut, multe am simțit, multe am îndeplinit, și cînd cătăm în urmă-ne, vedem cu mîndrie rezultatele obținute în timp de o jumătate de secol".

Plecat pentru a-și îngriji sănătatea, Kogălniceanu nu-l mai revede pe Alecsandri înainte de moartea acestuia. Durerea și-o exprimă față de soția vechiului său prieten : „Mă aflam în munții Vorarlbergului cînd la Mircești, România pierdea pe cel mai ilustru al ei bard, pe unul din cei mai însemnați fondatori ai Renașterii Româ-

---

pia de văduva și fiica sa. Ele au părut foarte impresionate de condoleanțele pe care le-am prezentat în numele domnului Carnot și, în ciuda emoției sale puternice, d-na Alecsandri a putut să-și exprime recunoștința pentru dl. Președinte al Republicii și să mă roage să transmit omagiile sale d-nei Carnot.

După o nouă ședere de cîteva ore la Roman, am plecat cam pe la ora 11 seara spre Muntenia.

În acest moment eu n-am încă nici o știre nouă în ce privește succesiunea probabilă a d-lui Alecsandri la Paris. Imediat ce voi afla ceva despre acest lucru mă voi grăbi să-l aduc la cunoștința Excelenței Voastre.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea respectuoasei mele considerațiuni

de Courtouly

Anexă : Articol din ziarul „L'Indépendance Roumaine" cu titlul Les funerailles.

Duminică, la ora 7 dimineața a sosit în gară un tren aducînd un mare număr de persoane din București și Roman. Douăzeci de trăsuri au venit de la Roman pentru a transporta pe vizitatori de la gară pînă la casa mortuară [...]

★ ★ ★

[...] Ei (țăranii) au defilat cu toții pe lîngă catafalc. Pe fețele lor, încadrate de plete lungi pînă la umeri, negre, blonde sau albe este zugrăvită tristețea.

Femeile, cu capetele acoperite de maramele lor mari, fac un gard de-a lungul palisadei grădinii.

Lumea sosește în fiecare moment, curtea și grădina casei sînt pline [...]

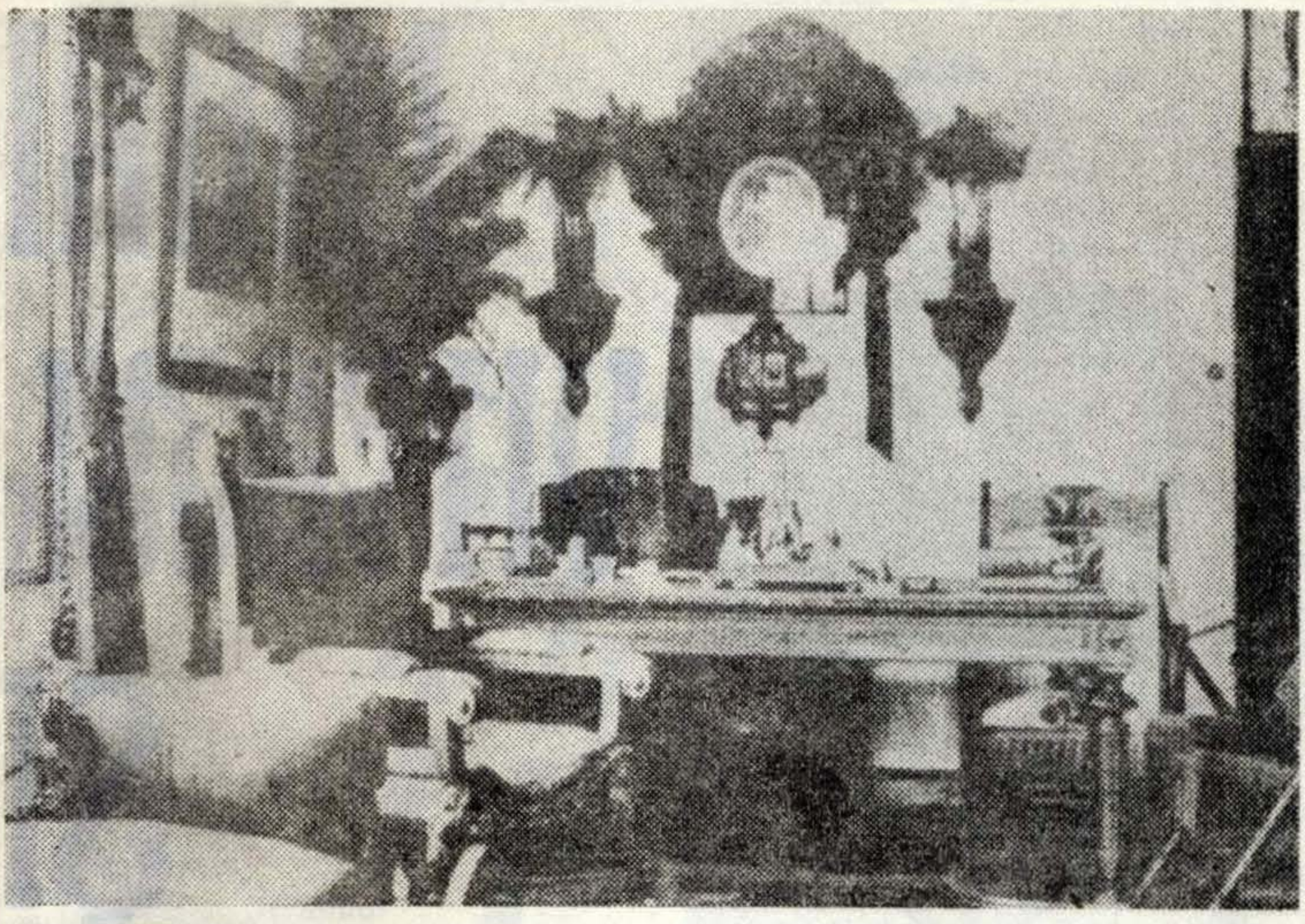

Mircești. Salonul lui V. Alecsandri

niei. Cine ar putea să se încerce a vă mîngîia, cînd orice român nu se poate mîngîia pe sineși pentru marea pagubă ce a făcut-o România !... N-am putut asista la înmormîntarea lui, îmi vei permite, doamna mea, ca neputînd să-l sărut fie viu, fie mort, să-i sărut măcar mormîntul !" (1890).

Era epilogul demn al unei prietenii, care condusese în viață doi oameni, două personalități. Viața lor a fost pusă în întregime sub semnul celui mai fierbinte patriotism, ce a constituit temeiul tuturor marilor înfăptuiri ale generației din care au făcut parte. Numele lor sînt numele a doi ctitori ai României moderne, pentru a cărei făurire au trecut prin multe și grele încercări, dar pentru care nu și-au precupețit nici un efort.

Armata este numeroasă. Sînt detașamente ale diverselor corpuri : regimentul 8 călărași ; regimentul 7 de linie, regimentul 13 dorobanți, regimentul 14 artilerie, nouă soldați și un sergent din regimentul 25 dorobanți din Vaslui, veniți pentru a da onorurile militare celui care a cîntat pe „Peneș Curcanul",

Plecat-am „nouă" din Vaslui
Și cu sergentul „zece".

[...] Trupele ocupă locurile care le-au fost desemnate. Pe cărare, cît ține grădina, sînt eșalonați călărașii și artileria călare.

În grădină, chiar în jurul estradei pe care va fi depus sicriul pentru slujbă sînt plasați, la stînga, detașamentul regimentului 13 dorobanți și apoi cei 30 de primari ai diferitelor comune veniți cu stindardele lor. De-a lungul palisadei, în fața casei, sînt soldații regimentului 7 de linie. [...]

Înaintea estradei, în fața verandei de unde va veni sicriul, cei nouă soldați și sergentul legendar din regimentul de dorobanți din Vaslui, formează garda de onoare cu drapelul în vînt [...]

Sicriul, purtat pe brațe de dorobanții din Vaslui, a fost așezat pe estrada cernită, în mijlocul grădinii în plină lumină [...]

Cerul pare că zîmbește poetului. Ploaia a încetat și, printre sfărîmăturile norilor, soarele aruncă raze peste florile nenumăratelor și splendidelor coroane, care acoperă sicriul poetului. *

---

* **Orig. lb. franceză, Arhivele Statului din București. Colecția microfilme Franța, rola 51, Ministerul Afacerilor Externe al Franței, Arhivele diplomatice, C. P. România, vol. 15, pp. 276-282.**

MIHAI VITEAZUL

ŞI SECUII

LOLA STERE-CHIRACU

Au devenit celebre rîndurile cu care Nicolae Bălcescu, în monografia sa **Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul,** începe „Cartea a patra", dedicată unităţii naţionale: „Pe culmea cea mai naltă a munţilor Carpaţi, se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările semănate de Domnul pre pămînt [...]. Un brîu de munţi ocolesc, precum zidul o cetate, toată această ţară, şi dintr-însul, ici-colea, se disface, întinzîndu-se pînă în centrul ei, ca nişte valuri proptitoare, mai multe şiruri de dealuri nalte şi frumoase [...]. Şi nu departe de aceste locuri, care îţi aduc aminte natura ţărilor de miază-noapte, dai ca la porţile Romei, peste cîmpii arse şi văruite, unde bivolul dormitează alene [...]. Astfel este ţara Ardealului" şi Bălcescu trece apoi la istorisirea împrejurărilor din ajunul unirii celor trei ţări române de către Mihai Viteazul.

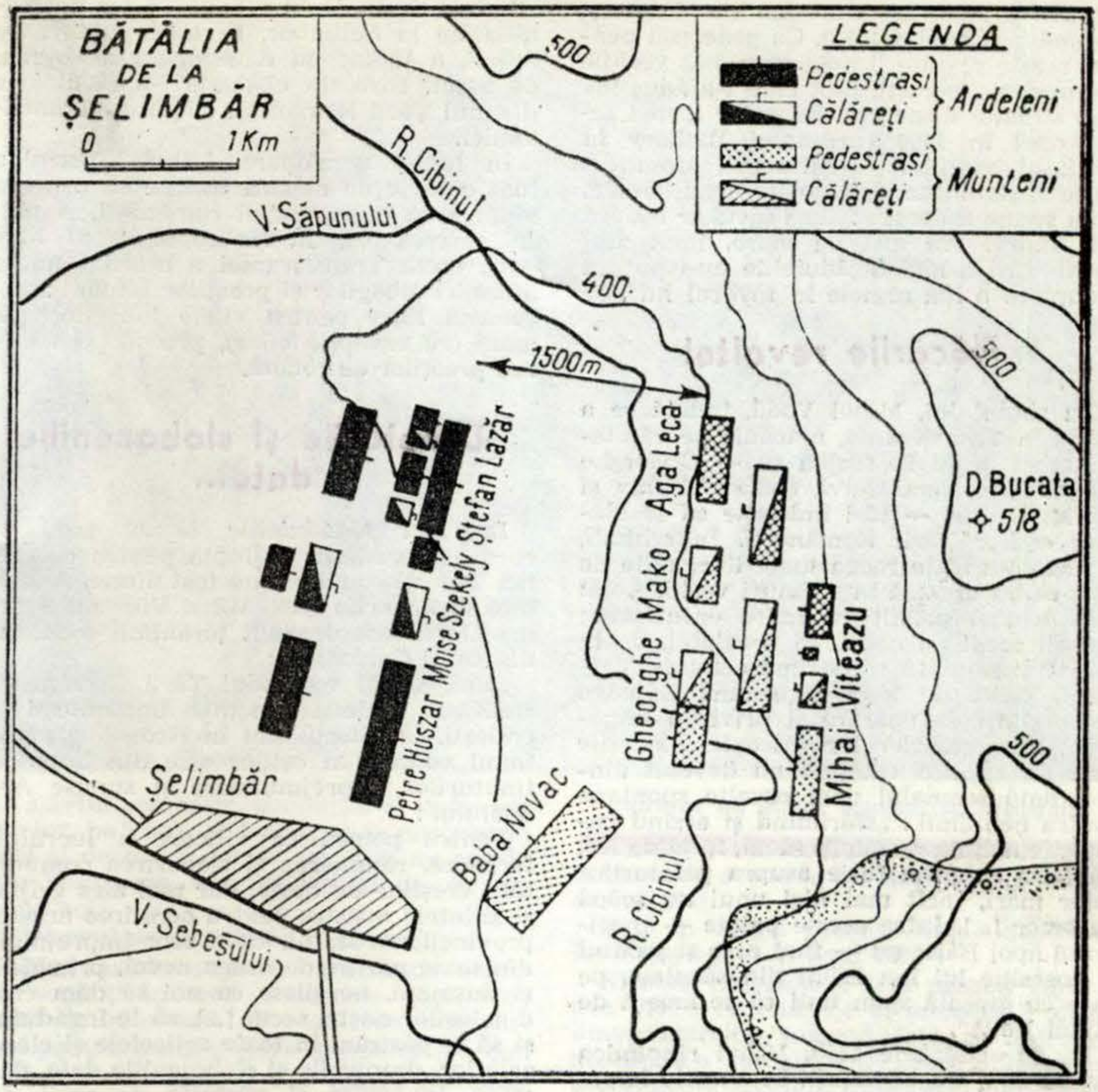

In lupta de la Șelimbăr, Mihai Viteazul a primit un important sprijin din partea secuilor

In p. 68 : *O reconstituire mai puțin cunoscută a imaginii voievodului*

„Cu credința nădejdii..."

La 29 martie 1599, principele Transilvaniei Sigismund Báthory a renunțat la tron. În locul lui a fost ales principe un alt membru al familiei Báthory, cardinalul Andrei. Prima grijă a acestuia a fost să intre în relații cu Poarta, în vederea încheierii păcii și alianței cu turcii. O asemenea atitudine nu putea decît să-l neliniștească pe Mihai Viteazul, cu atît mai mult cu cît Andrei Báthory întreținea legături strînse și cu alți dușmani declarați ai săi, între care Ieremia Movilă, domnul de atunci al Moldovei. Astfel, văzîndu-se din nou înconjurat și amenințat de vrăjmași, Mihai Vodă a hotărît să acționeze rapid, luînd-o înaintea adversarilor săi. La jumătatea lunii octombrie, a trecut munții în Transilvania.

Nicolae Bălcescu, cu o remarcabilă putere de evocare, reconstituie fidel atmosfera din acel moment în Transilvania, insistînd asupra ostilității mereu crescînde a celei mai mari părți din populație față de cardinalul Andrei Báthory. Iobagii români, împilați de veacuri, îl așteptau pe Mihai „cu credința nădejdii [...] ca pe un mîntuitor" ; asemenea lor, sașii, amenințați de cardinal cu catolicizarea forțată, erau gata să se plece bucuroși în fața domnului Țării Românești ; în sfîrșit, secuii „aveau o ură fieroasă împotriva nobililor și mai ales asupra familiei Báthoreștilor".

Într-adevăr, în întreaga a doua jumătate a veacului XVI istoria secuilor a fost marcată de importante mișcări, îndreptate fie împotriva propriilor lor fruntași, cum a fost răscoala din aprilie-iunie 1562 *, fie

* După reprimarea răscoalei, fruntașii secuilor au fost trecuți în rîndul nobililor.

contra principilor din familia Báthory (primăvara anului 1575). Ca pedeapsă pentru aceste revolte li s-au suprimat vechile drepturi și libertăți, fapt care i-a adus într-o situație disperată. În zadar a mai făcut apel în 1599 cardinalul Báthory la sprijinul vitejilor oșteni secui, promițîndu-le restabilirea drepturilor tradiționale. Cum spune Bălcescu : „ura săcuilor asupra lui Andrei era atît de mare, încît nici amenințările, nici făgăduielile nu-i putură îndupleca a lua armele în favorul lui".

Flăcările revoltei

La rîndul lui, Mihai Vodă, îndată ce a ajuns în Transilvania, a trimis pe căpitanii secui aflați în slujba sa — Gheorghe Mako, Ioan Tamasfalvi, Ștefan Haraly și Ștefan Dömös — să-i îndemne să se alăture oștilor Țării Românești. În schimb, el era gata să le redea toate libertățile de care se bucuraseră în vremuri vechi. Acest apel a fost primit cu mare entuziasm ; țăranii secui au cerut, în prealabil, de la Mihai îngăduința să dărîme cetățuia Varhegy, zidită de Ioan Sigismund Zápolya ca un turn de apărare și priveghi împotriva numeroaselor lor răscoale.. Flăcările care au cuprins cetățuia au devenit dintr-o dată semnalul unei revolte spontane contra nobilimii : „sfărîmînd și arzînd palaturile nobililor, ceilalți săcui, în pilda lor, năvăliră cu atîta furie asupra palaturilor celor mari, încît mai nici unul nu scăpă de omor [...]. Între aceste palate — precizează apoi Bălcescu — fură arse și palatul și posesiile lui Ion Böldi din săcuime, pe care cu greșală spun unii că se arseră de Mihai Vodă".

La 23 octombrie 1599, Mihai răspîndea vestea că a trecut munții în numele împăratului Rudolf II, ca să-l înlăture pe Andrei Báthory, deoarece trădase partida creștină, voind să dea Transilvania pe mîna turcilor. Apoi a pornit de la Șercaia spre Făgăraș, „nevătămînd pre nime — cum mărturisește o cronică contemporană —, nici prădînd satele, pentru că de bunăvoie îi dete cele trebuincioase spre hrană". Cîteva zile mai tîrziu, la 28 octombrie, s-a dat bătălia de la Șelimbăr, în care, alături de Mihai, a luptat un detașament de o mie de secui. Biruința cîștigată l-a făcut pe domnul Țării Românești stăpîn al Transilvaniei.

În lunile următoare, Mihai Viteazul a luat o serie de măsuri menite să ușureze viața grea a populației românești. Astfel, la cererea sa, în răstimpul 20-27 iulie 1600, dieta Transilvaniei a acordat unele înlesniri iobagilor și preoților români : pășunatul liber pentru vitele iobagilor români (cu excepția oilor), precum și scutirea preoților de robotă.

Drepturile și slobozeniile date...

Dar nici făgăduielile făcute secuilor, care l-au susținut în lupta pentru cucerirea Transilvaniei, nu au fost uitate. Astfel, încă la 7 martie 1600, Mihai Viteazul a dat următorul act destinat țărănimii secuiești din cotul Carpaților :

„Noi, Mihai voievodul Țării Românești, sfetnicul Maiestății sfinte împărătești și crăiești, locțiitorul său în Ardeal și căpitanul suprem al oștilor sale din hotarele ținuturilor împrejmuitoare și supuse Ardealului :

Pentru pomenirea viitoare a lucrului, fericirea, rămînerea și slobozirea comunității creștine de obște, dar mai ales grijile și silințele noastre pentru ocrotirea acestei provincii, Ardealul, care este împrejmuit din toate părțile de atîtea nevoi, primejdii și dușmani, ne silesc ca noi să dăm credincioșilor noștri secui [...], să le îngăduim și să le păstrăm în toate articolele și clauzele lor, drepturile și slobozeniile date, dăruite, îngăduite și păstrate de regii de odinioară ai Ungariei, anume regele Matei*

* Regele Matei Corvinul.

Lupta de la Gorăslău — un episod din domnia lui Mihai Viteazul, pe care Bălcescu nu a mai apucat să-l descrie

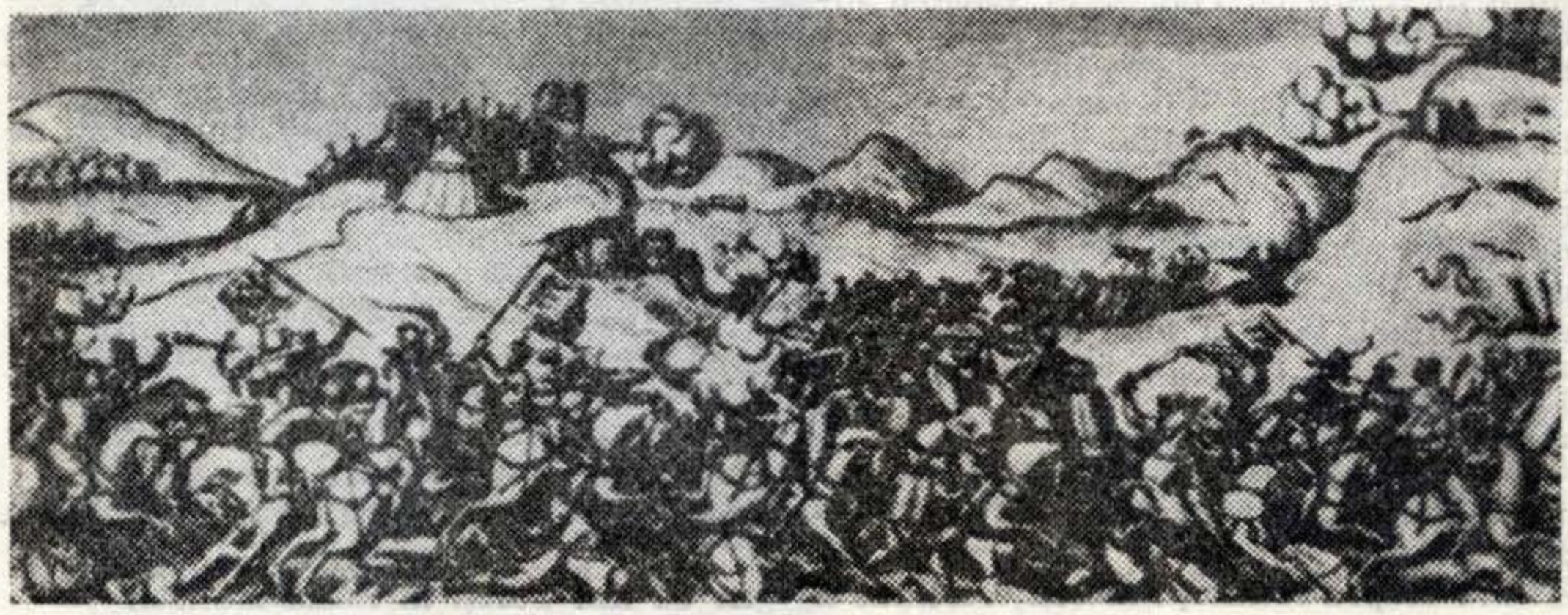

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia

de slăvită pomenire, părinților și strămoșilor lor, ba vrem să facem să se păstreze în veci și de către alți de toți, atît de cei de sub stăpînirea noastră, cît și de cei de după noi".

Hrisovul se încheie în felul următor :

„Mai îngăduim să lăsăm milostiv secuilor socotiți în acea slobozenie după obiceiul de odinioară, să poată lua sare slobod pentru traiul și nevoile caselor lor, dar nu pentru vînzare, și din ocnele găsite în oricare din scaunele secuiești și din cele ce se vor găsi.

Dată în orașul Brașov, ziua a șaptea a lunii după post în anul 1600".

Nicolae Bălcescu a fost primul care a pus într-o lumină vie și adevărată atitudinea marelui voievod față de întreaga populație a Transilvaniei : spre pildă dreptatea făcută secuilor, înlesnirile aduse greu încercaților iobagi români. Și, după cum se știe, masele l-au răsplătit pe Mihai cu încrederea lor desăvîrșită, văzînd tot timpul în el un eliberator.

Medalia de aur bătută de Mihai Viteazul în anul 1600, ca stăpînitor al Transilvaniei și Țării Românești

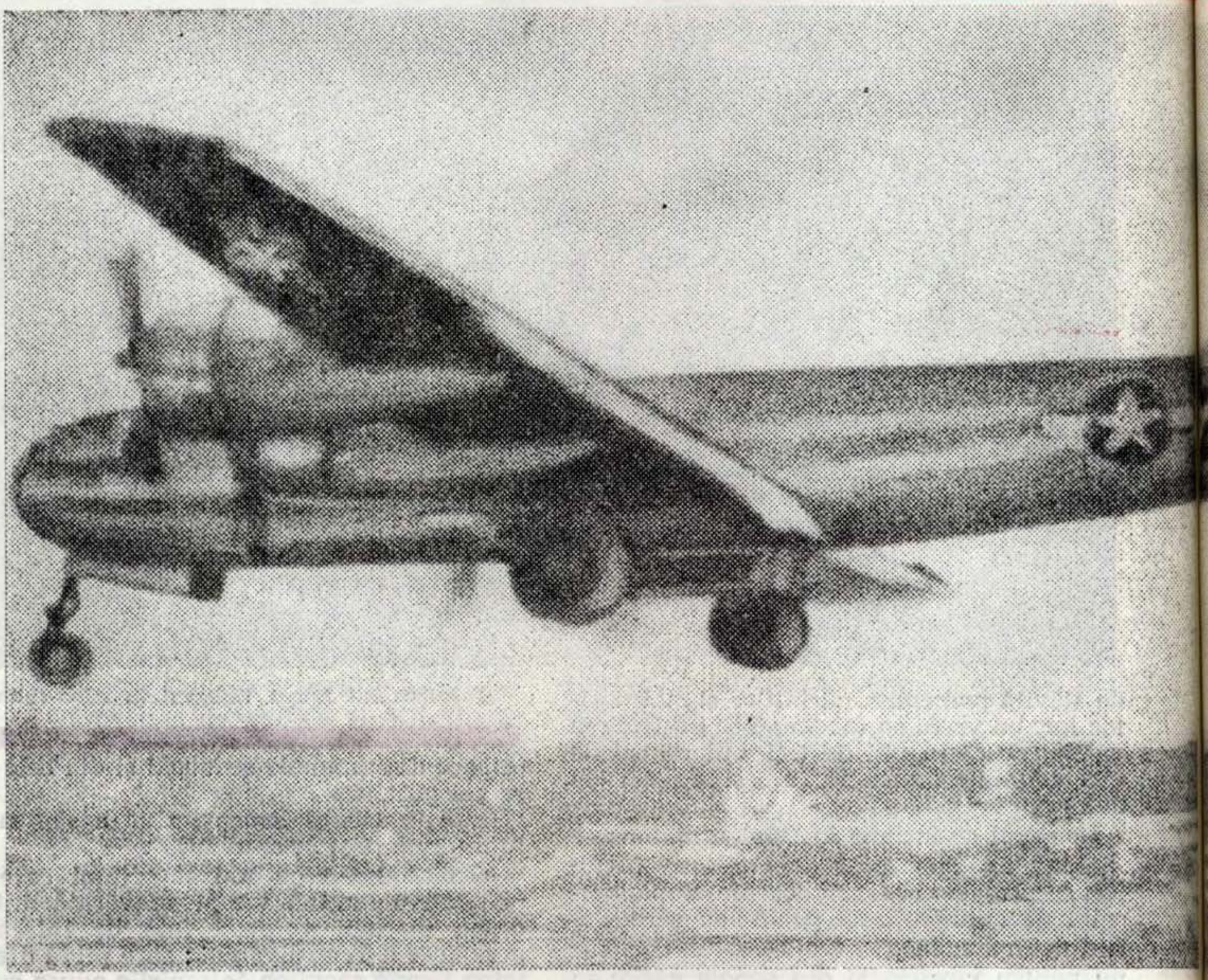

MISIUNEA BOMBARDIERULUI ENOLA GAY

H. FLORIN

În ziua de 2 august 1945, s-au distribuit, la cartierul general al Corpului aerian american 20 de pe insula Guam, 32 de exemplare din ordinul de front nr. 13 : „Corpul aerian 20 va ataca obiective din Japonia la 6 august. Primul obiectiv : ora 9,30 — regiunea industrială urbană Hiroșima". Al doilea obiectiv — de rezervă — era Kokura, al treilea, Nagasaki. Obiectivul urma să fie bombardat — cu condiția ca vizibilitatea să fie bună — de la cca. 9 000 metri altitudine. La misiune luau parte 7 superfortărețe B-29 : trei ca avioane „meteorologice"; unul de rezervă pe vasul portavion Iwo Jima ; două cu aparatură științifică și observatori care să urmărească fenomenele; ultimul, care transporta bomba, se numea ENOLA GAY, ca și mama pilotului, colonelul Paul Tibbets *.

* Vezi și „Magazin istoric", nr. 5/1971, pp. 41-42.

celui de-al doilea război mondial

La 4 august, s-a făcut instruirea echipajului. Mulți dintre membrii lui au aflat abia atunci arma pe care aveau s-o folosească. Li s-a proiectat filmul exploziei experimentale de la Alamogordo, iar căpitanul de marină William S. Parrsons, care avea în sarcină asamblarea bombei, i-a prevenit că nimeni nu putea ști cu certitudine ce se va întîmpla atunci cînd ea va fi lansată asupra unui oraș japonez.

La 5 august, buletinul meteorologic era favorabil. Bomba a fost scoasă din hala de montare și urcată la bordul avionului ENOLA GAY, care a fost pus sub pază. Într-una din barăcile provizorii, s-a ținut un nou instructaj. „După aceea, ni s-a spus să mergem la culcare și să tragem un pui de somn, își amintește ofițerul-navigator Thedore van Kirk. N-am înțeles cum de-și închipuia cineva că, după ce aflasem că vom arunca o bombă atomică, mai eram în stare să tragem un pui de somn. Cred că mulți dintre noi au luat somnifere ; dar nu le-au ajutat cu nimic, așa că au stat și au jucat pocher toată seara".

La miezul nopții, a avut loc adunarea echipajelor. Un ultim instructaj meteorologic a fost urmat de o slujbă religioasă. Pastorul William Downey a rostit o scurtă rugăciune : „Doamne, ia sub paza ta pe cei ce zboară noaptea aceasta și fă să rămînă nevătămați și să se întoarcă cu bine..." A urmat apoi un „supeu" : ouă, cîrnați, pîine prăjită, cafea.

La ora 1,30 dimineața, au decolat avioanele meteorologice ; STRAIGHT FLUSH, avionul pilotat de maiorul Claude Eatherly, a luat direcția Hiroșima. La ora 2 dimineața, au sosit pe teren echipajele bombardierului ENOLA GAY și ale avioanelor de observație care urmau să-l însoțească. Peste tot erau reflectoare și camere de cinema, așa încît, după expresia unui pilot, „plecarea semăna cu festivitatea de inaugurare a unui magazin universal".

La ora 2,45, ENOLA GAY, flancată de avioanele de observație, a demarat pe pistă. Decolarea îi era îngreunată de bombă și de cei 29 000 litri de carburant pe care îi transporta. Pînă în ultimul moment, privitorii nu au avut certitudinea că avionul va reuși să se înalțe. Printre cei mai nervoși era generalul Farrell, adjunctul generalului Groves, detașat pe insula Tinian. În noaptea precedentă, asistase la plecarea unei escadrile într-un raid de bombardament : cîteva avioane B-29 depășiseră pista și luaseră foc. Dacă s-ar fi întîmplat una ca asta cu ENOLA GAY, ar fi sărit în aer nu numai avionul, echipajul și bomba, ci toată insula.

Pentru a evita riscul, căpitanul Parrsons propusese să asambleze bomba **după** decolare. Generalul Farrell l-a întrebat dacă știe cum să procedeze sau dacă a mai armat-o vreodată. Parrsons a răspuns negativ, dar, avînd vreo 10-15 ore la dispoziție, socotea că va putea învăța. Farrell i-a spus să încerce imediat și l-a urmărit cu privirea, observînd că degetele îi sîngerau de la metalul pe care-l mînuia. Pînă la urmă însă, căpitanul a asamblat bomba cu mîinile goale. Prima demonstrație fusese astfel făcută.

În ziua de 5 august, el a repetat operația de cîteva ori pe sol, dar Farrell tot nu era sigur că o va putea face în zbor. Parrsons socotea că îi vor ajunge pentru asamblare cele 45 minute, cît ENOLA GAY păstra legătura cu Tinian. Dar, după trei

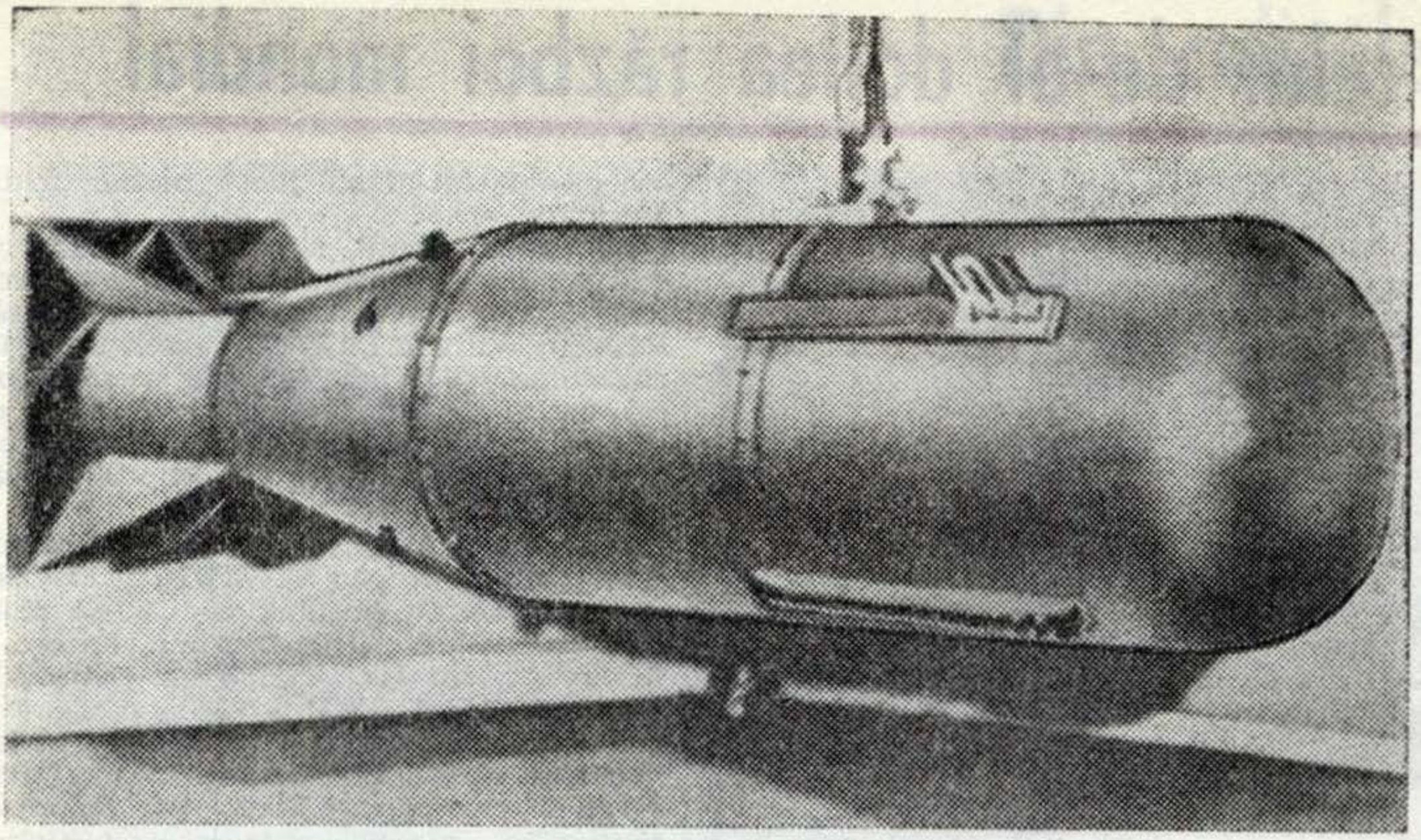

Bomba atomică : înfăţişare banală, efecte sinistre

sferturi de oră, el tot se mai afla în camera de bombe, aşa că, vreme de şase ore, Farrell nu a avut cum să ştie dacă Parrsons reuşise sau nu asamblajul.

După ce trecu peste portavionul Iwo Jima, ENOLA GAY începu să urce spre altitudinea de bombardament. Pe atunci, era nevoie de circa o oră pentru a sui la 9 000 m. Zborul decurgea normal, fără incidente. La 7,30 Parrsons raportă că LITTLE BOY era acum „o bombă finisată". Maiorul Eatherly anunţă că vremea era bună deasupra Hiroşimei, ceea ce a pecetluit soarta oraşului, care a putut fi identificat de la distanţa de 80-100 km.

Era 8,15 dimineaţa, ora Hiroşimei. Bomba a fost lansată de la 9 500 m altitudine şi peste 43 secunde a explodat la

PRIMII MONŞTRI ATOMICI: „Băieţaşul" şi „Grăsunul"

În laboratoarele învăluite în cel mai strict secret de la Los Alamos, Oak Ridge şi Hanford, o adevărată elită a fizicienilor din lumea întreagă lucra de cîţiva ani pentru a traduce în viaţă planul Manhattan, adică pentru a pune la punct, înaintea Germaniei naziste, arma care, încăpută pe mîna lui Hitler, ar fi putut determina noi agresiuni fasciste.

Acum, în primăvara lui 1945, primejdia ca cel de-al III-lea Reich să mai dispună de înspăimîntătoarea forţă a dezintegrării atomice era definitiv înlăturată. Dar activitatea savanţilor care lucrau la proiectul Manhattan continua cu aceeaşi rîvnă, căci celălalt inamic — Japonia — ducea mai departe lupta. La Los Alamos se construiau două modele de bombă atomică. Una, denumită **Little Boy** (Băieţaşul), de tip „obuz", folosea uraniu 235, furnizat de laboratorul din Oak Ridge. Cealaltă, **Fat Man** (Grăsunul), era o bombă cu implozie şi utiliza plutoniul care venea de la Hanford.

În iunie, preşedintele Truman, a adoptat, pe baza diferitelor avize ale forurilor militare şi ştiinţifice, hotărîrea de „a se utiliza bomba împotriva Japoniei cît mai curînd posibil".

După cum se ştie, încă în primele săptămîni care s-au scurs după luarea acestei decizii, unii dintre savanţii de la cele trei laboratoare au protestat cu toată energia. În anii următori, dezbaterea a căpătat proporţii mondiale şi continuă pînă în zilele noastre. Voci dintre cele mai autorizate în domeniul politic, militar şi ştiinţific s-au pronunţat categoric : într-un moment cînd, după încheierea victorioasă a războiului în Europa de partea coaliţiei antihitleriste, simţind iminenţa înfrîngerii, cercurile conducătoare ale Japoniei făceau din ce în ce mai multe sondaje de pace, cînd bombardamentele cu arme convenţionale ale americanilor transformau în scrum şi pulbere oraşele cele mai populate ale arhipelagului nipon, cînd forţa nimicitoare a noii arme nu era cunoscută exact nici de proprii săi făuritori, apocalipsul de la Hiroşima şi Nagasaki a fost inutil. O demonstraţie făcută la timp, aşa cum cereau adversarii bombardării, şi însoţită de un avertisment sever, ar fi produs, după toate probabilităţile, un efect moral similar asupra guvernului japonez, silindu-l să capituleze.

La 16 iulie, ora 4 dimineaţa, la baza aeriană de la Alamogordo, într-un punct desemnat prin numele de cod **Trinity**, bomba cu plutoniu **Fat Man** aştepta să fie pusă pentru prima oară la încercare. Generalul Leslie R. Groves — şeful suprem al planului **Manhattan** —, J. Robert Oppen-

440 m deasupra Hiroşimei. Echipajul a văzut o lumină vie, ca şi cum ar fi explodat în avion becul de la blitul unui fotograf. Au urmat undele de şoc şi avionul parcă ar fi stat pe o căldare cu cenuşă, în care cineva ar fi izbit cu un ciomag. B-29 sălta, se legăna şi făcea un zgomot de tinichea bătută de vînt, aşa că echipajul credea că proiectilele antiaerianei explodau foarte aproape de avion.

După lansarea bombei, pilotul, colonelul Paul Tibbets, coti brusc, făcînd un unghi de 150° şi readuse avionul pe o traiectorie care permitea echipajului să privească iar oraşul. Numai că acolo unde cu două minute mai înainte, se văzuse limpede un oraş, acum nu se mai vedea nimic, în afară de fum şi incendiu urcînd pe povîrnişul muntelui...

În trei minute, norul atomic era la altitudinea aparatului (9 500 m) şi continua să se înalţe. Echipajul îl mai văzu încă, chiar cînd ajunsese la o distanţă de 750 km.

Reacţie calculată

În dimineaţa zilei de 7 august, radio Tokio transmitea versiunea japoneză a atacului asupra Hiroşimei: „Cîteva avioane B-29 au pătruns în spaţiul aerian al oraşului Hiroşima ieri dimineaţă, puţin după ora 8, şi au lansat un număr mic de bombe. Drept rezultat, un număr considerabil de locuinţe au fost transformate în cenuşă şi în diverse puncte ale oraşului au izbucnit incendii. Aceste bombe de tip nou sînt ataşate de paraşute şi se pare că explodează în aer. În prezent se fac cercetări cu privire la eficacitatea bombei, care nu trebuie subapreciată".

Astfel, după o aşteptare de 24 ore, guvernul american a aflat prima reacţie oficială a Japoniei faţă de noua armă. Era o reacţie calculată, care avea loc după o zi întreagă de reflecţii. Dar în ziua de 6 august, unii conducători japonezi nu ştiau că e vorba de o armă nouă, alţii erau nepăsători, iar alţii sceptici.

În după amiaza zilei de 6 august, şeful Biroului Poliţiei a venit să-l vadă pe ministrul de Interne, Genki Abe. I-a comunicat că o bombă de tip necunoscut fusese aruncată asupra Hiroşimei şi provocase un număr uriaş de morţi. Ministrul adjunct al Afacerilor Externe, Matsumoto, relatează că, în mod oficial, se vorbea despre „o bombă de tip special", dar se ştia că era o bombă atomică, deoarece japonezii interceptau emisiunile de radio americane pe unde scurte.

În schimb, primul secretar al cabinetului imperial, Sakomizu, îşi aminteşte că, deşi în declaraţia sa preşedintele Truman menţionase că era o bombă atomică, el nu l-a crezut. Rezumînd părerea generală a guvernului japonez, ministrul de Interne, Abe, arată: „Opiniile erau împărţite. Unii credeau că fusese o bombă atomică, alţii nu. Ca profan, nu ştiam cine avea drep-

---

heimer — conducătorul laboratorului din Los Alamos — şi Kenneth T. Bainbridge — fizicianul pe umerii căruia apăsa răspunderea experienţei —, trăiau clipe grele. Vremea proastă ameninţa ca testul care mai suferise o amînare, să nu poată avea loc nici în ziua aceea.

Ora 5,30, constituia limita maximă înaintea revărsării zorilor, căci lumina reprezenta o piedică în calea atît a observaţiei ştiinţifice, cît şi a măsurilor de securitate. Dar la 4,45, Bainbridge a aflat de la serviciul meteorologic că vremea se va ameliora şi a hotărît să declanşeze implozia peste trei sferturi de oră.

Exact la 5,30, deşertul Jornada del Muerte, unde era situat punctul **Trinity** s-a luminat pe o distanţă de peste 15 km, cu o intensitate nemaivăzută pînă atunci. O minge enormă de foc a început să se rotească în văzduh, învăluită într-un fel de nor multicolor, apoi cerul a devenit de un violet bizar. Peste un minut, suflul a trîntit la pămînt pe cîţiva dintre savanţii care urmăreau experimentul de la o depărtare de aproape zece kilometri. Bomba atomică se născuse, avînd forţa nimicitoare a 20 000 tone de dinamită.

La proba ce i s-a rezervat, „Băieţaşul" s-a dovedit la fel de nimicitor ca şi „Grăsunul". Nu numai atît, el avea avantajul că putea fi livrat, pentru bombardamentul propriu-zis, la 1 august, în timp ce **Fat Man** necesita încă cinci zile pentru a putea fi utilizat.

Încă din mai, sosiseră pe atolul Tinian, unde baza aeriană era gata, mecanicii de întreţinere ai superfortăreţelor B-29. În iunie au apărut şi echipajele cărora li se rezervase misiunea de a arunca bombele atomice şi care aparţineau aşa-numitului Grup complex nr. 509, subordonat cartierului general al Corpului aerian 20, de pe insula Guam.

Piloţii, navigatorii, bombardierii şi ceilalţi membri ai echipajelor au început un antrenament special, aruncînd bombe convenţionale de 10 000 tone asupra unor obiective deja nimicite, apoi participînd la raiduri asupra Japoniei. Scopul era de a familiariza atît echipajele cu locurile pe care aveau să le atace, cît şi populaţia niponă cu micile formaţii de B-29, care zburau la mare altitudine.

La 25 iulie, generalul Carl Spaatz, comandantul aviaţiei militare strategice a S.U.A., a primit ordinul să pregătească Grupul 509 pentru „a arunca prima sa bombă specială", după 3 august, asupra unuia dintre oraşele: Hiroşima, Kokura, Nujata şi Nagasaki. Ordinul menţiona de asemenea că noi bombe atomice urmau să fie lansate, de îndată ce vor fi gata, asupra aceloraşi obiective.

La 26 iulie, crucişătorul INDIANOPOLIS a adus pe Tinian încărcătura de uraniu necesară „Băieţaşului". Peste două zile, aterizau pe atol trei avioane care aduceau celelalte piese necesare. La 31 iulie, **Little Boy** era gata de explozie.

tate. Militarii nu voiau să recunoască faptul că fusese o bombă atomică, pentru că se temeau că știrea ar influența negativ moralul forțelor armate".

Poporul japonez nu putea fi însă ținut mult timp în ignoranță, căci posturile de radio ale coaliției Națiunilor Unite difuzau necontenit știrea. Autoritățile au încercat în zadar să bruieze emisiunile americane. Cînd adevărul nu a mai putut fi ascuns, comandamentul suprem nipon a încercat să minimalizeze capacitatea distructivă a bombei.

Corbul de pe copac

Dar, chiar dacă nu voia ca poporul să cunoască adevărul în legătură cu bombardarea Hiroșimei, guvernul japonez era dornic să afle natura reală și rezultatele atacului. Ministrul de Externe, Togo, se număra printre cei care cereau informații precise, dar a fost și el nevoit să aștepte. Primele știri oficiale din vecinătatea Hiroșimei spuneau doar că raidul fusese efectuat de un număr mic de avioane, care folosiseră o bombă de tip nou. Informații suplimentare erau greu de obținut. Liniile de comunicație normale fuseseră distruse de bombardament, izolînd Hiroșima de Tokio. Abia în dimineața zilei de 8 august, a primit guvernul o a doua descriere, concisă dar completă, a urgiei care se abătuse : **„Orașul Hiroșima distrus în întregime de o singură bombă".**

Între timp, Comandamentul suprem trimisese în regiunea sinistrului o echipă de cercetare condusă de generalul locotenent Seizo Arisune. Iată cum descrie el Hiroșima a doua zi după bombardament : „Am sosit pe la ora 5,30 p.m. Cînd avionul a trecut deasupra Hiroșimei, nu am văzut decît un copac ars și negru, de parcă ar fi stat pe el un corb. În afară de acest copac, nu mai era nimic. Pe aeroport, toată iarba era roșie, ca și cum ar fi fost pîrlită. Incendii nu mai erau : totul arsese dintr-odată. La oarecare distanță de centrul orașului, mai rămăseseră unele școli fără acoperiș și cu ferestrele sparte. Dar orașul propriu-zis era ras de pe fața pămîntului. Da, aceasta este expresia potrivită, ras de pe fața pămîntului..."

În noaptea aceea, Arisune s-a deplasat în afara Hiroșimei, pentru a putea comunica cu Tokio. Prima lui comunicare a fost scurtă și incompletă : bomba era de un tip pe care nu-l întîlnise mai înainte. Dind peste un bărbat care avea arsuri numai pe partea ce fusese expusă la soare, generalul a sugerat guvernului ca, în eventualitatea unui al doilea atac, populația să fie sfătuită... să se adăpostească la umbră.

Care era situația la Hiroșima în momentul atacului ? Majoritatea muncitorilor din fabrici se prezentaseră deja la lucru, dar mulți erau pe drum. În cadrul măsurilor de apărare pasivă, aproape toți școlarii și elevii, ca și unii salariați din industrie, lucrau în afara orașului. Atacul a survenit la 45 de minute după ce sirenele sunaseră încetarea unei alte alarme. În lipsa oricărui avertisment și dată fiind indiferența locuitorilor față de grupurile mici de avioane americane, populația nu s-a adăpostit. Explozia a fost o surpriză aproape totală. Mulți se aflau în aer liber, restul în locuințe șubrede sau în magazine.

În dimineața de 8 august, a sosit la Hiroșima, pentru a-l secunda pe generalul Arisune, cel mai competent fizician atomist al Japoniei, Dr. Yoshio Nishina. Au intrat împreună într-un adăpost antiaerian, pentru a cerceta distrugerile. Pe jos era o bucată de lemn pătrată care pe fața expusă arsese, luînd o culoare roșie, pe dos era intactă. Dr. Nishina a declarat imediat : „E o bombă atomică !"...

Au trecut 26 ani de atunci. Evenimentul a fost înscris în analele istoriei. În ultimii ani, la Hiroșima și Nagasaki, orașele lovite de marea calamitate, ca și în alte centre ale Japoniei, au loc mari acțiuni cerînd interzicerea completă a utilizării armelor nucleare. În lumea întreagă, se desfășoară un mare efort pentru o reală, totală și eficientă dezarmare nucleară. În mesajul adresat anul acesta sesiunii preliminare a celei de a 17-a Conferințe internaționale împotriva bombelor atomice și cu hidrogen, organizată de Gensuikyo (Consiliul japonez împotriva bombelor atomice și cu hidrogen) la Tokio, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România Nicolae Ceaușescu a exprimat cu fermitate poziția României : „Cursa înarmărilor, acumularea stocurilor de arme nucleare și de alte mijloace de distrugere în masă apasă greu pe umerii popoarelor și reprezintă un grav pericol pentru pacea lumii, pentru viitorul omenirii. De aceea, România consideră că este necesar să se facă totul pentru a se pune capăt cursei înarmărilor. Popoarele trebuie să impună scoaterea în afara legii și lichidarea armei nucleare ! Trebuie interzise folosirea, producerea și amenințarea cu arma nucleară".

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI FOST REPORTER PARLAMENTAR 1919 - 1939

V. MADGEARU: „RECHINII AȘTEAPTĂ PRADA!"

ION CONSTANTINESCU

La începutul anului 1922, după multe tatonări și intrigi, Partidul Liberal consideră că, în sfîrșit, își poate asuma răspunderea formării unui guvern. Se gîndeau, oare, atît de mult liberalii la răspunderea ce le-ar fi revenit? Se poate spune, mai degrabă, că așteptaseră momentul potrivit pentru ca partidul lor să preia puterea în condiții cît mai avantajoase. Pînă și rezervele regelui, explicabile, de altfel, dacă ținem seama de felul cum înțelegea Ionel Brătianu să-i respecte anumite indicații, se topiseră și-l chemase să formeze guvernul. I se oferea puterea, și Ionel Brătianu o prindea cu ambele mîini.

Dar să lăsăm loc, în continuare, ultimelor fragmente din Însemnările **despre acele vremuri ale fostului reporter parlamentar** Ion Constantinescu.

Trei Brătieni pentru o singură putere

Noul parlament — rezultat din sîngeroasele alegeri patronate de guvernul liberal — s-a constituit în ziua de 27 martie 1922, cu tot ceremonialul obișnuit: în prezența regelui, cu sala plină de fracuri, cordoane și eghileți. Cîțiva țărăniști au venit, însă, îmbrăcați în portul lor pitoresc. Cei trei Brătieni, în linie, sugerau, într-adevăr, pe cei trei șobolani dintr-o caricatură care apăruse în presă. Dacă ar fi fost așezați de la mic la mare, adică începînd cu Dinu și sfîrșind cu Ionel, ar fi putut da imaginea unei reclame de atelier pentru corectat natura omului: cum a fost, cum arată în prima fază și cum va arăta definitiv.

Omul cel mai apropiat de Ionel Brătianu era Duca, utilizat la aproape toate departamentele spre a fi pregătit pentru șefie, în cazul în care frații, dintr-un motiv sau altul, nu i-ar putea succede. Lui Vintilă nu-i plăcea Duca. Îl credea abil, prea suplu și dispus uneori să facă concesii adversarilor. Vintilă era un stîlp al

liberalilor. Dacă conducerea social-politică a partidului o avea în grijă Ionel, resortul economic-financiar cădea în sarcina, exclusivă, a lui Vintilă. În Partidul Liberal se putea discuta uneori liber, cu unul sau altul dintre fruntașii săi ; cu Vintilă Brătianu niciodată.

O figură care atrăgea atenția era Al. Constantinescu, poreclit Porcul. Fusese avocat la Banca Românească, baza financiară a Partidului Liberal, și într-o zi trecuse direct pe banca ministerială, bucurîndu-se de toată aprecierea pontifului. Se descurca ușor din orice afacere încîlcită și, în scurt timp, a făcut o avere formidabilă, îmbogățind și pe alții. Brătianu l-a însărcinat cu aplicarea legii de reformă agrară și n-a greșit, fiindcă Porcul a știut să facă și din aceasta o mare afacere liberală. A creat atîtea comisii, comitete și comisiuțe, încît zeci și sute de liberali și-au găsit prin ele un os de ros.

Pentru Învățămînt a fost afectat dr. C. Angelescu, medic chirurg, profesor universitar, mediocritate profesională, dar activ și capabil să adune cu răbdare munca altora pentru a o întrebuința în interesele proprii. Își făcuse reputația de constructor de școli, dar în mulții ani cu care a fericit învățămîntul cu prezența lui la minister, procentul de analfabeți n-a scăzut c-o iotă.

O altă figură pe banca ministerială liberală era generalul Artur Văitoianu, ministru de Interne. Aspru, dur, milităros i-a „făcut" lui Brătianu alegerile de care „avea nevoie". După aproape doi ani de manevrat forțele Ministerului de Interne, în vederea asigurării „ordinii" trebuitoare Partidului Liberal, Artur Văitoianu a trecut la Ministerul de Comunicații.

Dintre ceilalți fruntași liberali numiți în guvern ar mai trebui amintiți ministrul Muncii, Gh. Mîrzescu, fost titular la Agricultură și Domenii (1916) și la Interne (1918), cel care patronase măcelul din Piața Teatrului Național la 13 decembrie. Era unul din matadorii partidului — cum îl numea dr. Lupu —, omul pregătit să ducă orice atac împotriva cui se încăpățîna să creadă că Partidul Liberal nu mai avea rațiune de existență, dar mai ales să înfrunte pe reprezentanții muncitorimii. Prin prezența lui la Ministerul Muncii la începutul noii guvernări liberale se urmărea legiferarea unui regim de constrîngere a maselor muncitoare pe care avea să-l desăvîrșească mai tîrziu ca ministru de Justiție, prin așa-zisa lege de păstrare a ordinii în stat.

O primă observație privind fizionomia Adunării de după alegerile liberale : lipseau reprezentanții muncitorimii. În această nouă Adunare nu s-a aflat decît un deputat socialist, dr. Pistiner. Or, adevărata opoziție în Adunare nu o puteau face decît reprezentanții muncitorilor și ai altor mase de oameni ai muncii.

Cei trei Brătieni puteau da imaginea unei reclame de atelier pentru corectat natura omului : cum a fost, cum arată în prima fază și cum va arăta definitiv („România ilustrată", decembrie 1928)

Cu scandal și bătaie

A doua zi după deschiderea Camerei și înainte de a se trece la interminabilele discuții cu prilejul așa-ziselor validări, profesorul Iorga a luat cuvîntul, precizînd că noua Cameră era *ieșită dintr-o falsificare electorală, care duce pînă la absurd sistemul ce a stăpînit, din nenorocire, toată viața constituțională a vechii Românii.*

După profesor, toți reprezentanții partidelor politice prezente în Cameră au făcut cîte o declarație pentru nerecunoașterea guvernului și a Parlamentului.

— *Calomnii !*, au strigat liberalii.

UN GLAS : *Spune, d-le Mirto, dacă la Teleorman n-a fost toată lumea mulțumită ?*

ED. MIRTO : *Da, la Teleorman n-am avut decît 3 morți, 30 răniți și circa 400 arestări !*

În prima lună a anului 1923, la Cameră s-a depus proiectul noii Constituții. Guvernul liberal se străduia să întocmească legea fundamentală, care să-i permită să acționeze în voie. Deputații ardeleni s-au grăbit să declare primii că nu vor recunoaște această Constituție, pe care o socoteau nulă și neavenită. Din partea țărăniștilor, dr. Lupu a citit și el o declarație asemănătoare : *Proiectul de Constituție dezvăluie tendința de-a sugruma libertățile și drepturile cetățenești și de-a perpetua privilegiile clasei dominante prin robirea forțelor vii ale națiunii*

în folosul unei minorități bancare, cu puteri politice discriminatorii.

VIRGIL MADGEARU : *Ce voiți dv. să înnoiți prin noua Constituție ? Un singur lucru doriți : să vă asigurați prin naționalizarea subsolului cota parte la exploatarea avuțiilor acestei țări [...] Aceasta voiți să înnoiți în Constituție. Mai voiți să vă asigurați dominațiunea cercurilor financiare asupra întregii țări.*

Ionel Brătianu își cunoștea adversarii. Știa că, asemenea lui, toți jucau teatru, unii cu mai mult, alții cu mai puțin cabotinism ; că dacă, mîine, fruntașii partidului ardelean sau țărănist ar fi fost chemați la putere, ar fi depus cuminte jurămînt pe Constituția pe care azi o repudiau (ceea ce s-a și întîmplat !).

Constituția liberală s-a votat în ședința din 26 martie 1923, după o discuție de 19 zile.

Au votat pentru, 231 deputați. Micescu a votat contra. Profesorul Iorga, care s-a abținut de la vot, după încheierea ultimelor lucrări înainte ca proiectul să devină lege, le-a spus liberalilor, în auzul Primului ministru : *Parcă acum dacă ați votat-o o s-o și aplicați ?...*

Anul parlamentar 1924 a debutat cu scandal și bătaie. Un deputat majoritar, cu gîndul de-a ajunge pe un fotoliu ministerial, fost procuror și de cîțiva ani avocat cu procese de intervenție, un oarecare Florian, din cauza atitudinii sale bătăioase, a intrat în foarfeca opoziției pentru o „mică" pată din trecut : luase omul 150 000 lei pentru un fleac de trafic de influență la Comisia Superioară Agrară. Opoziția a dezvăluit faptul și l-a numit șperțar ! Fostul procuror, în lipsa unui argument mai convingător, s-a repezit la deputatul din opoziție care cobora de la tribună, și l-a lovit. Biroul i-a trimis pe amîndoi la comisia de disciplină (de ce pe amîndoi ? ! ?), care, formată din majoritari, i-a sancționat cu excluderea pe zece zile. La citirea sentinței, opoziția a protestat, strigîndu-le majoritarilor : „*Samsari ! Samsari !*". Dacă chestorii nu ar fi fost oameni voinici, încăierarea care începuse ar fi mers spre un spectacol unic ! În învălmășeală, Florian a încasat cîțiva pumni, care i-au lăsat urme evidente pe față.

Încă de la sfîrșitul anului 1923, pe banca ministerială a apărut o figură nouă : Tancred Constantinescu, ministrul Industriei și Comerțului, în locul lui V. V. Sasu, trecut la rezervă. Tancred fusese director general al căilor ferate, iar înainte, pînă n-ajunsese în grațiile Partidului Liberal, fusese inginer pe la primăria Iașilor, unde lăsase oarecare „urme". Capacitatea lui de a face avere nu putuse să treacă neobservată de liberali, astfel că treptele către banca ministerială i-au fost oferite cu sentimente paterne. Și Tancred a venit cu geanta plină de idei, din care una genială : să se comercializeze toate avuțiile statului, să se constituie un soi de societăți pe acțiuni cu conducere liberală și partidul avea să reîntinerească văzînd cu ochii ! Și, în doi timpi și trei mișcări, legea a fost gata...

În ședința din 5 aprilie 1924, Virgil Madgearu a spus :

— *Dv. încercați să confiscați prin societățile cointeresate pentru trusturile dv. naționale-financiare și în dauna intereselor statului, întreaga avuție disponibilă a statului [...] Știu, nu vă temeți de nimic și de nimeni. Parlamentul ? O ficțiune ! Guvernul parlamentar ? O marotă a unei teorii a acelora care au învățat dreptul constituțional din Anglia. Control parlamentar ? Jucărie de copii și reprezentație de circ. Responsabilitate ministerială ? O idee fixă a unor oameni înnebuniți de teorii. Opinia publică ? Nu există ! Deci, dacă nu există opinie publică, dacă nu există instituție care să asigure un mecanism normal al vieții sociale, putem să jefuim în liniște avuția statului, acoperind-o cu forme legale.* (Aplauze pe băncile opoziției).

Situația

Guvernul : *E o naivitate să nu intrați în Parlament, domnilor din opoziția democrată. Poftiți, zău...*
Opoziția democrată : *Cînd îți ieși voi, vom intra noi („Adevărul", 22 iulie 1922)*

Dr. N. LUPU : *Ce necăjit ar fi bătrînul Ion Brătianu, tatăl, dacă i-ar poposi spiritul pe pămînt să-şi vadă feciorii alături de Tancred Constantinescu, îndrăzneţ cu cei mici şi tîrîtor faţă de cei mari, fără altă capacitate decît numai imboldul lui de viaţă, spirit meschin, îngust, feroce.*

TANCRED CONSTANTINESCU, ministrul Industriei şi Comerţului : *Este o necuviinţă să spui aşa ceva ! Sînt calomnii !*

Dr. N. LUPU : *Mi se atrage atenţia delicat că ce spun ar putea fi calomnii. Aş fi cel mai bucuros să constat că în această atmosferă de alterare morală, d-sa este un om nepătat. Iată de ce vă rog să acceptaţi să se numească o comisie de anchetă parlamentară dintre dv. şi noi, care să constate cum a făcut avere Tancred Constantinescu. Pînă atunci, orice proteste aţi face, şi de-acolo* (arată spre majoritari), *şi de-aci* (arată spre banca ministerială) *nu veţi înăbuşi glasul opiniei publice, care cere să ştie adevărul.*

Ocupîndu-se apoi de proiectul de lege, dr. Lupu a spus că titlul proiectului nu trebuie să fie „*Comercializarea întreprinderilor economice de stat*“, ci „*Specularea averilor statului*“ sau „*Raptul avuţiilor naţionale*“.

Dar legea s-a votat. Apoi Camera a intrat în vacanţă.

Guvernarea liberală a intrat în al patrulea an. Vintilă Brătianu se trudea de zor să ţeasă, financiarmente, pînza Penelopei. La Cameră a devenit agresiv faţă de toată opoziţia ; nu era însă mai amabil nici cu ai săi. Acuza opoziţia că duce în străinătate o propagandă de compromitere a creditului. Capii opoziţiei au înteţit şi ei campania împotriva guvernului, deşi se vădea mereu zadarnică. Un ofiţer de jandarmi a pălmuit un deputat ţărănist în provincie. Guvernul a luat apărarea jandarmului. Dr. Lupu, care a atacat violent guvernul în această chestiune, şi a cerut pedepsirea aspră şi exemplară a vinovatului, a fost provocat la duel de către ofiţerul în cauză, iar ministrul de Război a declarat că nu se poate amesteca ! ! Mai mult, ofiţerul a fost avansat !

Indignarea unea opoziţia, pînă atunci divizată, care a pornit la asaltul cel mare. Audienţele la rege se sfîrşeau cu promisiuni solemne, dar nu se respectau.

Averescu a fost văzut la Cameră într-o conversaţie intimă cu Ionel Brătianu. Urmarea : la alegerile parţiale de la Reghin, liberalii au pus umărul ca să fie ales Goga, aflat în tabăra averescană. Dar alegerea a fost contestată de ardeleni ; Goga a ripostat ca unul care ştia ceva.

Sesiunea parlamentară din prima jumătate a anului 1925 trăda de acum o anumită oboseală. Şedinţele se ţineau doar cu cîte 20-30 deputaţi, ceilalţi făceau conversaţii particulare pe culoar şi la bufet. Votările se aranjau pentru şedinţele de seară, căci, atunci, preşedintele ordona încuierea uşilor pînă la terminarea lucrărilor.

Dezbaterile nu mai erau decît pretexte de scandal. Taberele veneau pregătite pentru bătaie. Şi aşezarea în bănci se schimbase. Se crease o linie de demarcaţie strategică şi una tactică. Pentru primul eşalon se prevedea o talie atletică. Argetoianu, care nu participa la încăierări, a spus, în şedinţa din 20 mai : *Constat că într-o Cameră de bordel se întrebuinţează mijloace de bordel.* (A fost exclus pe 30 şedinţe, dar pedeapsa i s-a ridicat după cinci, fiindcă cinicul a declarat că glumise.)

Sesiunea s-a închis la 13 iunie, după ce s-a votat legea de unificare administrativă şi legea de unificare judecătorească, menite să asigure partizanilor liberali noi locuri în aparatul de stat.

Reorganizarea Băncii Naţionale şi a camerelor de comerţ s-a discutat într-o atmosferă de scandal continuu, cu excluderi şi ameninţări.

Legea electorală, care aştepta de 4 ani în cartoanele Camerei, a fost programată pentru toamnă.

Din nou Averescu !

În timpul vacanţei, fruntaşii opoziţiei au încercat din răsputeri să scurteze termenul legal al guvernării liberale. Regele era de acord, dar amîna. Speranţele adunaseră, totuşi, opoziţia la un loc, în intenţia de a se prezenta ca un bloc.

De multă vreme se vorbea despre unele aventuri ale prinţului moştenitor Carol. Se căsătorise în timpul războiului, la Odesa, fără aprobarea familiei, pe urmă acceptase despărţirea ; se însurase cu fiica regelui Greciei, pe care, pînă la urmă, o abandonase.

La 4 ianuarie 1926, Ionel Brătianu a adus la cunoştinţa Camerei actul de renunţare la tron a prinţului.

Prin modificarea Statutului Casei Regale, care s-a făcut într-o şedinţă comună cu Senatul, moştenitor al tronului devenea fiul celui care renunţase. Pînă la majorat, se instituia o regenţă formată din patriarhul Miron Cristea, prinţul Nicolae şi Gh. Buzdugan, prim-preşedinte al Curţii de Casaţie.

Capii partidelor au acceptat, dar numai pentru că aşa era voinţa regelui. Fiecare ar fi vrut să-şi lase o portiţă deschisă pentru neprevăzutul de mîine. Parlamentul a aprobat actul. (Singurul glas contra a fost al profesorului Iorga.)

Se punea problema plecării lui Ionel Brătianu. În luna martie se împlineau patru ani de guvernare liberală.

Și după ce s-a votat legea electorală, pe ziua de 27 martie 1926, misiunea Parlamentului liberal s-a încheiat. În aceeași zi, seara, guvernul Ionel Brătianu și-a prezentat demisia la Palat.

Regele Ferdinand, care-i asigurase pe toți șefii din opoziție de aprecierile sale, l-a chemat la putere din nou pe generalul Averescu, deși acesta nu mai avea decît o umbră de partid și doar cîțiva prieteni credincioși de altădată. Surpriza a fost într-adevăr mare! Cum de a

Constituanta!

Premierul: Ce tot protestează presa? Dacă-i pun căluș în gură, nu-i rămîn mîinile libere ca să scrie? („Adevărul", 5 iulie 1922)

ajuns regele la soluția Averescu?! Era sigur că la sugestia lui Ionel Brătianu, care avea interesul să evite venirea la putere a unor partide mai puternice.

Alegerile s-au ținut în luna mai. Opoziția — divizată din nou — a avut de luptat din greu cu măsurile noului ministru de Interne, Octavian Goga, hotărît să demonstreze că nu fusese vorba de un guvern surpriză, ci de o putere executivă necesară vremii. În acest fel, guvernul a obținut 269 mandate — mai multe decît liberalii la alegerile din 1922, naționalii transilvăneni, la care se adăugase, pentru alegeri, și gruparea Iorga-Argetoianu — 33, țărăniștii — 35, liberalii — 16, cuziștii, sprijiniți de Goga, — 10, restul mandatelor revenind grupărilor minorităților naționale.

Noua lege electorală, votată de liberali în ajunul plecării, împiedicase intrarea în Parlament a reprezentanților muncitorimii.

Cum s-au desfășurat alegerile, care au dat o majoritate de 269 deputați guvernului Averescu?

Dr. N. LUPU: *Să încetăm această comedie* — a spus el în ședința din 3 iulie 1926 — *ca la fiecare doi ani sau patru să înarmăm poporul acesta blajin cu certificate de vot și apoi să-l trimitem să se întîlnească cu granatele, puștile și baionetele jandarmilor...*

La început, Camera a fost prezidată de C. Maisner, cel mai în vîrstă deputat. După terminarea discuțiilor la validări, președinte a fost ales profesorul P. P. Negulescu, care a renunțat la Ministerul Instrucțiunii Publice, în favoarea lui I. Petrovici, celălalt filozof care făcea parte din rîndul averescanilor.

După președinția liberalului Orleanu din Adunarea trecută, arbitrară și obtuză, președinția lui P. P. Negulescu părea că va introduce un climat de civilizație. Dar lucrul acesta nu depindea numai de președinte, ci mai ales de ceilalți.

Opoziția nu se dezmeticise încă după lovitura primită. Încă nu-i venea să creadă în seriozitatea aducerii generalului Averescu la putere. Se făceau eforturi pentru revenirea la blocul vechi. Dar lucrurile nu erau de loc ușoare. Deocamdată, ardelenii fuzionaseră cu gruparea Iorga-Argetoianu. Dar se mai întîmplase ceva în sînul marii opoziții. Dr. N. Lupu părăsise Partidul Țărănesc și își crease un partid propriu.

Înțelegînd folosul pe care l-ar putea trage dintr-o apropiere de profesor, primul ministru a încercat și propus o fuziune lui Iorga, dar acesta i-a pus condiții inacceptabile pentru general și încercarea a eșuat.

Se vorbea că generalul Averescu ar fi trimis un emisar la Paris, pentru a lua contact cu fostul prinț Carol, care se socotea surghiunit. Generalul avea motive serioase să n-aibă încredere în Ferdinand, tot mai bolnav și lipsit de voință.

Prima sesiune averescană s-a închis la 15 iulie, după ce discuțiile în jurul mesajului scoseseră în evidență mari adversități și multă patimă politică. Sesiunea de toamnă s-a deschis la 14 noiembrie, realegînd ca președinte pe profesorul P. P. Negulescu.

Șeful guvernului era neliniștit din cauza bolii regelui. Se știa că are cancer. Apropierea de deznodămînt ar fi făcut necesar un guvern de coaliție, un guvern național. Dar un astfel de guvern, sigur, ar fi fost dominat de liberali. Singura soluție

favorabilă averescanilor părea întoarcerea dezmoștenitului Carol, dar cu ajutorul lor.

Brătianu a sesizat situația și a cerut regelui să se arate hotărît. Regele i-a trimis o scrisoare generalului Averescu, care a fost citită în cele două Adunări, și în care cerea să i se respecte întru totul hotărîrea.

Către sfîrșitul anului, regele a fost operat și se simțea mai bine...

1927 : Se confirmase că generalul trimisese un amic la prințul Carol, ca să-i cunoască intențiile. Chestiunea a fost adusă în discuția Camerei de către deputații opoziției. Național-țărăniștii n-ar fi vrut să le-o ia altcineva înainte ! De fapt, în afară de liberali, toți se înghesuiau să-l revendice pe Carol. Generalul a răspuns evaziv.

Între Barbu Știrbei și Ionel Brătianu

Demiterea guvernului Averescu s-a petrecut astfel : în ziua de 14 iunie a venit acasă la general un trimis al regelui cu decretul de înlocuire, pentru semnat ! Generalul îl văzuse pe rege cu cîteva zile mai înainte ! Monarhul era într-adevăr bolnav, dar nu-i spusese nimic. Așa că vestea primită l-a uluit ! A vrut să telefoneze la Palat sau la Președinția Consiliului, dar a înțeles că între timp se luaseră toate măsurile de siguranță. A semnat decretul și i-a adăugat și o demisie în care a spus tot ce a gîndit despre măsura regală.

Comunicatul dat presei, o oră mai tîrziu, vorbea despre boala regelui și despre necesitatea unui guvern de uniune națională.

Și guvernul de uniune națională s-a alcătuit cu prințul Barbu Știrbei, ca președinte de consiliu, și cu miniștri, care, pasă-mi-te, aducea fiecare adeziunea partidului său la un guvern de stare excepțională.

Ionel Brătianu îl recomandase pe Barbu Știrbei, care, între altele, îi era și cumnat, numai pentru că avea nevoie de o formalitate pentru justificarea alungării guvernului Averescu. Agravarea bolii regelui impunea, poate, un guvern de uniune națională, dar Știrbei nu era omul potrivit spre a-l conduce. Părea destul de slab pentru a fi ușor dominat de național-țărăniști. În plus, dacă regele se prăpădea, regența putea să aibă alt punct de vedere în privința guvernului reprezentativ.

În consecință, Brătianu a luat măsuri urgente. După 17 zile de la instalarea lui Știrbei, a obținut de la rege un decret pentru înlocuirea primului ministru cu... Ionel Brătianu !

Maimuțolini

A. C. Cuza : *Maimuțolini s-a hotărît să se coboare în mijlocul... poporației ! („Adevărul", 31 august 1923)*

Firește, compoziția guvernului a trebuit să se schimbe. Național-țărăniștii s-au retras imediat.

Putea fi guvern de uniune națională cu un prim-ministru neutru, dar nu un guvern de uniune națională cu Ionel Brătianu în frunte ! Au rămas în guvern însă cei trei miniștri care n-aveau de reprezentat decît micile lor grupe : dr. Lupu, C. Argetoianu și Stelian Popescu. Nici că se puteau aduna la un loc trei inși mai deosebiți, mai puțin legați de o idee comună, mai aprig porniți unul împotriva altuia și mai porniți, pînă atunci, împotriva liberalilor !

Cum însă guvern de uniune națională nu însemna neapărat și guvern de etică națională, noua formație a lui Ionel Brătianu s-a instalat, fără explicații, reluîndu-și stăpînirea de unde o lăsase cu un an în urmă !

Duca era acum ministru de Interne, Vintilă se așezase pe același scaun de la Finanțe, iar la Interne se instalaseră ca subsecretari de stat Gh. Tătărăscu și Richard Franasovici. Dr. Lupu a fost trecut la Ministerul Muncii, iar la Externe a fost adus Nicolae Titulescu.

N-a trecut anul, și poporul a fost chemat din nou în fața urnelor, fără să i se spună însă de ce generalul Averescu fusese trîntit pe neașteptate, după ce i se înga-

duise să pună ţara în menghină pentru a-şi crea un Parlament averescan. Bieţii averescani au luat un singur loc. Guvernul a „obţinut" 286, naţional-ţărăniştii — 56, dr. Lupu, care în alegeri a mers separat de liberali, a „obţinut" şi el 27 mandate. Numai profesorul Iorga n-a putut lua nici un mandat în aceste alegeri. Era pentru prima dată de cînd intrase în politică (din 1907) cînd nu dobîndea mandatul de deputat.

Noul parlament liberal s-a deschis la 17 iulie. Regele a decedat la 20 iulie. Regenţa nu putea decît să înnoiască mandatul lui Brătianu, deşi nici pentru ea nu era un secret cum obţinuseră liberalii 286 locuri în Cameră.

Parlamentul se constituise, iar Brătianu avea toate firele puterii în mînă.

Comedia parlamentară continua. Mai întîi cu demascarea zadarnică a fraudelor din alegeri, apoi cu incriminările de rigoare dintre dr. Lupu, de pe banca ministerială, şi foştii lui tovarăşi de luptă împotriva oligarhiei.

Madgearu i-a amintit doctorului Lupu că el l-a recomandat profesorului Iorga, în 1919, pentru Ministerul de Interne. Acuma a trecut în lagărul duşmanilor democraţiei... Dr. Lupu a susţinut, în hazul opoziţiei, că alegerile liberale au fost „cele mai curate de la 1919".

GRIGORE IUNIAN: *Niciodată n-aş fi crezut c-o să te văd în această situaţie pe banca ministerială.*

Dr. N. LUPU: *Sînt alături, pe banca ministerială, de d-l Ionel Brătianu, ceea ce mă onorează!* (rîsete şi aplauze pe băncile naţional-ţărăniste. Se strigă în ironie: *Bravo!) Dv. staţi alături de boierul Cantacuzino. Ce legătură mai poate avea partidul dv. cu ţărănimea cînd aţi fuzionat cu Cantacuzino? [...]*

I. G. Duca, ministru de Interne, către Iunian: *Dar dv, pretindeţi că sînteţi singurul partid democratic din ţară, celelalte fiind reacţionare şi oligarhice. Dacă dv. reprezentaţi cu adevărat interesele micii proprietăţi ţărăneşti, atunci să-mi daţi voie să fiu cel puţin surprins că nu aţi găsit în toată ţara românească o figură mai reprezentativă a proprietăţii mici ţărăneşti decît... pe fiul lui Cantacuzino-Nababul, cel mai mare proprietar funciar şi cel mai mare latifundiar care a existat vreodată în ţara românească...*

Cîte necazuri a avut dr. Lupu din colaborarea lui cu liberalii, dar mai ales după ce a căzut guvernul liberal şi au venit naţional-ţărăniştii!

Toanele „dezmoştenitului" Carol şi teama liberalilor

În sesiunea de toamnă a Parlamentului, care s-a deschis la 15 octombrie, liberalii păreau aşezaţi pentru o nouă guvernare de patru ani! Dar la 23 octombrie, o veste senzaţională le-a stricat liniştea şi i-a îngrijorat pe toţi: ex-subsecretarul de stat averescan Mihail Manoilescu a fost surprins şi arestat de organele de siguranţă, la frontieră, avînd asupra sa unele documente care atestau că prinţul Carol pregătea o întoarcere...

Brătianu a apărut la Cameră emoţionat şi, firesţe, îngrijorat. S-a ridicat chestiunea Manoilescu şi s-au cerut lămuriri.

Şeful Partidului Naţional-Ţărănesc a declarat că dacă *„ţara vrea, nimeni nu se poate opune ţării"*.

Din capul băncii ministeriale, Brătianu l-a fulgerat pe îndrăzneţ: *„Cine va încerca, indiferent prin ce mijloace, să desfiinţeze ceea ce e legal şi definit, întreprinde o acţiune gravă, care se va sfărîma înaintea autorităţii legale"*.

Majorităţile au aplaudat frenetic, dar opoziţia a tăcut.

A sosit un moment greu pentru Brătianu.

La Cameră s-a adus în mare grabă un proiect de lege pentru reprimarea unor infracţiuni contra siguranţei statului.

În ţară s-au luat măsuri drastice pentru a se preveni orice fel de propagandă în sprijinul celui care ameninţa să se întoarcă. Se părea, însă, că măsurile primului ministru nu erau primite cu prea mult entuziasm în sînul regenţei. Prinţul Nicolae nu părea a privi cu aceeaşi ochi primejdia. Iar regentul Buzdugan, magistrat, i-a cerut premierului respectarea unor forme constituţionale. Şeful liberalilor — căruia o eventuală întoarcere a lui Carol i-ar fi şubrezit poziţiile — nu părea, însă, intimidat.

Dar, la 24 noiembrie, liberalii au fost zguduiţi de o veste la care nimeni pînă atunci nu se gîndise: Ionel Brătianu, unul din stîlpii oligarhiei capitaliste româneşti, a murit. De-acum, Partidul Liberal îşi pierdea şi cîrja, şi cîrma! Vintilă, care a preluat conducerea partidului, era tot un Brătianu, dar nu şi un Ionel.

1928. Agitaţia pentru revenirea lui Carol creştea, în pofida legii măsurilor excepţionale. Vintilă, care preluase şi preşedinţia guvernului, era prea slab pentru o asemenea povară. Situaţia economică dădea semne proaste. Se simţea nevoia unui mare împrumut extern, dar cercurile bancare din străinătate aşteptau o oarecare stabilitate politică. Unii explicau atitudinea capitalului străin ca fiind urmarea propagandei naţional-ţărăniste. Problema a făcut obiectul unui atac furios declanşat în Cameră

de către Istrati Micescu, care exprima — chipurile — indignarea patriotică a majorității. Dar a fost greșit ales Micescu pentru treaba aceasta delicată din cauza vulnerabilității sale personale.

Madgearu i-a amintit, spre pildă, de *quota litis* sau, pe românește, șperț.

În ședința din 10 februarie au avut loc unele scene caracteristice pentru moravurile politice de atunci și pentru maniera de discuții din Adunările legislative.

Vorbea dr. Lupu, ministrul Muncii, incriminînd opoziția pentru isprăvile ei nepatriotice! Vorbea însuflețit, fără menajamente. Cineva de pe băncile opoziției a strigat: *„Miluiții jandarmilor!"* Era doar o aluzie la alegeri. Dr. Lupu s-a supărat. Șeful Partidului Național-Țărănesc a strigat și el: *„Hoți de urne!"* A fost chemat imediat la ordine! Atunci s-a enervat Vaida-Voievod, care le-a spus: *„Sînteți o bandă de asasini!"*

Vociferări și tumult! Toți fruntașii național-țărăniști au strigat în cor: *„Bandă de asasini!"*.

Președintele i-a trimis în bloc la comisia de disciplină, apoi a suspendat ședința.

La redeschidere, cînd raportorul comisiei de disciplină a urcat la tribună pentru a citi raportul, scandalul a reizbucnit...

Acesta era de cele mai multe ori nivelul discuțiilor în Adunarea „aleșilor" națiunii din Dealul Patriarhiei... Pentru acest Parlament, țara plătea bani grei, bani cîștigați cu trudă, în timp ce închisorile erau pline de comuniști și socialiști, de democrați și patrioți, cei mai mulți arestați încă de pe vremea satrapiei lui Argetoianu din 1920-1921.

Deputatul Adrian Brudariu a amintit doctorului Lupu, care se găsea acum pe banca ministerială, și încă la Ministerul Muncii, că, în închisoare, M. Gh. Bujor avea în continuare același tratament inuman. Și nu numai el, toți cei închiși atunci și pentru situația cărora dr. Lupu se revoltase altădată.

— *Dar chestiunea Bujor* — spunea Brudariu — *are și altă semnificație pentru masele muncitorești: Bujor a fost condamnat pentru ideile lui în vremuri de mari frămîntări sociale, politice și naționale. Instruirea vinovăției, acuzarea și condamnarea lui s-au făcut din ordinele și la sugestiile unui magistrat care, lepădîndu-și haina militară, a trecut direct de pe fotoliul Direcției generale a închisorilor în pușcărie, la Văcărești, pentru falsuri și delapidări comise în dauna aceluiași stat a cărei siguranță pretindea că o apără cu prestigiu la bara curților marțiale. Sînt opt ani de-atunci [...] Opt ani de închisoare celulară sînt o pedeapsă care denotă răzbunare sălbatică împotriva unui adversar politic.*

Elementul muncitoresc din România, prin împrejurări cunoscute, de opt ani de zile este îndepărtat din arena politică de suspiciunea acelora care cred că se pot împotrivi afirmării elementare a dreptului de viață al păturilor creatoare. Numai reintegrarea acestor forțe în angrenajul luptelor noastre politice firești ar asigura un echilibru necesar unui mers spre primenirea vieții românești.

Suferințele inutile ce se impun lui Bujor sînt o provocare și o pălmuire a sentimentelor de dreptate și umanitate ale oricărui om civilizat. A ne ascunde după formula autorității de lucru judecat este o dovadă de micime de suflet...

Partidul Național-Țărănesc presează

Național-țărăniștii și-au intensificat acțiunile pentru alungarea guvernului. Au anunțat iarăși o mare adunare la Alba Iulia. Se proiectase și o manifestare uriașă în Capitală. Ministrul Duca a făcut apel la jandarmi și chiar la armată. Manifes-

Candidatul

C. Argetoianu, vigurosul fost ministru de Interne, se prezintă alegătorilor din Roman, cu mutra cea mai dulce și cu palmele întinse, ferm hotărîte să nu se mai strîngă în pumni! („Adevărul", 3 august 1922)

taţia s-a ţinut, cu toate intervenţiile forţei publice.

În Cameră. Duca, destul de iritat, dar păstrîndu-şi aparenţa de calm, ironiza :

— *Ca un partid politic, care revendică puterea, să-şi închipuiască, cum şi-au închipuit dumnealor, că au să facă o adunare la Bucureşti cu cîteva mii de oameni, aduşi din toate colţurile ţării şi că aceasta va fi suficient ca Înalta regenţă să demită guvernul şi să cheme pe d-l Maniu la cîrma statului, este, d-lor, o fenomenală naivitate politică care nu poate decît să inspire o adîncă compătimire.*

În timpul vacanţei parlamentare care a fost foarte agitată, naţional-ţărăniştii au „lucrat". Au ţinut şi uriaşa întrunire de la Alba Iulia *.

S-a lăsat oare regenţa influenţată de agitaţiile politice ale unui partid care ţinea cu orice preţ să pună mîna pe putere ? Deocamdată nu se putea da un răspuns. În orice caz, pentru deschiderea sesiunii de toamnă regenţa a semnat mesajul pe care i l-a redactat guvernul. Deci, la data aceea, 15 octombrie, nu se luase nici o hotărîre faţă de presiunile şi manevrele prin care Partidul Naţional-Ţărănesc spera să determine regenţa să alunge guvernul liberal. Şi totuşi, la 18 zile după deschiderea Parlamentului, Vintilă Brătianu s-a prezentat la Cameră anunţînd... demisia guvernului. Ce se întîmplase între timp atît de grav, încît regenţa, care se pronunţase împotriva unei schimbări precipitate, cu noi şi costisitoare alegeri, să-şi schimbe atît de repede opţiunile ? Se ştia că Vintilă Brătianu tratase un mare împrumut pentru stabilizarea monetară, conform autorizării obţinute de la Parlament în sesiunea extraordinară din iulie. Se mai ştia că pentru acest împrumut se lovise de neîncrederea cercurilor bancare din străinătate. Aruncase totul pe seama propagandei naţional-ţărăniste, care susţinea că guvernul este ilegal şi că nu poate avea stabilitate ; şi se pare că Vintilă nu greşea prea tare.

În orice caz, era pentru prima dată cînd un guvern liberal se vedea silit să plece împotriva voinţei lui, înainte să-şi îndeplinească durata legală ! Tot atît de adevărat este şi faptul că guvernul era complet lipsit de autoritate şi fusese depăşit de evenimente. Manifestaţiile studenţilor huligani, de orientare fascistă, luaseră proporţii, cu forme din zi în zi mai sălbatice.

Pe 2 noiembrie 1928 s-a declanşat criza de guvern. Consultările au început chiar în seara acelei zile. Fiecare voia să dea un sfat regenţei, în nădejdea că el ar putea aduce vreun portofoliu ministerial !

★ Vezi „Magazin istoric" nr. 8 (41)/1970, articolul : **Primăvara 1928 : Partidul Naţional-Ţărănesc la porţile puterii.**

Mica confuzie

Vintilă (Brătianu) : *Săriţi că se îneacă... România ! („Adevărul", 29 iulie 1923)*

Se ţineau întruniri cu corifei limbuţi, care revendicau, bătăioşi, puterea. O asemenea întrunire au ţinut şi iorghiştii, împreună cu averescanii, ca apoi să se ceară un guvern Iorga-Averescu.

Dar regenţa era de mult edificată : se oprise la Partidul Naţional-Ţărănesc. Trebuia însă să mai joace un act preliminar : o încercare pentru un guvern Titulescu !

Aceasta a fost surpriza ! Trei zile în şir la locuinţa lui Nicolae Titulescu s-au perindat şefii de partide şi s-a discutat pînă noaptea tîrziu. În ziua de 9 noiembrie, Titulescu a depus mandatul, iar a doua zi, Maniu a depus jurămîntul pentru un guvern naţional-ţărănist !

Naţional-ţărăniştii la putere

În sfîrşit ! Iată un guvern despre care se spunea că era de mult aşteptat, în măsură să primenească puţin atmosfera.

Era ceva mai mult decît guvernul din 1919, dar şi ceva mai puţin.

Atunci forţele politice ale celor două partide nefuzionate aduceau, dacă nu un program de reforme care să vină în întîmpinarea largului curent democratic al vremii, măcar bune intenţii pentru o încadrare a politicii pe un făgaş înnoitor. Pe cînd acum, după ce fuziunea atît de ne-

La „pomul" lui Mihalache... („România ilustrată", decembrie 1928)

cesară pentru crearea unui partid de guvernămînt, eliminase întregul suflu al prefacerilor din 1919, Partidul Naţional-Ţărănesc se prezenta ca un partener al rotativei cu Partidul Liberal.

Alegerile de la 12 decembrie 1928 s-au desfăşurat în condiţii favorabile naţional-ţărăniştilor. Guvernul a obţinut cele mai mari majorităţi din istoria Parlamentului românesc : 306 din 370 ! (zece erau însă ale socialiştilor). Liberalii s-au ales cu 14 mandate, iorghiştii şi averescanii cu 6, Partidul Ţărănesc al doctorului Lupu cu 5, cuziştii — un mandat. Restul a revenit formaţiilor minorităţilor naţionale.

Într-o şedinţă a Parlamentului, ministrul de Finanţe a comunicat situaţia financiară : 5 miliarde deficit. Aceasta era moştenirea primită de la austerul Vintilă Brătianu.

Deci, ţara avea de suportat noi greutăţi.

Socialiştii s-au opus sporirii impozitelor şi au cerut ca deficitul să fie acoperit printr-un impozit pe averile îmbogăţiţilor de război.

Guvernul naţional-ţărănist s-a grăbit să preia aranjamentele liberalilor pentru împrumutul din străinătate. Cît luptase doar propaganda naţional-ţărănistă ca împrumutul să nu-l facă liberalii ! Împrumutul de 250 milioane dolari s-a perfectat, desigur, cu comisioane uriaşe.

Trebuie să notez că guvernul s-a străduit să-şi asigure ceea ce se cheamă o presă bună. Aceleaşi cercuri care se gîndiseră că n-ar fi rău să se facă apel la socialişti pentru un cartel electoral, deoarece ar fi aureolat puţin democratismul burghez, au propus acum să se ofere zece mandate de deputaţi la zece directori şi redactori şefi din Capitală. Aşa au intrat în Camera naţional-ţărănistă zece gazetari.

Referitor la mesajul de deschidere al Camerei, Octavian Goga a vorbit în calitate de „reprezentant al Partidului Poporului".

VOCI : *Muribund !*

OCTAVIAN GOGA : *Cogito ergo sum...*

PETRE ANDREI : *Sînt şi morţi care nu pot fi iertaţi !*

Goga a examinat situaţia politică, trecînd în revistă răspunderile celor două mari partide : liberal şi naţional-ţărănist. Partidul Liberal, care guvernase cel mai mult, era şi cel care purta răspunderea cea mai mare. Trecînd la Partidul Naţional-Ţărănesc, l-a acuzat că a venit la putere graţie agitaţiilor demagogice desfăşurate spre a crea o exaltare a mulţimilor.

În ziua de 18 ianuarie, Camera a ascultat cu mult interes o expunere a socialistului Fluieraş. Ea a cuprins o mulţime de aspecte politice şi sociale, precum şi o incursiune în trecutul de luptă al mişcării muncitoreşti din Transilvania.

Deputaţii socialişti erau activi şi nu se fereau de polemici. Aduceau în vorbirea lor, în apărarea ideilor lor o disciplină şi un tact care impuneau. Îşi organizau cu rost intervenţiile în discuţii şi dezbateri pe probleme.

Este sigur că dacă naţional-ţărăniştii ar fi continuat şi la guvern aceeaşi politică pe care o afirmau în opoziţie, socialiştii i-ar fi susţinut, fiindcă orice pas spre democratizarea vieţii politice ar fi constituit un cîştig. Dar o dată ce s-a înscăunat la putere, o perdea groasă s-a tras peste programul din opoziţie al P.N.Ţ. Apoi a venit măcelul de la Lupeni, care a zguduit lumea, arătînd adevărata faţă a naţional-ţărăniştilor.

Împrumutul de stabilizare s-a perfectat şi a fost adus spre aprobarea Camerei. Majoritarii au aplaudat zgomotos. O dată cu proiectul pentru autorizarea acestui împrumut, s-a mai adus pentru aprobare un al doilea proiect de împrumut, care şi-a legat soarta de concesionarea vînzării chibriturilor.

împrumuturile s-au votat și guvernul s-a străduit să facă stabilizarea monedei. Dar lumea muncitoare din România a simțit din plin povara acestor împrumuturi, a măsurilor luate de clasele dominante pentru a arunca greutățile crizei pe umerii maselor muncitoare.

A doua serie de „rechini"

Am notat în perioada respectivă scandalul provocat de legea liberală a lui Tancred Constantinescu pentru comercializarea avuțiilor publice, una din cele mai ingenioase și uriașe afaceri liberale de după război.

I. Maniu și I. Mihalache, prinși în inelul partidului nou creat, pun țara la cale... („România ilustrată", decembrie 1928)

Virgil Madgearu, atunci deputat în opoziție, înfierînd legea menită să îmbogățească oamenii de afaceri liberali, a terminat astfel cuvîntarea : *„Grăbiți-vă, rechinii așteaptă prada"*. Acum Virgil Madgearu era ministru pe locul ocupat atunci de Tancred Constantinescu și, ca să smulgă „prada" din ghearele liberalilor, a întocmit o nouă lege cu același scop, dar pe alte baze. Prilej pentru ca în Cameră să se vorbească din nou despre „rechini" :

VIRGIL MADGEARU, ministrul Industriei și Comerțului : *In discursul meu la legea comercializării din 1924 nu este decît o frază tare : „Grăbiți-vă, rechinii așteaptă prada". După cele ce s-au întimplat de la 1924 și pînă acum, eu cred că întreaga opinie publică este convinsă că rechinii și-au avut prada !*

I. G. DUCA : *Mulțumesc domnului ministru pentru cuvintele pe care le-a rostit, fiindcă ne va obliga să arătăm cine sînt rechinii...*

VIRGIL MADGEARU : *De acord cu dumneavoastră...*

I. G. DUCA : *Cred că veți regreta această răfuială.*

VIRGIL MADGEARU : *Unii rechini sînt aici, în geanta mea...*

I. G. DUCA : *Și ceilalți o să vi-i arăt eu...*

N. IORGA : *S-a vorbit de rechini. Eu peștii ăștia nu-i cunosc.* (Exclamații.) *In particular n-am nici o legătură cu ei [...] S-a spus că sînt de mărimi deosebite — în marea liberală și s-a pretins că există și în marea dv. Eu n-am navigat pe nici una din aceste mări.*

In general, îmi plac peștii care se mănîncă unii pe alții, dar pe care îi pot mînca eu, dar peștii care nu se pot mînca și care mănîncă pe alții nu-mi plac. În materie de rechini nu mă amestec. N-am competența zoologică și o las pe seama acelora care au trăit în prietenie cu un animal atît de periculos sau au fost în primejdie să fie mîncați de acest animal [...]

*

Nici în anii următori, viața parlamentară din România n-a fost lipsită de acerbe înfruntări între diversele grupări politice ale claselor stăpînitoare, toate țintind același scop : acapararea puterii pentru întărirea dominației de clasă, adîncirea exploatării, suprimarea drepturilor și libertăților maselor muncitoare de la orașe și sate. Noi ne-am oprit însă, aici cu însemnările reporterului parlamentar...

Printre dansurile, idilele amoroase, intrigile și certurile Congresului din Viena, o veste explodează ca o lovitură de tun : Napoleon, leul încătușat, a scăpat din cușca de pe insula Elba. Alte vești îi urmează în ștafetă : a cucerit Lyonul, l-a izgonit pe rege, trupele franceze trec cu elan frenetic de partea sa, a ajuns la Paris, e din nou la Palatul Tuileries. Ca prinși de o gheară uriașă, miniștrii Sfintei Alianțe care tocmai se ciorovăiau la Viena se reunesc fără întîrziere...

A urmat bătălia de la Waterloo. AR FI PUTUT ÎNVINGE NAPOLEON PUTERNICA COALIȚIE ÎNDREPTATĂ ÎMPOTRIVA LUI ? Este o întrebare pe care și-a pus-o cu scînteietoarea sa vervă și cunoscutul scriitor austriac Stefan Zweig, din ale cărui însemnări publicăm cîteva extrase în numărul viitor al revistei noastre.

ENIGME ALE ISTORIEI ENIGME ALE ISTORIEI

A fost asasinat ALEXANDRU MACEDON?

ELENA RĂDULESCU

Personalitatea lui Alexandru cel Mare și strălucitele lui victorii militare au produs o puternică impresie asupra contemporanilor și a generațiilor care au urmat. Istorici din toate timpurile, atrași de figura cuceritorului macedonean, unul din cei mai mari generali și oameni de stat ai antichității, au scris nenumărate pagini despre acest discipol al filozofului Aristotel.

Dacă scurta şi furtunoasa viaţă a lui Alexandru Macedon a fost descrisă destul de amănunţit, împrejurările morţii lui, la vîrsta de nici 33 ani, continuă să fie şi astăzi o enigmă. Vestitul strateg a murit de moarte firească sau a fost victima unui complot? Posteritatea a admis, de cele mai multe ori, prima versiune, care a fost, de altfel, versiunea oficială în toţi cei aproape 2300 ani, cîţi au trecut de la dispariţia lui Alexandru Macedon. Nu toţi istoricii au împărtăşit-o însă.

O cupă de vin — un strigăt de durere

În primăvara anului 323 î.e.n., la Babilon, Alexandru Macedon a început pregătirile în vederea unei noi expediţii. Cu unsprezece ani mai înainte, armatele sale trecuseră Helespontul (Dardanelele de azi) şi puseseră stăpînire, în deceniul următor, pe un teritoriu imens. De data aceasta, în primăvara anului 323 î.e.n., cavaleria şi pedestrimea lui Alexandru, formată mai ales din ostaşi greu înarmaţi (celebra *falangă* macedoneană), urmau a fi reorganizate pentru o expediţie în Arabia. În cursul pregătirilor, însă, regele macedonean s-a îmbolnăvit pe neaşteptate şi a încetat din viaţă la 13 iunie.

S-a scris, cel mai adesea, că moartea s-ar fi datorat unei forme grave de malarie. Dar în istoriografia antică, în scrieri favorabile sau nefavorabile lui Alexandru, această versiune a provocat îndoieli. Mai mult, o cercetare atentă a vechilor izvoare dezvăluie mărturii care pledează împotriva ei.

Istoricul Flavius Arrianus (sec. II e.n.), care a descris expediţiile lui Alexandru Macedon, citează documente din care rezultă că acesta s-a îmbolnăvit de friguri, după mai multe ospeţe în casa unui oarecare Medios. Invocînd aceeaşi sursă, Plutarh scrie că Alexandru a căzut bolnav de friguri după ce băuse toată noaptea şi toată ziua următoare. Istoricii Diodor (sec. I î.e.n.) şi Justinus (aprox. sec. II e.n.) precizează şi ei că boala subită a regelui macedonean a survenit după ce acesta băuse mult vin.

Autorii antici sînt, deci, de aceeaşi părere cînd e vorba de împrejurările în care s-a declanşat boala. În ceea ce priveşte evoluţia ei, părerile lor nu coincid. În plus, descrierile, destul de vagi, fac imposibilă precizarea unui diagnostic. Astfel, după unii autori, Alexandru a fost în stare, între două crize, să asculte istorisirile prietenilor săi (Plutarh) sau să stea de vorbă cu Medios (Arrianus); boala a fost însoţită de febră mare (Plutarh) şi de pierderea vorbirii (Plutarh şi Arrianus). Diodor insistă mai mult asupra unor amănunte. După ce a băut o cupă mare cu vin — scrie istoricul grec — Alexandru a scos un strigăt de durere. Prietenii l-au dus pe braţe şi l-au culcat, stînd de veghe la căpătîiul lui. Dar boala se agrava şi nici unul din medicii chemaţi n-a putut să aline cumplitele suferinţe ale lui Alexandru.

O descriere similară face şi Justinus: sorbind cîteva înghiţituri de vin, Alexandru a gemut, ca străpuns de o suliţă. A fost dus acasă muribund, gemînd de durere şi implorînd să i se dea o armă care să-i curme suferinţa. Mai departe Justinus scrie fără ocolişuri că boala lui Alexandru Macedon semăna nu atît cu o formă gravă de malarie, cît mai curînd cu un complot urmat de un asasinat, pe care puternicii şi influenţii succesori ai lui Alexandru au reuşit să-l tăinuiască. E adevărat, nu le-a stat în putere să stăvilească răspîndirea zvonurilor despre complot şi despre moartea violentă a conducătorului. Ele au circulat încă mulţi ani după sfîrşitul acestuia.

Otrava din... copita măgarului

Autorii antici au cunoscut deci versiunea asasinării lui Alexandru Macedon. Unii au susţinut-o (Justinus), sau doar au admis-o (Diodor, Curtius), alţii au respins-o (Arrianus, Plutarh). Toţi relatează însă că boala lui Alexandru s-a declanşat în timpul unui ospăţ acasă la Medios. Cine a fost acest Medios?

Originar din Tessalia, Medios ajunsese, după spusele lui Arrianus, omul cel mai devotat dintre curtenii lui Alexandru. Medios a fost şi organizatorul nesfîrşitelor ospeţe menite să-l distreze pe Alexandru, care, profund afectat de moartea prietenului său Hephaistion, nu scăpa prilejul să caute „uitarea" în vin. În această privinţă pare concludentă mărturia lui Plutarh: Alexandru se simţea foarte obosit şi ar fi preferat să se odihnească, dar la rugămintea insistentă a lui Medios s-a dus la ospăţ şi acolo s-a îmbolnăvit de friguri. Medios era bun prieten cu Iollas, unul din fiii lui Antipatros, remarcabil general al armatei macedonene. Un fiu al lui Antipatros, Cassandros, deşi căsătorit cu o soră a lui Alexandru, a avut grijă, după moartea acestuia, să extermine întreaga lui familie.

Împrejurările morţii lui Alexandru sînt deci legate, direct sau indirect, de familia lui Antipatros. Astfel, istoricul Arrianus (care, am văzut, respinge ideea asasinării lui Alexandru) relatează, totuşi: „Am mai citit multe alte lucruri despre moartea

lui Alexandru : de pildă, că Antipatros i-ar fi trimis otravă și că aceasta l-ar fi ucis pe Alexandru ; că lui Antipatros otrava i-o preparase Aristotel, pe care moartea lui Callisthenes[1] îl făcuse să se teamă de Alexandru ; în sfîrșit, că otrava fusese adusă de Cassandros, fiul lui Antipatros și — după unii — ascunsă în acest scop în copita unui măgar. Versiunea adaugă că Iollas, fratele mai mic al lui Cassandros, i-ar fi dat lui Alexandru otrava ; Iollas era paharnicul regelui, care îl jignise cumplit, puțin timp înaintea morții. Alții scriu că și Medios... a fost amestecat în complot, întrucît el îl îndemnase pe Alexandru să meargă să chefuiască".

La rîndul lui, Plutarh afirmă că Alexandru s-a temut întotdeauna de Antipatros și de fiii acestuia. Pe paharnic l-a ținut din scurt, iar pe Cassandros l-a lovit pentru că îndrăznise să-și bată joc de obiceiurile perșilor : „Se spune că o groază atît de cumplită și de persistentă a intrat în sufletul lui Cassandros — istorisește Plutarh — încît, după mulți ani, pe cînd domnea peste macedoneni și stăpînea Grecia, plimbîndu-se prin Delfi și privind statuile de acolo, s-a găsit deodată în fața statuii lui Alexandru și pe loc a început să freamăte și să tremure din tot trupul și cu greu și-a revenit, fiind amețit de vederea statuii".

În ceea ce privește otrava, Plutarh scrie că, după spusele unora, „este o apă rece, ca un fel de rouă fină, luată de la stînca din Nonacris, pe care o pun într-o copită de măgar, fiindcă nici un alt vas n-o poate ține, ci plesnește din pricina răcelii și puterii ei".

Ferm convins că „Alexandru a fost doborît nu de vitejia dușmanilor, ci de perfidia celor apropiați și de trădarea supușilor", Justinus îl acuză fățiș pe Antipatros de a fi organizat și pus în aplicare complotul. În primul rînd — argumentează istoricul — pentru că Antipatros ar fi fost speriat de moartea celor mai buni prieteni ai lui, guvernatori de provincii, uciși din ordinul lui Alexandru. În al doilea rînd, Antipatros ar fi fost conștient de antipatia lui Alexandru față de el, regele refuzînd să-i recunoască meritele. Apoi, mama lui Alexandru, Olympiada, l-a jignit și calomniat sistematic pe Antipatros. În sfîrșit, rechemarea lui Antipatros din Macedonia în Orient putea fi interpretată ca o dizgrație definitivă. Toate aceste motive l-ar fi determinat pe generalul Antipatros să pună la cale otrăvirea lui Alexandru, folosindu-se de fiii lui și de Medios.

[1] Callisthenes — istoriograf al curții lui Alexandru Macedon. El nu a acceptat politica dusă de acesta și a participat la un complot împotriva lui. Callisthenes a fost aruncat în închisoare și executat în anul 327 î.e.n. *(n.r.)*.

Despre participarea lui Antipatros la complot vorbește și Diodor. În plus, el afirmă că moartea comandantului Philotas și a fiului său, generalul Parmenion[2], a produs o impresie zguduitoare asupra contemporanilor și că, printre cei care au dezaprobat faptele lui Alexandru s-a numărat și Cassandros. Ajuns rege al Macedoniei, Cassandros a ucis-o pe mama lui Alexandru și a nimicit întreaga lui familie[3]. Iar orașul Theba, distrus de Alexandru pentru că îndrăznise să i se împotrivească, l-a reclădit „cu o deosebită grijă".

Firele duc spre Antipatros

Firește, e foarte simplu să admitem versiunea oficială a morții lui Alexandru și să respingem, ca nefondate, orice alte ipoteze. Ar fi, însă, greșit să nu ținem seama de bănuielile anticilor cum că Alexandru ar fi fost victima unui complot, cu atît mai mult cu cît, se știe, au mai fost făcute încercări de înlăturare a regelui macedonean (tentativa lui Philotas în 330 î.e.n. sau așa-numita conspirație a pajilor, în 327 î.e.n.)

Ce fapte istorice ar putea atesta existența unui complot condus de Antipatros ?

Dintre toți comandanții armatei macedonene, Antipatros a fost, după rege, cea mai importantă persoană din stat. Inteligent și instruit, el s-a făcut remarcat încă pe timpul regelui Filip II (359-336 î.e.n.), tatăl lui Alexandru, care i-a încredințat importante misiuni militare și diplomatice. A fost prieten cu filozoful Aristotel și cu oratorul Isocrate, cu care a corespondat cu regularitate ; scrisorile lui Antipatros, adunate în două volume, alcătuiesc, alături de o istorie a expedițiilor în Iliria, o modestă dar interesantă moștenire literară.

După asasinarea lui Filip II, Antipatros s-a numărat printre cei care au trecut, de îndată, de partea noului rege, Alexandru. Apreciindu-i devotamentul, acesta i-a încredințat misiuni de cea mai mare importanță în perioada pregătirii și realizării campaniei din Orient. Astfel, Antipatros a stat la cîrma statului cît timp Alexandru a condus expediția din Balcani și a fost numit guvernator al Macedoniei și strateg al Europei în perioada expedițiilor în Asia.

Toate acestea creează impresia că relațiile de prietenie dintre Alexandru și Antipatros s-au menținut, nealterate, pînă în ultimul moment. Izvoarele scrise ale timpului menționează, însă, că, la un mo-

[2] Organizator al unui complot împotriva lui Alexandru Macedon, Philotas a fost arestat, torturat și executat. Parmenion i-a împărtășit soarta *(n.r.)*

[3] În anul 309 î.e.n., din ordinul lui Cassandros, au fost uciși ultimii membri ai familiei lui Alexandru : fiul și soția lui, Roxana *(n.r.)*.

ment dat între cei doi oameni de stat s-au iscat neînțelegeri, care au ajuns pînă la ură.

Autorii antici explică în două feluri cauzele acestor neînțelegeri. Unii afirmă că ele au pornit de la o veche dușmănie dintre Antipatros și Olympiada, mama lui Alexandru. Cei doi — relatează Arrianus — îl asaltau pe Alexandru cu scrisori în care se învinuiau reciproc : guvernatorul se plîngea de îngîmfarea Olympiadei și de obiceiul ei de a se amesteca în toate problemele ; aceasta, la rîndul ei, susținea că pe Antipatros l-au amețit onorurile și că, uitînd cui le datorează, se considera îndreptățit să joace primul rol în Macedonia și în Elada.

Alți autori sînt, însă, de părere că nu intrigile de acest gen, ci cauze mai profunde, generate de politica dusă de Alexandru în Orient, au dus la înstrăinarea lui Antipatros de regele său. Ca reprezentant al aristocrației macedonene, Antipatros n-a fost de acord, de pildă, cu politica de adoptare a obiceiurilor popoarelor cucerite, dusă de Alexandru, socotind-o umilitoare pentru poporul lui și pentru propria lui persoană, iar ca prieten al lui Aristotel, s-a simțit dator să apere cultura elină. În plus, Antipatros a fost profund impresionat de moartea lui Philotas și mai ales de executarea nejustificată a lui Parmenion, vechiul lui tovarăș de arme. Curînd după uciderea lor, a survenit o nouă execuție. De data aceasta osînditul a fost chiar ginerele lui Antipatros. Apoi Alexandru a ordonat ca Antipatros să-i transmită lui Crateros puterea în Macedonia și el însuși să vină la Babilon.

Să fi considerat oare Alexandru că era periculos să lase în îndepărtata Macedonie un om influent, care nu-i împărtășea vederile ? Plutarh afirmă că Alexandru se temea de Antipatros și de fiii acestuia. Pare verosimil ca, primind ordinul să plece spre Babilon, bătrînul comandant să-și fi amintit de soarta lui Parmenion si să fi făcut el primul pas.

Dar l-a făcut oare ?

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

P. Cloché, *Alexandre le Grand*, Paris 1961 ; R. Cohen, *La Grèce et l'hellénisation du monde antique*, Paris 1934 ; G. Grote, *A history of Greece, from the earliest period to the close of the generation contemporary with Alexander the Great*, Londra 1869 ; J. Hatzfeld, *Histoire de la Grèce ancienne*, Paris 1926 ; P. Jouguet, *Impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient*, Paris 1937 ; S. I. Kovalev, *Aleksandr Makedonskii*, 1937 ; F. Schachermeyer, *Alexander der Grosse*, Viena 1949 ; V. V. Struve și D. P. Kallistov (sub redacția), *Grecia antică*, București 1953 ; A. S. Șofman, *Koneț Aleksandra Makedonskogo*, în „Voprosî istorii", nr. 11/1970 ; D. Tudor, *Alexandru Macedon*, București 1968.

Sarcofagul lui Alexandru, păstrat în Muzeul din Constantinopole

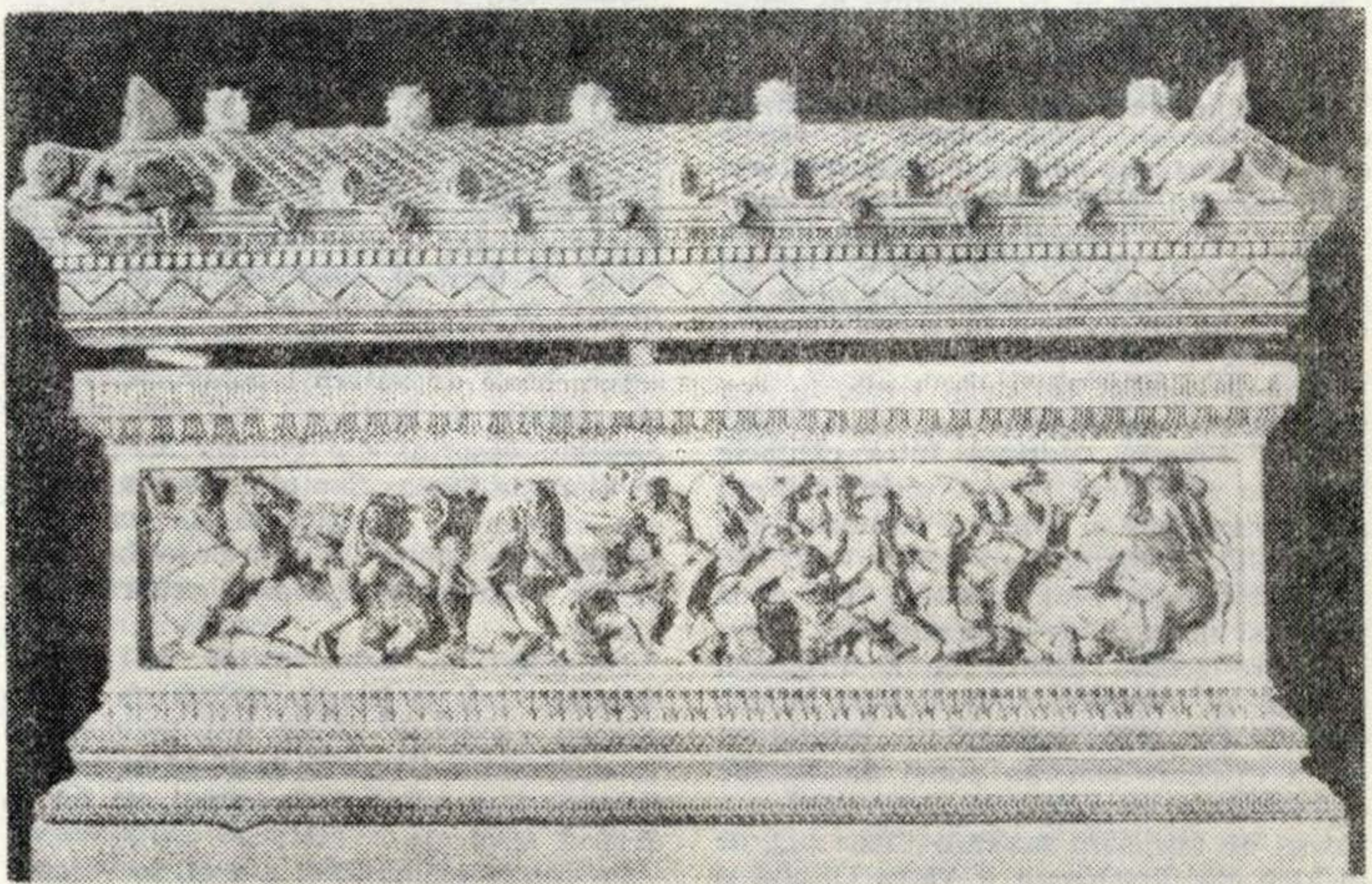

Cititorii ne scriu despre...

POSADA, ROVINE, VICINA

Problemele de geografie istorică dezbătute de prof. univ. Constantin C. Giurescu în articolul Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina *(nr. 1 [ianuarie] 1971 al revistei noastre) au trezit un larg ecou în rîndul cititorilor. Dintre numeroasele scrisori sosite la redacție, multe aduc argumente și mărturii deosebit de interesante în favoarea localizărilor propuse în articolul menționat. Alți corespondenți rostesc însă păreri care diferă de acestea, unele întemeiate pe dovezi vrednice de cercetat, căutînd astfel să contribuie cu toții la rezolvarea pasionatelor controverse istorice cu privire la cele trei enigmatice toponime.*

Depozite de pietre și săbii ruginite

În legătură cu identificarea locului luptei dintre Basarab Întemeietorul și regele Carol Robert, așa-numita Posada, *cititorul ANDREI PANDREA din București pornește de la cercetările prof. Ion Conea, publicate în monografia* Țara Loviștei *(1934). Verificînd și îmbogățind observațiile din această lucrare, tovarășul Pandrea comunică următoarele :*

Drumul natural lovișteanu trece, în cea mai îngustă porțiune a sa, prin valea pîrîului Băiașu, cuprinsă între cătunele Pripoare și Băiașu. Acest pîrîu, aparent neînsemnat, are o valoare strategică remarcabilă. Romanii l-au socotit atît de important încît l-au fortificat cu două castre și un turn de observație.

Despre același defileu de la Pripoare, George M. Iannescu, scria în 1889, într-un curs de *Geografie militară :* „...poziţiunea de la Pripoare este un punct de trecere obligatoriu și ocuparea ei, împreună cu a terasei ce formează muntele Cozia [...], ar închide completamente și Valea Oltului și pe a Topologului".

Porțiunea în care cred că s-a desfășurat bătălia de la Posada — totodată și cea mai îngustă parte a defileului —, s-ar afla astfel între gospodăriile de azi ale cetățenilor Chirca T. Toader și Dobrin Șt. Nicolae, în amonte, și cele ale învățătorului Gh. Constantinescu și a lui Dodel Constantinescu, în aval, *pe o distanță de 1735 m.* Versanții sînt extrem de povîrniți și aproape inaccesibili și se poate conchide că defileul seamănă izbitor cu cel descris în Cronica Pictată de la Viena.

De o însemnătate remarcabilă mi se par argumentele de natură toponimică. Astfel, unul dintre versanții cei mai abrupți din dreapta, desprins din culmea Mamurilor, se numește Piatra Șanțului, reunind două din elementele menționate în cronică : șanțurile de apărare și pietrele — bolovani de rîu — azvîrlite de români asupra dușmanilor.

De altfel, în acest picior de munte, deasupra lui, un locuitor priporean a descoperit cu peste 75 de ani în urmă o groapă, cu un diametru de 10-12 m, adîncă de vreo 8 m, plină de bolovani, un fel de *depozit strategic.*

Pe stînga drumului și a apei, în versantul Coziei, toponimele cele mai surprinză-

toare sînt: Culmea Roșiei (cu Stîna Roșiei), Rîpele Roșii din Priboiasa, Valea Roșiei, — cum, de fapt, se numește Băiașul de la izvor și pînă la ieșirea din chei — Strîmtorile Roșiei și Posada — un loc neted, de vreo cîteva sute de metri lungime.

Academicianul Iorgu Iordan afirmă în lucrarea sa, din 1963, *Toponimia românească*, precum și în altele anterioare, că oriunde există toponime alcătuite cu adjectivul sau substantivul roșu, trebuie să bănuim un loc de bătălie, loc unde a curs mult sînge (să ne gîndim și la Dumbrava Roșie).

Bizuindu-ne pe argumentele expuse mai sus, rămînem la convingerea fermă că bătălia de la Posada a avut loc la Perișani, în cheile înguste ale Băiașului și că independența Țării Românești a fost cucerită în Țara Loviștei.

Pentru aceeași concluzie pledează și NICOLAE BUDESCU din Curtea de Argeș. Reproducem cîteva din considerațiile, utile și interesante, pe care le face în lunga sa scrisoare: Nici un loc din împrejurimile castrului Argeș nu se potrivește mai bine cu descrierile luptei ca defileul rîului Băiașu. Pe de altă parte, drumul cel mai drept, cel mai scurt spre Ardeal, cunoscut poate și de unii din oștenii lui Carol Robert, era — și este și astăzi —, cale de o zi pe jos sau o jumătate de zi pe un cal bun, cel de la Curtea de Argeș la Turnu Roșu.

Văzînd mișcarea armiei vrăjmașe spre Cozia, Basarab cu oștenii săi a împînzit culmile Coziei și ale Perișanilor. Stîncile și copacii au început să se rostogolească atunci cînd oastea lui Carol Robert a intrat prin Pripoare în defileul rîului Băiașu.

Am trăit în aceste locuri vreme de trei ani, între 1924-1927, și-mi aduc aminte cum pe un plai al Coziei, de deasupra „Pripoarei", numit „Ruginoasa", se mai găseau încă săbii ruginite (de unde și numele „Ruginoasa").

Să scriem deci pe fila istoriei nu *Posada*, nume ce se dădea tuturor golurilor de pădure, ci *Pripoare*.

Dar iată că nu toți corespondenții noștri se declară în favoarea localizării luptei de la Posada în Țara Loviștei. Colonelul în rezervă I. N. MAILAT ne-a trimis un întreg articol, din care reținem argumentele esențiale:

Într-un act din 1550, prin care Mircea Ciobanul întărea mai multor locuitori ocine în Cucuteni, la nord-est de Rucăr, județul Argeș, se spune: „...și ca să se știe hotarul: din valea Posadei pînă intrînd și în cornul cetățelii de jos și pe plai în munte sus și den Valea Humii dăspre răsărit în sus pe țărmurile pajăștii în curmezișul Ialumiții în funduri, pen mijlocul Rovinei în sus..."

Textul preciza locul acestei „Posade" la nord-vest și nord-est de Rucăr, lîngă Podul Dîmboviței, peste Dealul Sasului, pe drumul Rucăr-Bran. Fără a judeca *contra naturam rerum* (contra naturii faptelor) față de alți autori, care fixează locul acestei bătălii în altă parte, voi încerca să arăt că *înfruntarea dintre Carol Robert și Basarab a avut loc la Posada de pe drumul Rucăr-Bran*, menționată și în documentul citat. Am așezat locul înfruntării dintre cele două oștiri pe ruta Curtea de Argeș — Cîmpulung — Brașov, între Rucăr și Bran, deoarece are aceeași lungime ca și ruta Curtea de Argeș — Sălătruc — Turnu Roșu — Sibiu, urmînd Drumul Oii, peste pasul Surduc: circa 110-120 km. Socot că luptele s-au purtat între Podul Dîmboviței și Dealul Sasului, cu mai mare intensitate la Valea Posadei (cea menționată în 1550) și lîngă resturile de întărituri ce se văd și azi, de asemenea menționate în documentul din 1550.

În urma unei recunoașteri făcută la fața locului în toamna anului 1970, am ajuns la concluzia că nu numai din punct de vedere strategic Basarab și-a ales bine locul, ci și din punct de vedere tactic, terenul oferindu-i (în strîmtoarea de la Posada — Dealul Sasului — văile alăturate) condiții prielnice pentru mascarea trupelor sale, iar stîncile și pădurile destule „munții". De asemenea, într-un astfel de loc, cavalerii lui Carol Robert nu puteau beneficia de superioritatea armamentului lor.

În sfîrșit, o a treia opinie, tot despre Posada, este pronunțată de inginerul MIHAI MĂRCULESCU din Bacău, care se întreabă: Nu cumva Posada, unde a avut loc lupta dintre trupele lui Carol Robert și cele ale lui Basarab I, la 1330, o fi chiar Posada de pe Valea Prahovei, între Comarnic și Sinaia? *Și tov. Mărculescu conturează astfel părerea pe care ține să o comunice:* Probabil, în vechime, neexistînd drum pe traseul actualei șosele, exista un alt drum, mai aproape de apa Prahovei, poate pe unde se află acum traseul căii ferate. Și într-un caz și în celălalt, configurația terenului din această zonă se preta deosebit de bine la tactica luptei cu tăierea copacilor și prăvălirea

pietrelor, valea fiind îngustă și cu ambele maluri prăpăstioase. Cred că nu este de loc imposibil ca regele Carol Robert să fi ales tocmai acest drum, care ducea spre Brașov, în loc de cel spre Sibiu.

Așadar, discuția în jurul Posadei rămîne deschisă.

Enigmatice urme de ziduri

În privința Rovinelor — *locul celebrei înfruntări dintre oștile lui Mircea cel Bătrîn și ale sultanului Baiazid —, învățătorul DINU TACHE FLOREA din satul Condeiești (com. Bărcănești, jud. Ilfov) ne-a încredințat spre publicare o listă, extrasă probabil dintr-un pomelnic, cuprinzînd nume ale* oamenilor satului care au luat parte la războiul de la Rovine *în oastea lui Mircea: Vasile Măruntu, Ion Ulescu Micu, Dumitru Conescu, Gheorghe Mănăilă, Dumitru Voinea, Costache Cluşcaru, Neculaiu Piroscă, Dumitru sin Ioniță, Marin Condeescu și Tudor Sinișteanu. O parte din aceste nume aparțin unor vechi familii moșnenești, ai căror descendenți trăiesc și astăzi. Același corespondent crede că lupta de la Rovine s-ar fi dat în județul Ialomița, bizuindu-se pe unele observații de teren, din păcate insuficient descrise.*

Despre Vicina, *ALEXANDRU TIBACU, pensionar din comuna Măgura-Bacău, scrie cele ce urmează:* Cu 60 de ani în urmă, fiind elev al liceului din Tulcea și pasionat de istorie și arheologie, în timpul sărbătorilor și vacanțelor am colindat aproape toată regiunea. Într-una din zile, făcînd o excursie cu alți colegi spre satul Beștepe, localitate situată între Tulcea și Mahmudia, am pornit din spatele Tulcei, pe malul bălții, și trecînd de satul Prislava, imediat în apropierea apei, pe mal, am văzut un perete de stîncă, drept, de cîțiva metri lungime și înalt de circa 2 metri pînă la nivelul malului, iar alături enigmatice urme de ziduri groase, ieșite afară din pămînt. În apropiere, un cioban păștea oile. L-am întrebat ce a fost aici. Mi-a răspuns: „Aici a fost *Hasnaua Împărătească*". Mi-am închipuit că pe acest loc s-au găsit monede vechi și astfel localnicii i-au dat această denumire, în sens de „vistierie". Probabil că brațul Sf. Gheorghe, care acum se află mai la nord, în deltă, *a avut altădată matca pe aici.* Cum din istorie știam că nicăieri nu se pomenește de vreo cetate în acest loc, și cum și atunci, ca și acum, se căuta fără rezultat Vicina, mi-am format convingerea că aici a fost cetatea.

În spatele vestigiilor de ziduri se ridică un mal argilos, înalt de 10 metri. Probabil, peretele de stîncă a fost folosit în trecut ca chei de acostare, iar urmele de ziduri socot că au aparținut magaziilor portului. Orașul bănuiesc că se afla sus, pe dîmb, fiind acum îngropat sub pămîntul adus în decursul secolelor de vînturile ce bat mai tot timpul în Dobrogea. Brațul Sf. Gheorghe, cu cel mai mic debit de apă, și deci cu cele mai puține aluviuni, a fost în trecut calea urmată de negustorii genovezi și venețieni ce veneau cu corăbiile din Bizanț, pînă la ocuparea lui de către turci.

Încheiem prezentarea opiniilor cititorilor noștri cu speranța că ele vor fi utile

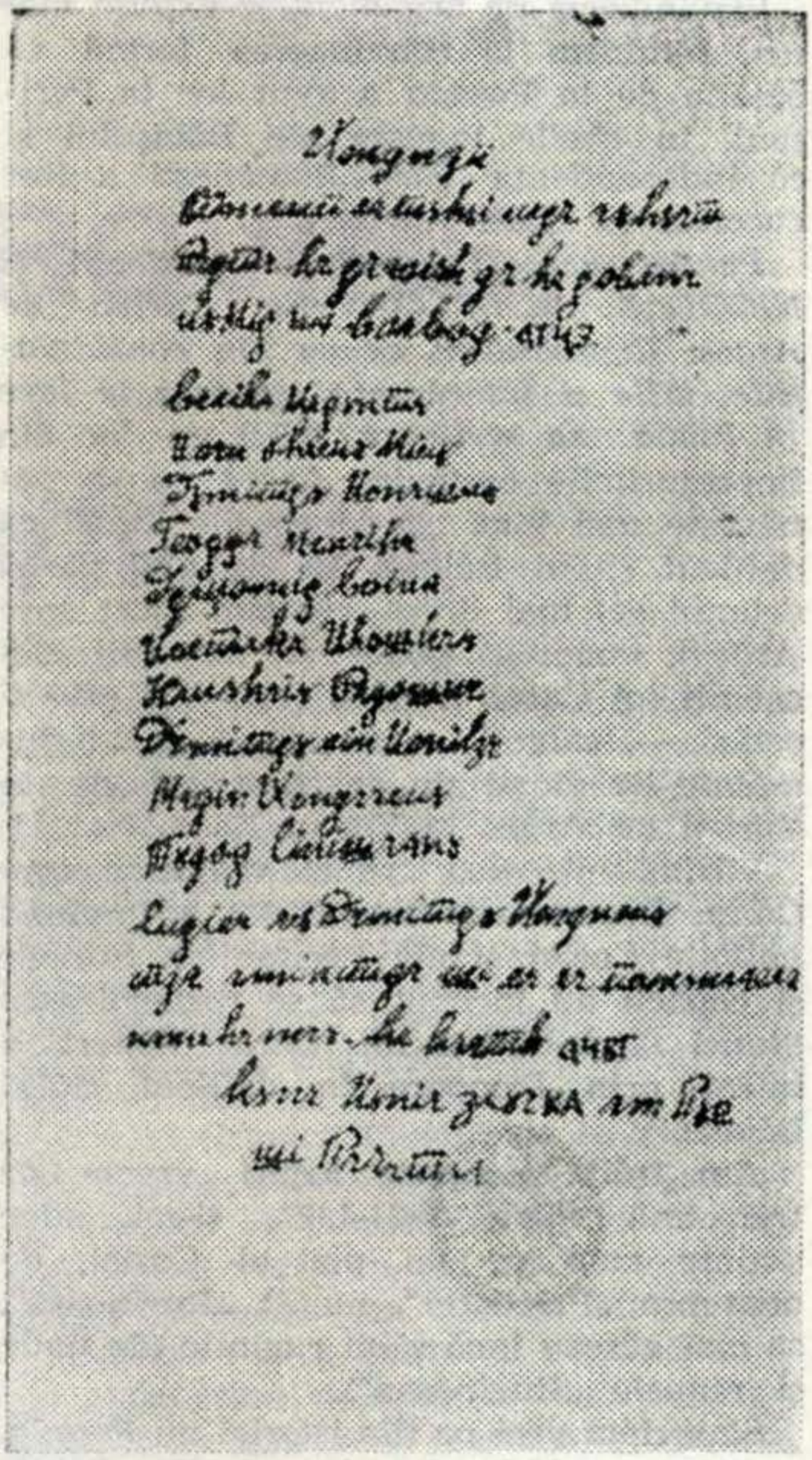

O însemnare păstrată în satul Condeiești atestă participarea oamenilor locului la lupta de la Rovine

viitoarelor cercetări, că vor contribui în mod real la descifrarea completă a problemelor ce le ridică cele trei enigmatice nume: Posada, Rovine, Vicina.

Șt. A.

5 sau 7 ianuarie?

Tovarășul ȘTEFAN LEMNY din Suceava își exprimă nedumerirea în legătură cu unele date cuprinse în articolul „Comuna din Paris" de Constantin Antip („Magazin istoric", nr. 2, 3, 4 /1971).

La 5 ianuarie, Comitetul Central al celor 20 arondismente lansează celebrul „Afiș roșu", se arăta în nr. 2/1971, p. 16. Proclamația — ne scrie tovarășul Lemny — *a fost însă AFIȘATĂ* (sublinierea redacției) *pe zidurile Parisului la 7 ianuarie. Tov. C. Antip aduce o argumentare afirmației sale? A citit poate aceasta în vreo carte? Aș fi foarte curios să știu.*

De asemenea, corespondentul menționează ceea ce consideră a fi, în nr. 4/1971, p. 62, *o greșeală de tipar, producindu-se o inversare a parantezelor* și ne cere să revenim *cu o rectificare.* Iată pasajul citat din articolul respectiv : „Măsurile adoptate de Comună au pus în evidență [...] două aripi [...] : MAJORITATEA (dominată de revoluționarii mic-burghezi) și MINORITATEA (dominată de elementul muncitoresc)". Ștefan Lemny consideră, citînd o serie de lucrări (printre care și *Comuna din 1871* de Bruhat, Dautry și Tersen), că *„majoritarii au reprezentat aripa revoluționară, susținătoare a dictaturii proletare, iar minoritarii susțineau principiile proudhoniste ale proprietății private".*

Observațiile cititorului nostru au fost transmise autorului. Tovarășul CONSTANTIN ANTIP aduce următoarele precizări :

În adevăr, „Afișul roșu" a apărut pe zidurile Parisului la 7 ianuarie 1871, dar Comitetul Central al celor 20 arondismente a inițiat acest afiș în ședința sa din 5 ianuarie 1871. Pe baza celor discutate în această ședință, textul a fost redactat în noaptea de 5 spre 6 ianuarie, de către Tridon, Vaillant, Leverdays și Vallès. Despre modul cum a fost elaborat „Afișul roșu" a se vedea articolul L'AFFICHE ROUGE, al lui Julles Vallès, publicat la 7 ianuarie 1884 (Julles Vallès, Le cri du peuple, *Les Editeurs Français Réunis, Paris, 1953, p. 314). În articolul din „Magazin istoric", am căutat să subliniez data exactă a nașterii acestui placat și nu cea a afișării lui.*

Cele afirmate în scrisoare despre aripile din cadrul Comunei sînt contrare realității. Toți istoricii Comunei din Paris subliniază existența diverselor curente din sînul ei, polarizate în MAJORITATE (predominant mic-burgheză — neoiacobini, adepți ai anului 1848, blanquiști etc), care punea pe primul plan problematica POLITICĂ, și MINORITATE (predominant muncitorească), care punea pe primul plan problematica SOCIALĂ. Această minoritate a suferit influența „măgarilor de proudhoniști" (Marx); comunarzii care luaseră contact cu gîndirea marxistă erau puțin numeroși.

Această problemă este destul de amplu tratată și în lucrarea pe care corespondentul *o citează în sprijinul tezei sale* Comuna din 1871 *de Bruhat, Dautry și Tersen. Îi recomand să revadă paginile 128-133 (ediția românească) și va constata că afirmațiile din articolul meu nu sînt în contrazicere cu părerile acestor istorici ai Comunei.*

Cititorii — specialiști și nespecialiști — au și pe mai departe cuvîntul pentru a-și spune punctul de vedere.

Cărți sosite la redacție

Istoria României în date. Elaborată de **Horia C. Matei, Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, Nicolae C. Nicolescu, Gheorghe Rădulescu.** Sub conducerea lui **Const. C. Giurescu.** Editura Enciclopedică Română, 1971.

Iată o carte care răspunde la nenumărate întrebări pe care ni le pun mereu cititorii revistei noastre, în bogata corespondență pe care o primim. O bună sursă de documentare, succintă și rapidă, înfățișînd principalele momente ale trecutului nostru, urmărite în cadrul mai larg al istoriei europene și definind astfel locul pe care poporul român îl ocupă în istoria lumii. „Cartea de față — se arată în «Cuvîntul înainte» — este un îndreptar cronologic, o călăuză la îndemîna oricui o pornește pe cărările istoriei. E în primul rînd o carte a faptelor așa cum au fost".

Lucrarea a fost împărțită, firește, pe epoci ; străveche, veche, medie, modernă, contemporană. Urmează o serie de foarte utile liste cronologice : Domnii Țării Românești și Moldovei, voievozii, principii și guvernatorii Transilvaniei ; Șefii de stat ai României ; Președinții consiliului de miniștri. Un indice foarte bogat de persoane și locuri (57 pagini) încheie cartea, ușurînd considerabil consultarea acestei lucrări de referință.

O încercare în acest sens mai trebuie consemnată cu patru decenii în urmă, prin apariția broșurii **Date istorice și culturale despre România** în colecția „Cunoștințe folositoare", condusă de savantul Ion Simionescu. A fost o tentativă meritorie, dar modestă, care nu a mai fost reluată de atunci.

Prin amploarea sa, ca și prin spiritul științific care i-a stat la bază, volumul de față reprezintă cel dintîi îndreptar cronologic cuprinzător privitor la istoria noastră. De remarcat că sînt îmbrățișate multiple aspecte ale activității umane : bătălii și tratate de pace, conflicte sociale și mișcări politice, evenimente economice și culturale, promulgări de legi importante și progrese științifice, arhitectură, construcții, sport etc. În același timp, se acordă atenție colaborării dintre români și naționalitățile conlocuitoare de-a lungul veacurilor.

Faptele și datele noi din trecutul societății umane în spațiul carpato-dunărean date la iveală de cercetările istorice din ultimul sfert de veac au fost consemnate sistematic în lucrare și în primul rînd perspectiva nouă dobîndită de științele istorice în ce privește procesul de apariție și dezvoltare a poporului român. Pentru epocile străveche și veche, se subliniază de pildă apartenența teritoriului țării noastre la aria geografică a formării omului, pe baza importantelor descoperiri arheologice din paleoliticul inferior, sînt valorificate aspectele materiale noi, care au permis o mai bună cunoaștere a formării și dezvoltării statului dac. În ce privește societatea feudală, se utilizează solida bază documentară reprezentată de corpusul de documente medievale elaborat și publicat de istoricii noștri. Sînt tratate problemele fundamentale ale epocilor modernă și contemporană, unele dintre ele ignorate sau neglijate în trecut, în lumina unei documentări considerabil sporite. Lucrarea cuprinde date semnificative privind istoria mișcării comuniste și muncitorești, deosebit de utile cititorilor.

Cu tot efortul de precizie făcut de autori (se indică, pe cît posibil, nu numai anul, ci și luna și ziua evenimentelor), unele lacune și controverse cu privire la anumite fapte ale trecutului nostru au îngreunat redactarea. Totodată considerăm necesar ca cititorii să-și comunice observațiile cu privire la inerentele erori strecurate, în vederea îndreptării lor în cazul unei viitoare ediții, pe care am dori-o

mult îmbogăţită în ce priveşte numărul evenimentelor consemnate.

Alături de **Istoria lumii în date,** a cărei apariţie am salutat-o tot la această rubrică, **Istoria României în date** este o carte necesară iubitorilor de istorie din ţara noastră.

I.M.Ş.

PETRE ILIE, GHEORGHE STOEAN. **România în războiul antihitlerist. Contribuţii bibliografice.** Editura Militară, 1971.

Lucrarea, apărută sub egida Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., constituie un ghid bibliografic selectiv, prezentînd studii, monografii, memorii, evocări şi alte materiale consacrate participării României la războiul antihitlerist, perioadei 23 August 1944-9 Mai 1945, care oferă un cîmp larg de investigare cercetării istorice. O primă parte cuprinde cărţile publicate, fiecare cu sumarul respectiv, iar cea de-a doua enumeră articole apărute în ziare şi reviste. Pe lîngă indicele de autori şi de publicaţii, lucrarea este întregită printr-un indice tematic de probleme, care uşurează găsirea aspectului ce interesează, în unul sau mai multe materiale.

Războiul pentru independenţă naţională 1877-1878. Documente militare. Volum realizat de : DAN BERINDEI, LEONIDA LOGHIN, GHEORGHE STOEAN. Editura Militară, 1971.

Culegerea înmănunchează cronologic, într-un volum de peste 600 pagini, documentele militare principale menite să evidenţieze momentul istoric al războiului de independenţă, mărturii vii şi directe, începînd cu Decretul din 8 septembrie 1875 pentru concentrarea rezerviştilor în vederea manevrelor de toamnă şi încheind cu Decretul pentru trecerea armatei pe picior de pace. Documentele, din care o mare parte sînt publicate pentru prima dată, sînt precedate de un substanţial „Cuvînt înainte" al autorilor, care precizează cadrul istoric al elaborării acestora, precum şi de rezumatele lor. Pentru istorici, lucrarea reprezintă un instrument de lucru indispensabil, iar pentru marele număr al celor pe care istoria îi pasionează un bogat material de informare privitor la războiul pentru obţinerea independenţei de stat a României.

Terra nostra. Culegere de materiale privind istoria agriculturii în România, vol. II, sub redacţia lui EUGEN MEWES. Redacţia revistelor agricole, 1971.

Sub egida Ministerului Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii şi Apelor, volumul cuprinde o serie de studii din domeniul istoriei agriculturii româneşti, sub aspectul ei social, economic, statistic, tehnic etc. Semnalăm, între altele, „Aspecte ale dezvoltării agriculturii pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. X-XIV" de ST. OLTEANU, „Despre apariţia plugului în ţările române" de N. EDROIU, „Prima lucrare agronomică din Transilvania" de A. CSETRI şi C. ENGEL, „Viaţa şi concepţia agrarpolitică a lui Eugen Rozvan" de S.FUCHS, „Agricultura şi viaţa rurală în muzeele din România" de P. GYULAI. Cuvîntul înainte al lucrării este semnat de acad. CONST. DAICOVICIU.

A. S.

N. STOICESCU, **Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România,** vol. I şi II (Ţara Românească), editată de Mitropolia Olteniei, 1970. Primele două volume, dintr-un grup de şase, care vor alcătui un repertoriu bibliografic general al localităţilor şi monumentelor feudale din România. Lucrarea, în ansamblul ei, este menită să ofere atît specialiştilor cît şi unui public mai larg, interesat în istoria locală, un preţios instrument de lucru. Deosebit de important este faptul că la fiecare dintre localităţi şi monumente se indică ştiri din istoricul lor, dintre care numeroase sînt inedite, fiind extrase din documente aflate la Biblioteca Academiei R.S. România şi Arhivele Statului din Bucureşti. Aceste date, împreună cu bibliografia respectivă, pot constitui o temeinică bază informativă pentru întocmirea unor cît mai complete monografii ale oraşelor şi satelor noastre.

VASILE DRĂGUŢ şi N. SĂNDULESCU, **Arta brâncovenească,** Ed. Meridiane, 1971. Fenomenul artei brâncoveneşti constituie una din cele mai de seamă manifestări din istoria culturii poporului nostru. Studiul care prefaţează acest excelent album încearcă să definească trăsăturile majore ale procesului care a avut loc în evoluţia arhitecturii, sculpturii şi picturii în vremea îndelungatei domnii a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Se subliniază, pe bună dreptate, că „epoca brâncovenească" nu reprezintă, de fapt, decît o încununare a unei dezvoltări de durată a culturii din Ţara Românească.

Şt. A.

poșta

PRECIZĂRI INTERESANTE

CONSTANTIN TĂRZIU, Lugoj. *Nu ne supărăm cîtuși de puțin pentru observațiile pe care ni le faceți, socotind binevenită orice critică întemeiată din partea cititorilor. In cazul dv., ținem să vă felicităm pentru bogatele și exactele cunoștințe de istorie pe care le aveți.*

Așadar, aveți dreptate, în Favoritul împărătesei (*„Magazin istoric", nr. 7/1971*) *este vorba de țarul Petru III. In legătură cu anormalitatea sa psihică, reținem din scrisoarea dv. că :* „a ajuns în starea aceasta datorită felului total greșit în care i-a fost condusă educația de către pedagogul său, contele Brümmer, care a distrus în elevul lui și bruma de calități ce le va fi avut, împingîndu-l încetul cu încetul spre nebunie". *Și în continuare :* „Scrisoarea lui Alexei Orlov nu e autentică, căci originalul a fost ars de împăratul Pavel I, atunci cînd l-a descoperit după moartea mamei sale. Copia lăsată este îndoielnică, ea nefiind decît un rezumat al raportului, alcătuit din memorie : scopul acestui document era de a înlătura orice bănuială că Ecaterina II a fost responsabilă în vreun fel de moartea soțului ei".

La fel de interesante sînt precizările dv. privind articolul Regele Arthur al Angliterei (*„Magazin istoric", nr. 7/1971*), *care se referă însă la aspecte de prea mărunt detaliu pentru a le mai insera aici. Intenția articolului a fost de a desprinde întrucîtva mitul de realitate, de unde și titlul : sensul său nu este că Arthur* a domnit *în Anglitera, ci că el* aparține *acestei țări.*

SUGESTII, APRECIERI, OBSERVAȚII

RAUL BARBESCU, Drăgășani. *Mulțumiri pentru aprecieri și mai ales pentru interesantele dv. remarci pe marginea interviului cu A. J. Toynbee.* DURECI I. GH., Anafu, jud. Argeș ; CONST. PÎRVULESCU, Craiova ; CONST. HEPENCIUC, Botoșani ; TH. IORDACHE, Bacău. *Am reținut sugestiile dv. Vă mulțumim și ne bucură că sînteți cititori pasionați ai revistei noastre.* ALECU CIUNGU, Focșani. *Vom reflecta asupra propunerilor ce ne faceți.* G. C. RUSU, Topleț, jud. Caraș-Severin. *Articolul dv. este bine scris, dar nu e pe profilul de cultură istorică al revistei noastre.*

In legătură cu articolul Palatul Elysée *publicat în „Magazin istoric", nr. 1/1971,* G. MURGEANU, București, *ne semnalează o inadvertență de localizare, observînd că palatul* „nu se află pe avenue des Champs Elysées, ci pe rue du Faubourg Saint Honoré nr. 55-57, iar parcul se întinde pînă în avenue Gabriel. Această din urmă stradă este paralelă cu avenue des Champs Elysées". *Vă mulțumim pentru precizare, după cum mulțumim și tovarășului* DAN LUCIAN PICU *din* Brașov *care observă că în mod greșit s-a scris că Tiberiu a fost al treilea împărat roman („Magazin istoric" nr. 12/1970, p. 8), cînd de fapt a fost cel de-al doilea. In ce privește problema de terminologie pe care o ridicați, menționăm că în trecut se scria Reichmarschall, iar ulterior s-a adoptat tot mai mult forma Reichsmarschall.*

„ÎN ACEASTĂ CARTE..."

EUGEN ISPAS, Baia de Fier, jud. Gorj, *ne trimite o poezie. Deși versurile nu se pretind cizelate cu meșteșug, le publicăm pentru sinceritatea exprimării :*

„In această carte cu coperte groase
Am găsit atîtea... istorii frumoase
Sînt tare plăcute dacă le citești,
Că-s adevărate și nu sînt povești.
S-au luptat strămoșii ca niște eroi
Dîndu-ne exemplu — continuăm noi."

ȘI TOTUȘI — VALEA TELEAJENULUI...

Prof. ALEX. BARBU, Mîneciu, jud. Prahova, *arată că, în ultimul timp, s-a scris că trecerea armatei conduse de Mihai Viteazul în Transilvania s-ar fi făcut în 1599 pe Valea Prahovei și nu pe Valea Teleajenului. Bazîndu-se pe surse și argumente consistente, corespondentul nostru arată că* „marele domn, cu oastea sa principală, a efectuat această trecere pe Valea Teleajenului și nicidecum pe Valea Prahovei. Pe atunci, pe Valea Prahovei exista o simplă potecă de cai, cu așezări omenești puține și rare, fapt care ar fi prezentat destule neajunsuri pentru o astfel de trecere a unei oștiri relativ numeroase, într-un marș fulgerător de numai o zi și o noapte, spre a surprinde dușmanul nepregătit.

Astfel, pe Valea Prahovei, generalul Bauer nota pe la 1770 doar 2 sate și vreo șase locuri numite Kirtschme (crîșme), ceea ce înseamnă că pe la 1600 erau și mai puține. In schimb, larga și bogata vale a Teleajenului, cu vechiul drum folosit încă din timpul romanilor, numit și «Drumul mare de pe Plai», cu vechi așezări omenești risipite pînă la intrarea în munți — Slon și Mîneciu — cu trecătorile ușor accesibile ale Boncuței și Tătarului, oferea cu totul alte condiții pentru îndrăzneața expediție a marelui Mihai.

Numai un asemenea drum ca cel de la Teleajen, prin Văleni și pasul Buzăului superior, putea să asigure trecerea celor 80 guri de foc în frunte cu însuși domnul țării (care își ducea și familia), asigura trecerea grosului oștirii, cu numeroase bagaje cu avuturile boierilor, cu trăsurile boieroaicelor ce încheiau cortegiul ; o asemenea trecere, ținută pînă în ultimul moment în cel mai mare secret, trebuia să-l surprindă complet nepregătit pe Andrei Báthory, care n-a mai avut timp să primească ajutoarele făgăduite din partea polonilor și moldovenilor lui Ieremia Movilă".

CAMUFLAREA ȘI UMFLAREA...

Prof. dr. ION I. GHELASE, București, *ne-a trimis o serie de articole de istorie economică, demascînd afacerismul și corupția din vremea burgheziei. Spicuim, din datele Dosarului de expertiză alcătuit de dr. I. Ghelase și ing. Gh. Manea :*

„Uzinele Malaxa aveau în anul 1941 incluse în prețul de cost al motorizării (transport pe calea ferată) dobînzi, comisioane și alte chel-

tuieli, în sumă de lei 263 399 354, care reprezentau de fapt şperţurile date aparatului de stat, membrilor guvernului, la încheierea contractelor de furnituri cu statul în condiţii «avantajoase». Tot la fostele uzine Malaxa se constata camuflarea şi umflarea diferitelor cheltuieli. Astfel, preţul de cost total al amortizării se ridica la 782 164 420 lei, cheltuielile cu automotoarele în circulaţie la 257 799 724 lei, faţă de salariile muncitorilor de 44 026 783 lei. Numai la un contract, privind motorizarea, încheiat cu C.F.R. în 1941, din totalul cheltuielilor de 1 161 482 754 lei, Nicolae Malaxa realizase un profit de 600 000 000 lei. Aceeaşi expertiză învedera, la un preţ de cost total al motorizării de 1 045 513 522 lei, însuşirea sumei de lei 798 592 237 lei, prin manevre frauduloase".

*

IONEL CIFREA *din* comuna Măieru, jud. Bistriţa-Năsăud *ne scrie cu justificată indignare, că, deşi a făcut abonamentul la timp, a aşteptat patru luni primirea numărului 1/1971 din revista „Magazin istoric", după care oficiul poştal i-a oferit în compensaţie... suma de 5 lei.*

Din păcate, nefiind prima semnalare de acest fel, continuăm să ne întrebăm ce au de spus tovarăşii de la Difuzarea presei?

EROISM ŞI „EROISM"

T. V. (sic !) *din* Filiaşi, str. Horia, Cloşca şi Crişan, jud. Dolj. *Corespondenţa dv. are într-adevăr şase pagini, aşa cum notaţi în încheiere, fiind o violentă diatribă la adresa unei femei cu care nu avem nimic comun, ca şi a unor lucrări care nu ne aparţin. Noi trebuie să vă răspundem în şase rînduri (sau pe aproape). Cu ce să începem?*

1. In materie de producţie industrială „Magazin istoric" nu are nici un cuvînt de spus;

2. In materie de producţie editorială, nu putem face decît sugestii. De altfel, vă contraziceţi singur: pe de o parte vă plîngeţi că nu au apărut cărţile care vă interesează, pe de alta citaţi numeroase titluri care v-au mulţumit pe deplin;

3. Fiecare are dreptul să se ocupe de „bazaconiile" care-l preocupă. Mai mult chiar: el are dreptul să considere că temele sale nu sînt bazaconii decît în imaginaţia dv.

4. Indemnurile la eroism pe care ni le citaţi aparţin într-adevăr lui Nicolae Bălcescu şi Avram Iancu. Dar procedeul dv. aminteşte de personaje mai puţin demne de respect. Vă mai amintiţi cine declara plin de patos: „Dacă-i anonimă, semnez şi eu"?

5. Ce soartă aţi avea dacă ar învia Vlad Ţepeş? Ne abţinem de la pronosticuri ipotetice, dar nu vă invidiem.

Nicolae MINEI

NUMERE DIN REVISTA „MAGAZIN ISTORIC" SOLICITĂ

VALERIU POPESCU, Rîmnicu-Sărat, str. Unirii nr. 19, jud. Buzău; BOLOGH ARPI, Bistriţa, str. N. Titulescu nr. 27, jud. Bistriţa-Năsăud; C. C. TAUTU, Bucureşti, str. Spătar N. Milescu nr. 17, sect. 3; CONST. NEGULESCU, sat Manga, com. Voineşti, jud. Dîmboviţa; IOAN TEPEŞ, Tulgheş, Şcoala generală nr. 1, cl. VIII B, jud. Harghita; ŞTEFAN MUNTEANU, Ploieşti, str. Gh. Doja nr. 146; RADUŢ C. ARGETOAIA, Craiova, cartierul Brazda lui Novac, bl. G—8, ap. 157; MATEI PANDREA, Bucureşti, str. Dr. Obedenaru nr. 23, sect. 6, of. poşt. 35; IOAN TROFIN, com. Scînteia, jud. Iaşi, of. poşt. Scînteia; MATEI BOCEAN, Petroşani, str. Gh. Şincai nr. 2, jud. Hunedoara; GH. VINTILA, Bucureşti, B-dul 1 Mai nr. 327, bl. 12, ap. 66, sc. C, sect 8, of. poşt. 32; FLORIAN GH. DUCU, com. Brastavăţu, jud. Olt; VALERIU EPURE, Şantierul de drumuri naţionale Timişeni, jud. Timiş, of. poşt. Sag-Timişeni; GRIGORE ANDREICA, Sibiu, str. 1 Mai nr. 20; VICISLAV ZAIONCICOVSCHI, Cernavodă, str. T. Vladimirescu nr. 2, jud. Constanţa; C. OANCEA, Bocşa-Română, str. Cireşilor nr. 28, jud. Caraş-Severin; CONSTANTIN URECHE, Suceava, cartierul Iancu, str. Oituz nr. 29, bl. I—18, tronson II, ap. 4, jud. Suceava; NICOLAE TALIAN, sat Caporal Alexa nr. 213, com. Sîntana, jud. Arad; GHEORGHE ANDRONIC, Bacău, str. Dr. Aroneanu nr. 34; ION VASILE, Bucureşti, str. Bălanei nr. 67, sect. 8; TITEL CONSTANTIN, Balş, str. Cireşului nr. 92, jud. Olt; VASILE PANTAZI, Ploieşti, str. 23 August nr. 98; ALEX. SIMIONESCU, Bucureşti, str. Intrarea Ion Şulea nr. 4, bl. I—18, sc. A, et. 3, ap. 12, sect. 4.

OFERĂ

PETRE STAMATOIU, Bucureşti, str. Rotundă nr. 2, bl. H—8, sc. 2, et. 4, ap. 38, sect. 4, tel. 43.99.96; IOAN N. BUŢICA, Bucureşti, Şos. Ştefan cel Mare nr. 35, bl 31, sc. 4, ap. 121, et. 1, sect. 2; EMANOIL BOANDAR, Ploieşti, str. Văleni nr. 21; ELEONORA PREDOIU, Buftea, blocurile C.P.C., bl. C, sc. C, et. 2, ap. 8, jud. Ilfov; CONSTANTIN IAMANDACHE, Bucureşti, Calea Plevnei nr. 196, sect. 7; ION GHERGHEL, Bucureşti, str. Dumitru Petrescu nr. 51, bl. S—2, sc. 3, et. 9, ap. 572, sect. 5; ALEXANDRU MOLDOVAN, Bistriţa, str. M. Kogălniceanu nr. 26, jud. Bistriţa-Năsăud; SOLOMON ZISSU, Bacău, str. Eliberării nr. 2, sc. C, ap. 6; NICULAE SONA, Bucureşti, str. Aleea Barajul Dunării nr. 1, bl. M—35, sc. 4, et. 10, ap. 173, sect. 4; OLGA KATAI, Lugoj I, str. Avram Iancu nr. 57, jud. Timiş, tel. 55.53.50; IOAN DAMIAN, Salonta, str. Muncii nr. 48, jud. Bihor; ŞTEFANIA ILIEŞ, Timişoara, str. Zubca Petrovici nr. 2; STELIAN CONSTANTINESCU, Rm. Vîlcea, str. Dr. Filipiu, bl. M.F.A., sc. 3, ap. 18; D. CRACIUN, Oradea, str. Seleuşului nr. 63; DUMITRA CONSTANTIN, str. Sălaş nr. 4, bl. 30, sc. B, et. 4, ap. 25; GEORGICA MARAŞESCU, Tecuci, str. D. Gherea, bl. A—1, sc. B, et. 4, ap. 38, jud. Galaţi; SABINA BREZOIU, Giurgiu, str. Victoriei nr. 2, jud. Ilfov; ANDREI DIACONESCU, sat Fedeleşoiu, com. Dăeşti, jud. Vîlcea; ANDREI-EUGEN ALDEA, Bucureşti, B-dul Dinicu Golescu nr. 23-25, sc. 3, et. 5, ap. 45, sect. 7.

* I.C. Frimu, a Militant of the Romanian Working Class (1871-1919) 2
DAN PLEȘIA Prince Neagoe, a Genuine Basarab (16th Century) 7
IANCU DAVID and **BUCUR CLEJAN** Romanian Physicians as Volunteers in China (1939-1945) 12
* 1921-1924: From the Struggle of the Romanian Working People against the Capitalist Exploitation 20
MAURICE ASHLEY The English Parliament Opposes Charles I Stuart 26
* An Interview with Jacques de Launay 37
2 500 YEARS SINCE THE FOUNDATION OF IRAN
● **MOHAMMAD REZA PAHLAVI ARYAMEHR** During the Time of Cyrus the Great, Son of Cambyses 38
● **AMIR ABBAS HOVEYDA** Wisdom, a Lesson of History 46
● **ARTHUR A. VAISMAN** Romanian-Iranian Relations in the Course of Time 48
● **RADU BUDEANU** The Celebration of Two-and-a-Half Milleniums 52
VALERIU BRANIȘTE Clandestinely through the Empire (Romanian Militants for the Union of Transylvania with Romania) 54
MARTA ANINEANU The Friendship between Alecsandri and Kogălniceanu, ...62
LOLA STERE-CHIRACU The Romanian Prince Michael the Brave and the Szeklers (1599) 68
H. FLORIN The Mission of the Bomber *Enola Gay*.....72
* Parliamentary Debates. Bucharest 1922-1928 77
ELENA RĂDULESCU Was Alexander the Great Murdered? ..88

SOMMAIRE

* I.C. Frimu, militant de la classe ouvrière de Roumanie (1871-1919) 2
DAN PLEȘIA Le prince Neagoe, un vrai Basarab (XVIe siècle) 7
IANCU DAVID et **BUCUR CLEJAN** Médecins roumains volontaires en Chine (1939-1945)..12
* 1921-1924: Les travailleurs roumains en lutte contre l'exploitation capitaliste 20
MAURICE ASHLEY Le Parlement anglais s'oppose a Charles Ier Stuart 26
* Une interview avec Jacques de Launay.....37
LE 2500e ANNIVERSAIRE DE L'IRAN
● **MOHAMMAD REZA PAHLAVI ARYAMEHR** Du temps de Cyrus le Grand, fils de Cambyse....38
● **AMIR ABBAS HOVEYDA** La sagesse, leçon de l'histoire 46
● **ARTHUR A. VAISMAN** Au fil des relations roumano-iraniennes 48
● **RADU BUDEANU** La célébration de deux millénaires et demie 52
VALERIU BRANIȘTE Clandestinement à travers l'empire (militants roumains pour l'union de la Transylvanie avec la Roumanie 54
MARTA ANINEANU L'amitié entre Alecsandri et Kogălniceanu 62
LOLA STERE-CHIRACU Le prince roumain Michel le Brave et les Szeklers (1599) 68
H. FLORIN La mission du bombardier *Enola Gay* 72
* Débats parlementaires. Bucarest 1922-1928 77
ELENA RĂDULESCU Alexandre le Grand fut-il assassiné? 88

СОДЕРЖАНИЕ

* И. К. Фриму, деятель рабочего класса Румынии (1871-1919) 2
ДАН ИЛЕШИЯ Нягое Воевод — настоящий Басараб (XVI-ый в.) 7
ЯНКУ ДАВИД и **БУКУР КЛЕЖАН** Румынские врачи добровольцы в Китае (1939-1945) 12
* 1921-1924: страницы борьбы румынских трудящихся против капиталистической эксплуатации 20
МОРИС ЭШЛИ Английский парламент противостоит Карлу I-му Стюарту 26
* Интервью дает Жак де Лонэ 37
2500 ЛЕТ СО ДНЯ ОСНОВАНИЯ ИРАНА
● **МОХАММАД РЕЗА ПАХЛАВИ АРИЯМЕХР** Со времен Кира Великого, сына Камбиза 38
● **АМИР АББАС ХОВЕЙДА:** Мудрость — урок истории..46
● **АРТУР А. ВАЙСМАН:** По следам румыно-иранских связей 48
● **РАДУ БОУРЯНУ:** Праздник двух с половиной тысячелетий 52

INHALT

* I. C. Frimu, ein Kämpfer der rumänischen Arbeiterklasse (1871-1919) 2
DAN PLEȘIA Prinz Neagoe, ein echter Basarab (16. Jahrhundert) 7
IANCU DAVID und **BUCUR CLEJAN** Rumänische Ärzte als Freiwillige in China (1939-1945) 12
* 1921-1924: Aus dem Kampf der rumänischen Arbeiter gegen die kapitalistische Ausbeutung 20
MAURICE ASHLEY Das englische Parlament widerstrebt Karl I. Stuart 26
* Die Wahrheit muss ständig verteidigt werden. Ein Interview mit Jacques de Launay 37
2500 JAHRE SEIT DER GRÜNDUNG DES IRAN
● **MOHAMMAD REZA PAHLAVI ARYAMEHR** Zur Zeit Kyros des Grossen, Sohn des Kambyses 38
● **AMIR ABBAS HOVEYDA** Die Weisheit der Geschichte 46
● **ARTHUR A. VAISMAN** Entlang der rumänisch-iranischen Beziehungen 48
● **RADU BUDEANU** Das Fest der zweieinhalb Jahrtausende 52
VALERIU BRANIȘTE Heimlich durch das Reich (rumänische Kämpfer für die Vereinigung Transylwaniens mit Rumänien) 54
MARTA ANINEANU Die Freundschaft zwischen Alecsandri und Kogălniceanu..... 62
LOLA STERE-CHIRACU Der rumänische Prinz Michael der Tapfere und die Szekler (1599) ..68
H. FLORIN Die Mission des Bombers *Enola Gay* 72
* Parlamentsdebatten. Bukarest 1922—1928 77
ELENA RĂDULESCU Wurde Alexander der Grosse ermordet? ..88

ABONNEMENTS: ICE—LIBRI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ștefan Andreescu, Geta Apreotesei, Dana Crivăț, Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.
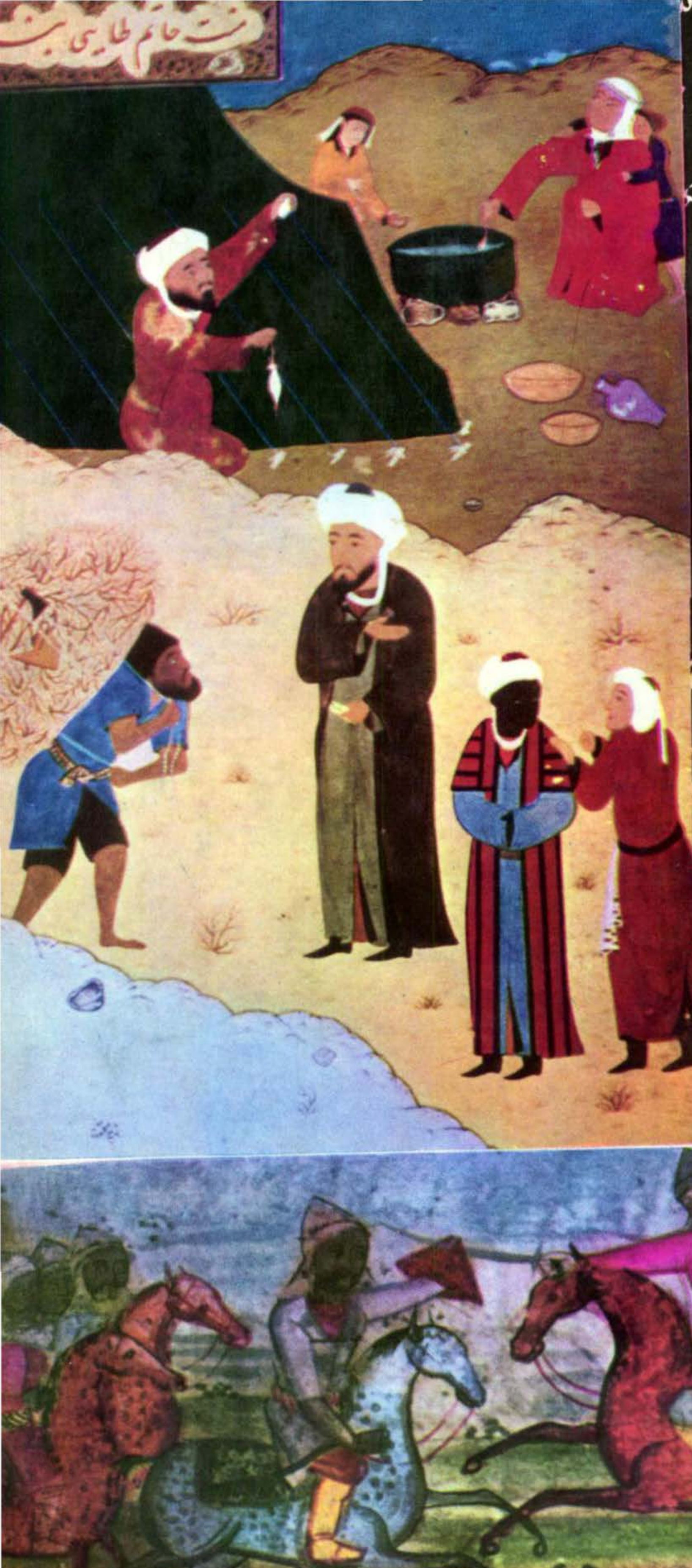
Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București